

ΝΙΚΑ.

Αόμιος.

597

4045

ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ Ι. ΔΡΑΚΟΥ
ΜΟΣΧΟΝΗΣΙΟΥ

ΜΕΙΖΩΝ ΣΤΟΛΙΣΜΟΣ

1683

ΗΤΟΙ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙ ΤΟΥ
ΠΩΣ ΔΕΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΝ
ΚΑΙ ΛΑΤΙΝΟΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ
ΕΝ ΑΝΑΤΟΛΗ.

Ἄλλὰ τί ἦν, ὦ μακάριε Κρίτων, οὕτω
τῆς τῶν πολλῶν δόξης μέλει; οἱ γὰρ ἐπι-
σεκίστατοι, ὧν μᾶλλον ἄξιον φροντίζειν,
ἠγρίσονται ἀντὶ οὕτω πεπεράχθαι, ὥσπερ
ἐν προχθῆ. (Πλάτ. Κρ. 44.)

ΕΚ ΤΟΥ ΒΡΑΒΕΙΟΥ Ο ΑΠΕΝΕΙΜΕ ΤΩ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙ ΕΦΕΤΟΣ
Ο ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ
ΣΤΑΛΟΓΟΣ ΕΝ ΤΩ ΖΩΓΡΑΦΕΙΩ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΙ
ΕΚΤΥΠΟΥΤΑΙ ΤΟΔΕ ΠΟΝΗΜΑ.

ΑΘΗΝΗΣΙ
1890.

ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ Ι. ΔΡΑΚΟΥ
ΜΟΣΧΟΝΗΣΙΟΥ

ΜΕΙΖΩΝ ΣΤΟΛΙΣΜΟΣ

ΗΤΟΙ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΩΣ ΔΕΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΝ
ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΝ.

Ἄλλὰ τί ἡμῖν, ὦ μακάριε Κρίτων, οὕτω
τῆς τῶν πολλῶν δόξης μέλει; οἱ γὰρ ἐπι-
εικέστατοι, ὧν μᾶλλον ἄξιον φροντίζειν,
ἠγῆσονται αὐτὰ οὕτω πεπραχθαι, ὥσπερ
ἂν πραχθῆ. (Πλάτ. Κρ. 44.)

ΕΚ ΤΟΥ ΒΡΑΒΕΙΟΥ Ο ΑΠΕΝΕΙΜΕ ΤΩ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙ ΕΦΕΤΟΣ
Ο ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΝ ΤΩ ΖΩΓΡΑΦΕΙΩ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΙ
ΕΚΤΥΠΟΥΤΑΙ ΤΟΔΕ ΠΟΝΗΜΑ.

ΑΘΗΝΗΣΙ

1890.

ΣΙΣΜΑΝΟΓΛΙΟ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

*ἀναγνωσθεὶς ἐν τῷ Ἀναγνωστηρίῳ τοῦ ἐν Κυθωνίαις
Φίλεικπαιδευτικοῦ Σωματείου κατὰ τὴν 26 Ἰουλίου 1885.*

Ὁ Αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁπότεν παρέδιδε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀρσένιον ἵνα ἐκπαιδευθῶσι, τὰς ἐξῆς λέξεις προσεφώνησε· «Τέκνα μου, ἐὰν φροντίσητε νὰ στολίσητε τὰς ψυχὰς σας δι' ἀρετῆς καὶ γνώσεως, μετ' εὐχαριστίας θὰ σᾶς ἀρήσω τὸ στέμμα· ἀλλ' ἐὰν παραμελήσητε τοῦτο προτιμῶ νὰ σᾶς ἴδω ἄνευ στέμματος παρὰ νὰ διακινδυνεύσω αὐτὸ ἀναθέτων εἰς χεῖρας ἐκείνων, οἵτινές εἰσιν ἀνάρμοστοι εἰς διοίκησιν αὐτοῦ· εἶναι προτιμότερον διὰ σᾶς νὰ ὑποστῆτε τὴν στέρησιν τοῦ βασιλείου ἢ νὰ γείνητε αἴτιοι τῆς ἀπώλειας, πρότερον πρᾶλαβόντες αὐτὸ παρ' ἐμοῦ.»

Μετ' αὐτὴν εὐανθῆ γλῶσσαν καὶ μετ' αὐτὰ ἐθνοφελῆ αἰσθήματα πρέπει νὰ βοᾷ, ὡς εὐγενεῖς Κυθωνιᾶται, στεντορεῶς ἕκαστος φρόνιμος πατήρ πρὸς τοὺς υἱοὺς του, εἴτε βασιλεὺς τυγχάνει, εἴτ' ἰδιώτης καὶ κατ' οἶκον καὶ δημοσίᾳ, ὁπότεν μέλλῃ νὰ δώσῃ αὐτοῖς καλὴν ἀνατροφὴν καὶ μετὰ τὴν διωτὴν νὰ καταλείψῃ αὐτοῖς λαμπρὰν περιουσίαν ἢ μὴ καὶ νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὴν Πολιτείαν, Ἐκκλησίαν καὶ Κοινωνίαν μέλη οὐχὶ σαθρὰ καὶ ἀπονενεκρωμένα, ἀλλὰ ζωηρὰ καὶ εὐχρηστα. Ὁ προορισμὸς ἐκείνου τοῦ πατρὸς τότε ἐξετελέσθη, ὁπότεν πρεπόντως ἐστόλισε τὴν καρδίαν τῶν παιδῶν ὡς βασιλικὸν θρόνον μετ' ἀληθεῖς ιδέας, μετ' διδασκαλίαν, μετ' χρηστὴν ἀγωγὴν καὶ πάντα ἕσα συγκροτοῦσιν ἕπως ἀκουσθῆ τὸ πνευματικὸν μέλος τῆς

ἀρετῆς. Εὐδαιμόνων τῆ ἀληθείᾳ ἐστὶν ὁ πατήρ ἐκεῖνος ὅστις τὸ σπουδαϊότατον τοῦτο καθήκον ἐξεπλήρωσεν, ἢ δὲ ταχύπτερος φήμη ἀμέσως τὰς ἀρετὰς ἐκείνου διασαλπίζει καὶ ἡ πατρίς μὲ ἀμυράντους στεφάνους ἐκ ποικίλων ἀνθέων ἐκείνον στεφανώνει. Ὡ! ὁ πατήρ ἐκεῖνος εὐφραίνεται τότε ἐπιγείως καὶ ἐν τῇ μυχκρῇ αἰωνιότητι βραβεύεται παρὰ τῆς χαριτοβρύτου δεξιᾶς τοῦ μεγάλου Θεοῦ. Οὔτε ζωγράφος δὲ δύναται νὰ εἰκονίσῃ, οὔτε ποιητὴς νὰ ψάλῃ, οὔτε ρήτωρ νὰ ἐκφράσῃ τὴν λύπην καὶ τὴν αἰσχύνην αἵτινες ἐπικρατοῦσιν εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀφρόνων ἐκείνων γονέων, οἵτινες παρέβλεψαν τὰ ἔργα αὐτῶν καθήκοντα, ἐγέννησαν μᾶλλον τέρατα ἢ τέκνα καὶ λυμεῶνας τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐγκαρδίως χαίρει ἡ Πατρίς καὶ ἡ Ἱστορία ἀναμνησκουσα τὰ ὀνόματα τοῦ Μιλτιάδου καὶ Φιλίππου, διότι ἐχορήγησαν Κίμωνας καὶ Ἀλεξάνδρους καὶ οὐχὶ Πausανίας καὶ Ἡροστράτους καὶ Ἐριάλτας πρὸς οὓς τὸ στέμμα διακινδυνεύει. Θρησκεία δὲ καὶ Πατρίς καὶ Γονεῖς καὶ Συνείδησις καὶ Ἔθνος εἶνε δι' αὐτοὺς ὀνόματα κενά, σκιαί. Ταῦτα προΐδων ἐκ πείρας καὶ διδασκαλίας ὁ σεπτὸς ἐκεῖνος Μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ὁ συνατὸς ἐκεῖνος γονεὺς Θεοδόσιος, ὁπότεν παρέδιδε τὰ τέκνα αὐτοῦ, Ἀρχάδιον καὶ Ὀνώριον, πρὸς τὸν προρρηθέντα ἱατρὸν τῆς ψυχῆς, παρ' οὗ ἔμελλον ν' ἀντλήσωσι νάματα νοῦ καὶ καρδίας, ὅπως εὐξήσωσιν εἰς τὸν κόσμον, τὰ ἄνωθι ἀξιωματημῶν ρήματα εἴρηκεν, ἅτινα καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῇ τῇ περιστάσει τοῖς πατράσι καὶ υἱέσιν ὑπενθυμίζομεν. Καὶ ἐὰν ἐκεῖνοι οἱ νέοι ἦσαν πρίγκιπες καὶ διάδοχοι τῆς βασιλείας καὶ ἡμεῖς οἱ ἰδιωταί ἐσμεν κλάδοι ἔθνου· ἐὰν ἐκεῖνοι κέντρον καὶ ἡμεῖς περιφέρει· ἀμρότερα δὲ εἰσιν ἀλληλένδετα. Ὅθεν πρέπει νὰ μεριμνῶμεν σύμπαντες καὶ περὶ τῆς ἀτομικῆς ἡμῶν εὐδαιμονίας καὶ περὶ τῆς ἐθνικῆς· ὡς μεριμνᾷ δὲ ὁ βασιλεὺς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ ὁ λαὸς περὶ τῆς εὐκλείας τοῦ θρόνου ἐκείνου. Ἐὰν δ' ἐξ ἀμφοτέρων ἰδιοτέλεια καὶ ἀδιαφορία ἐπέλθῃ τότε ἡ ἀπροσύνθε-

σις βεβηαία. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ παιδεία εἶνε οἱ δύο παράγοντες τῆς εὐδαιμονίας ἐθνῶν τε καὶ ἀτόμων καὶ ἀνλείψη ὁ εἷς τὸ σκῆφος τότε πίπτει εἰς σκοπέλους καὶ ὑφάλους καὶ κατασυντρίβεται, ἔνεκα τούτου προτιθέμεθα ἐν τῇ πραγματεῖα ταύτῃ νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς ἀθανάτου παιδείας, ἣν ἐκ παιδικῆς ἡμῶν ἡλικίας ἠγαπήσαμεν ὑπὲρ χρυσοῦν καὶ ἄργυρον, ὑπὲρ σμάραγδον καὶ σάπφειρον, ὑπὲρ μέλι καὶ γάλα. Καὶ πρῶτον μὲν τὰ συντελοῦντα πρὸς παιδείαν καὶ δεύτερον τὰς ὠφελείας αὐτῆς ἐν τῇ ἀνθρωπότητι. Ἐνώπιον δὲ Ἑλλήνων καὶ μάλιστα τοιαύτης εὐγενοῦς καὶ μουσοτραφοῦς πόλεως οἷα ἡ τῶν Κυθωνιέων ἴσως περιττὸν θὰ ἐθεωρεῖτο τοιοῦτο λογόδειπνον· ἀλλὰ βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν ἀγνῶν αἰσθημάτων τῆς χαριέσεως ταύτης καὶ διακριτικῆς ὀλότητος, παρηγορούμεθα ὅτι θὰ ἔχωμεν τὴν εὐμένειαν αὐτῆς ἀειθαλῆ.

Διδακτικὴ ὥρα παρουσιάζεται ἔμπροσθεν ὑμῶν, φίλοι ἑταῖροι. Ἴσχυται ἀγορεύων ἐπὶ τῆς σοβαρᾶς ταύτης καθέδρας οὐχὶ κανεὶς πρύτανις, ἢ γυμνασιάρχης φορῶν πολύπτυχον τήβεννον· ἀλλ' ἄνθρωπος ἐν τῇ πατρίδι ἰδίᾳ τελειώσας ὅλα τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ὑπὸ ἰδίου διδασκάλου ἔνεκεν τῆς αὐστηρότητος τοῦ εὐπραγοῦντος πατρὸς του, ὡς γνωρίζετε, καὶ διὰ τοῦ ἐνδελεχοῦς πόθου, διὰ τῆς σεπτῆς μελέτης, ἀόκνου ἀσκήσεως ἀπέκτησε δεκαετίαν ὀλόκληρον κατόπιν ὅ,τι λέγει εὐθαροῦς. Δὲν εἶμαι κλέπτῃς λόγων· ἀλλ' ἐργάτης λόγου. Μηθεὶς λοιπὸν συκοφάντης εἰπέτω τι, διότι καταθέτω βραδεῖον 200 δραχμῶν εἰς τὸν δυνησόμενον ν' ἀποκαλύψῃ εἴλωσι ξενικᾶς σειρᾶς κατὰ σειρὰν εἰς τὰ ἔργα μου. Κανένα συγγραφεὶα δὲν ἔχω ὑπόψει ὡς πρὸς τὴν γενικότητα τοῦ λόγου εἰμὴ τὸ λογικόν. Ταῦτα λέγω ὅπως ἐννοήσωσι πάντες τὴν φιλοτιμίαν τοῦ ἀγορευόντος, ὡς καὶ ὑμεῖς βαθέως ἐγνωρίσατε ὅτι ἔχει τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα καὶ μετὰ προδικασίαν τοῦ ἔργου τῷ ἐπετρέψατε τὴν δε ἀνάβασιν, τὴν σπανίως χορηγουμένην. Εὐτυχῆ δ' ἐθεώρησα ἑαυτόν, διὰ τὴν τιμὴν ἣν μ' ἠξίωσε τὸ

SISMANOGLIO

σεβαστὸν Προεδρεῖον τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ τούτου Σωματείου, πρὸς ὃ ἐκφράζω τὰς δικαίας μου εὐχαριστίας· συνάμα δὲ πρὸς τὴν φιλόπολιν Ὀλομέλειαν, ἣτις ἀπαρτίζεται ἐκ πολυτίμων καὶ εὐγενῶν ἀνθέων καὶ δένδρων τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας καὶ ἣτις αὐθορμήτως ἐνέκρινεν ἐμὲ τὸν ἐλάχιστον πάντων παμψηφείως ὡς μέλος τοῦ ἐπιδιωκόμενου ὑψηλοῦ σκοποῦ αὐτῆς καὶ κατέταξεν εἰς τὴν κοινωφελῆ χορείαν. Θὰ δικαιώσω δὲ τό γε ἐπ' ἐμοὶ τὰς προσδοκίας αὐτῆς.

Α'.

Παιδεία λέγεται, Κύριοι, ἡ γνῶσις θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἣτις καὶ παρὰ τοῖς κοινοῖς προκοπὴ προσαγορεύεται. Ἀληθῶς· διότι ἡ παιδεία εἶνε μία μεγάλη σκαπάνη, ἣτις μὲ καρτερίαν καὶ γενναιότητα κόπτει καὶ ὀμαλύνει τὸ βραχῶδες βουνὸν τῆς ἀμαθείας καὶ τὸ καθιστᾷ καρποφόρον.

Διαφέρει δὲ ἡ παιδεία τῆς ἀπαιδευσίας ὡς διακρίνεται ὁ ἀδάμας ἀπὸ τὸν ἄνθρακα, ὡς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ θηρία, ὡς τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκότος, ὡς ἡ ζωὴ ἀπὸ τὸν θάνατον. Ὁ ἀμαθὴς ὁμοιάζει μὲ τὸν γυμνὸν ἐκεῖνον ὃν πάντες λυποῦνται· καὶ ἐλεοῦσιν· ὁ δὲ ἡμιμαθὴς μὲ τὸν ἡμίγυμνον ἐκεῖνον φαντασιώδῃ καὶ τότε μὲν ὅτε ἦτο γυμνὸς πάντων τὰς καρδίας ἐκίνει εἰς συμπάθειαν καὶ εὐσπλαγγνίαν, ἤδη δὲ μὲ τῆς Ψευδοπαιδείας τὸ τριβῶνιον τὸν γέλωτα καὶ τὸν περιφρονισμὸν τῶν εἰδότην ἐπισύρει, ὡς οἱ Σοφισταὶ ἐκεῖνοι μὲ τὰς περιγραφὰς τοῦ *Παρὸς* καὶ τῶν *Νυμφῶν*, λέγοντες πράγματα μάταια καὶ περιττὰ... μὴ προσέχοντες νὰ φέρωσιν ὠφέλειαν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκρατῶν, ἀλλ' ἐπιθυμοῦντες ἐπαίνους καὶ χειροκροτήματα. Ἡ Ψευδοπαιδεία συνοδευομένη μὲ τὰς αἰθιοπίδας θεραπευίδας καλουμένας Δόξαν, Ἀπάτην, Ἄγνοιαν, Ἀφροσύνην, γεννᾷ ἀσεβεῖς πρὸς τὰ θεῖα, ἐχθροὺς τῆς ἀνθρωπότητος, βδελύγματα τῆς ἐρημώσεως, ὑπερηφάνους ὡς Ἰνδικὰς ὄρνιθας καὶ διατί· διότι οἱ ὀπαδοὶ αὐτῆς δὲν γνωρίζουσι βα-

θέως τὸ χρυσοῦν ἐκεῖνο παράγγελμα, ὃ οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοὶ ἡμῶν μὲ χρυσᾶ γράμματα ἐσκάλισαν εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς θαυμαστὸν ναδὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, τό: *γνώθι σαυτὸν*. Ἡ συναίσθησις τῆς ἀδυναμίας ἐκάστου καὶ ἡ ὁμολόγησις αὐτῆς εἶνε νυμφικὴ λεπτὴ καλύπτρα ἣτις ὀλέσωμον σκεπάζει τὸν μετριόφρονα λόγιον. Μόνη δὲ ἡ ἀληθὴς παιδεία, ἡ σεμνὴ τῷ ἦθει καὶ ἰλαρὰ τῇ στολῇ, γεννᾷ ἀξίους τῆς κλίσεως αὐτῆς· διότι εἶνε ἰατρὸς καὶ θεραπεύει ριζηδὸν τ' ἀρρωστήματα τῆς ψυχῆς· εἶνε βροχὴ θαυμασία ποτίζουσα τὴν καρδίαν καὶ τὸν νοῦν τοῦ ἀτόμου καὶ καρποφορεῖ πλούσια.

Ἴσως εἴρων τις ἤθελεν ἐρωτήσῃ: ποῦ κατοικεῖ ἡ παιδεία; Παντοῦ καὶ ἔνθα ὑπάρχει ὁ λάτρης αὐτοῦ. Ὁ Σωκράτης διδάσκει ἐν ἀγορᾷ, ἐν οἰκίαις, ἐν ἐξοχῇ, ἐν δεσποτηρίῳ. Ὁ Πλάτων εἰς τὰ δάση τοῦ Ἀκαδήμου. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν ὠραίαις δενδροστοιχίαις περιπατῶν. Ὁ Ζήνων ἐν τῇ ποικίλῃ στοᾷ. Οἱ ποιηταὶ ἐν θεάτροις. Οἱ ῥήτορες ἐν Πνυξίν. Ὁ Σωτῆρ ἐν συναγωγαῖς, ἐν παραλίαις, ἐν ὄρεσιν, ἐν πεδιάσιν, ἐν οἰκήμασιν. Ἀλλὰ κυρίως τὰ οἰκήματα τῆς παιδείας εἰσὶν αἱ Ἀκαδημίαι, οἱ Σύλλογοι, τὰ Μουσεῖα, τὰ Πανεπιστήμια, τὰ Γυμνάσια, τὰ Προκαταρκτικὰ καὶ τὰ Νηπιαγωγεῖα· εἰς τ' ἀνακτόρια ταῦτα πρυτανεύουσιν αἱ θυγατέρες τῆς Μνημοσύνης· αὐτόθι δίδοται πνευματικὴ τροφή, συζητεῖται ἡ ἀλήθεια καὶ ἀποκτᾶται ἡ συστηματικότης. Πάντα δὲ ταῦτα *σχολεῖα* εἰν καλέσωμεν, νομίζομεν ὅτι, δὲν ἀμαρτάνομεν. Καθὼς δὲ ὁ Λυτρωτῆς ἡμῶν εἶνε εἰς τὸ σύμπαν φῶς ἀληθινόν, ὃ φωτίζει καὶ ἀγιάζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸ σχολεῖον εἶνε ἥλιος εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν ζωογονῶν διὰ τῶν ζωοπαρόχων αὐτοῦ ἀκτίνων τοὺς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ καθημένους. Τὸ σχολεῖον εἶνε ποταμὸς ποτίζων τὴν ἄνυδρον γῆν, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, εἶνε Ἰορδάνης εἰς ὃν καὶ μόνον ἐφάνη τὸ φῶς τῆς Τρισηλίου Θεότητος. Τὸ σχολεῖον εἶνε δένδρον πολύφυλλον ἔχον μὲν πικρὰν τὴν ρίζαν, γλυκεῖς

δὲ καὶ νοστήτους τοὺς καρποὺς ἐσχαί. Τὸ σχολεῖον εἶνε νει-
λόμετρον δι' οὗ ὁ περιηγητὴς νοεῖ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν
εὐφορίαν τῆς χώρας ἐκείνης. Ὁ τερπνὸς αὐτὸς παράδεισος
διαφυλάττει ἄριστα τὸν Ἔθνισμόν, τὴν Γλῶσσαν καὶ τὴν
Θρησκείαν, ὡς βεβαιῶν ἡ Ἱστορία. Τινὲς δὲ γονεῖς, δυστυχῶς,
θεωροῦσι τὰ λειβάδια τῆς παιδείας ἀπαλλακτῆρια καὶ τὸν
διδάσκαλον εἴλωτα.

Ἐνῷ ὁ διδάσκαλος, ὁ ἱεροφάντης τῆς παιδείας, εἶνε ἡ
ψυχὴ τοῦ σχολείου· ὁ προσπαθεῖ λίαν εὐγενῶς καὶ ἀκαμάτως
ν' ἀναδείξῃ χριστιανούς μὲν εὐσεβεῖς, πολίτας δὲ ἐναρέτους·
καὶ ὡς καλὸς γεωργὸς (ὁ διδάσκαλος) ὀργώνει τὴν χέρσον
τῆς ἀμαθείας καὶ δεισιδαιμονίας μὲ τὸ ἄροτρον τῆς ἀλη-
θείας καὶ μὲ τὸ δρέπανον τοῦ λόγου θερίζει τὰς ἀκάνθας τῆς
κακίας καὶ ἐμρυτεύει εἰς τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Κυρίου τὰ δένδρα
τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς προόδου. Ὁ διδάσκαλος εἶναι ὁ ποι-
μὴν ἐκεῖνος ὁ καλός, ὅστις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θύει ὑπὲρ τῶν
προβάτων· ὁ μόνος ἀναμορφωτὴς τῆς νεολαίας καὶ οὐχὶ μόνον
τῆς νεολαίας, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς πόλεως ἐν ἧ ὑπηρετεῖ καὶ
τοῦ ἔθνους του. Λέγομεν τοὺς διδασκάλους ἐκείνους, οἵτινες
θεωροῦσι τὸ πανάγιον αὐτῶν ἐπάγγελμα λειτουργικὸν τῶν
σεπτῶν Μουσῶν καὶ ὄχι βιοποριστικόν. Ἐγνώρισαν τὴν ὑψη-
λὴν αὐτῶν ἀποστολήν, τὸ ποιεῖν καὶ διδάσκειν. Καὶ οὐχὶ
τοὺς λογεμπόρους ἐκείνους, οἵτινες ἀντὶ νὰ ᾧσι τύπος καὶ ὑπο-
γραμμὸς τῆς κοινωνίας, ἀντὶ νὰ βαδίζωσι σωκράτειον πολιτείαν,
μὲ ἀναίδειαν ἐνσπείρουσι, ὡς μὴ ᾧφειλε, ζιζάνια τῆδε κάκεισε
καὶ ὅτε μὲν ἀλληλοτρῶγονται ὡς οἱ μῦς, ὅτε δ' ἀναμιγνύον-
ται μὲ θάρρος καὶ θράσος εἰς κοινοτικὰ φατρία, εἰς οἰκο-
γενειακὰς ὑποθέσεις καὶ δράματα καὶ ὅποιαν δὴποτε πέτραν
καὶ ἂν σηκῶσιν τις ἀποκάτω εὐρίσκει αὐτούς, κατὰ τὸ δημῶδες
λόγιον. Καθὼς δὲ οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ρώμης ᾠκοδόμουν
ἀμφιθέατρα καὶ λουτρούς, ὅπως οἱ λαοὶ διασκεδάζοντες ἐν
αὐτοῖς λησμονῶσι τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, ὡς

ὁμολογεῖ ἡ Ρωμαϊκὴ Ἱστορία, οὕτω καὶ τινες τῶν βελτίστων
μὲ πολιτικὴν δημῶδειον καὶ κλεῶνειον ἄγρουσι καὶ φέρουσι
δυστυχῶς πολλὰς κοινότητας ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἰς τὸν ἄλεθρον
καὶ ἱησουητικῶς διαιρῶσι μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ βασιλεύωσιν·
ἡ δὲ ἀμάθεια αὐτῶν οὐδόλως λογίζεται, οὔτε ἡ ἀδρὰ μισθο-
δοσία, ἐπειδὴ ἡ λαλιὰ αὐτῶν εἶνε λίαν χρήσιμος εἰς τοὺς
ἄμουργοὺς πατέρωνας αὐτῶν. Ἄς τὰ ὁμολογήσωσι ταῦτα οἱ
ἀμερόληπτοι.

Ἠγεμόνες δὲ τῶν διδασκόντων καὶ διδασκομένων εἰσὶν οἱ
ἔφοροι τῶν σχολείων. Ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι τῆς Ἀνατο-
λῆς τὴν ἐποπτεῖαν τῶν λειμῶνων τῆς παιδείας λαμβάνουσιν ὁ
κατὰ τόπον ἀρχιερεὺς φυσικῶς καὶ διὰ ψηφοφορίας τῆς πόλεως
ἄνδρες καὶ πλούσιοι καὶ λόγιοι ἔχοντες κοινωνικὴν βαρύτητα,
παρουσίαν ἐπιβλητικὴν, καὶ λόγον πολύτιμον καὶ συμπεριφορὰν
ἀβράν, μὴ ἐπιθυμοῦντες ἠροστράτειον δόξαν καὶ προσκυνημοὺς
ὡς οἱ σατράπαι. Ἄλλ' ἐν ταῖς λοιπαῖς πόλεσιν καὶ κόμαις
τὸ ἐφορεύειν ἐπὶ σχολῶν θεωρεῖται ὡς τριτεύουσα θέσις καὶ
κατὰ δυστυχίαν δίδοται εἰς ἄτομα μετρίας καταστάσεως ὑλι-
κῶς τε καὶ πνευματικῶς καὶ ἔνεκα λειψανδρίας περιουσίου εἰς
τινας σχολαστικούς, οὓς πεπαιδευμένους θεωροῦσιν οἱ κοινοί,
εἰς ὄντα ἀκαταστάλακτα, φουντωτὰ πετεινάκια, ἅτινα τοιαῦτα
ἀπεδείχθησαν εἰς σοβαρὰς περιστάσεις καὶ ἀδίκως ἐθυσίασαν
ἀθῶα πρόβατα, ὅπως κορέσωσι τὰ πάθη. Ὡς δ' ἐν τῆς ἐπιπο-
λαίου πολιτικῆς, αὐθαιρεσίας καὶ ἰδιολογιστικῆς βλάβουσι
καὶ διδασκάλους κάποτε καὶ πατρίδα θεατρίζουσι καὶ παῖδας
ἀδικουσιν. Ἀραῖαι καὶ σπάνια νομίζομεν ὅτι εἶνε αἱ ὁμογε-
νεῖς κοινότητες ἐκεῖναι, αἵτινες ἔχουσι ἐφόρους σχολῶν
πραγματικούς καὶ οὐχὶ ὀνομαστικούς, συρόμενα δυνατοτέρων.
Δικαίως δὲ τούτων ἰδόντες πολλοὶ ἀρχιερεῖς ὑποκειμένην τὴν
ἐφορίαν εἰς τὴν δημογεροντίαν διώρισαν νὰ εἶνε. Γονεῖς καὶ
ἔφοροι εἶνε ἐπίγειοι θεοὶ τῶν σχολῶν δροσίζοντες διὰ τῆς
ἐθνωφελοῦς ἐπιβλέψεως αὐτῶν, ἐὰν ἡ τοιαύτη καὶ σωφροσύνης

καὶ δικαιοσύνης καὶ ἀμεροληψίας τὸ περιβόλιον τῆς πατρίδος, ἐξ οὗ ἡ νεότης δρέπει καρπούς ἑλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ, παιδείας τε καὶ ἀρετῆς.

Ὅτρηροὶ θεράποντες τῆς παιδείας δὲν εἰσὶ μόνον οἱ πρυτάνεις καὶ καθηγηταί, διδάσκαλοι καὶ ὑπουργοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες ἐκείνοι οἵτινες παραβλέψαντες τὸ ἀτομικὸν συμφέρον, ἀφιέρωσαν ὅλην τὴν περιουσίαν ἢ μέρος πρὸς διατήρησιν καὶ ὑποστήριξιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων. Ἄδυνατεῖ ὁ λόγος νὰ ἐκφράσῃ τὴν χαρὰν ἐκείνην ἣτις βασιλεύει ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες ἐκ βάρων ἀνήγειραν σχολὰς ἢ κατέλιπον κληροδοτήματα. Εἰς ἐκάστου πολίτου τὸ στόμα μετὰ σεβασμοῦ ἀναφέρονται τὰ σεπτὰ αὐτῶν ὀνόματα καὶ παράδειγμα καθίστανται καὶ τοὶ ὀφθόνος ἐκτοξεύει βέλῃ· ἀλλ' ἀδιάφορον. Ἡ ἱστορία τῶν γραμμάτων μετὰ μεγάλης εὐφημίας ἀναφέρει τὰ ὀνόματα ἐκείνων, διότι ἐγένοντο ἐστίαὶ ἐκ τῆς θερμότητος τῶν ὁποίων ἐζωογονήθησαν καὶ ἔλαμψαν μύριοι ὄσοι. Πάντες χαίρουσι καὶ τιμῶσιν αὐτοὺς καὶ ζῶντας σέμνωμα θεωροῦσι καὶ μετὰ θάνατον τὸ πένθος καὶ ἡ κατῆφεια γενικὰ νομίζονται, ὡς χθὲς ἠσθάνθη τὸ Πανελλήνιον ἐπὶ ἐνὸς μεγάλου ἐθνικοῦ Εὐεργέτου, Γ. Ζαρίφη! Ἀγάλματα αὐτοῖς ἐνιδρύουσιν ὡς ἠρῶν τοῖς στρατιωτικοῖς· αἱ δὲ εἰκόνες παρηγορία καὶ ἀγλαΐσμα τοῖς μεταγενεστέροις καθίστανται, ὡς τοῦ Κωνσταντίνου Ζάππα, Ριζαῶν, Χρηστάκη Ζωγράφου, Ροδοκανάκη, Συγγροῦ, Ἀρσάκη, Στεφανοδίν, Ἀβερῶφ, Ἀρχιγένους, Ζαφειροπούλου, Κιουπετζόγλου . . .

Ποῖα δὲ εἶνε τὰ ὄργανα τῆς παιδείας; Καθὼς ὁ γεωργὸς χρήσιμον ἐργαλεῖον ἔχει τὸ ἄροτρον, ὁ σιδηρουργὸς τὴν σφυραν, ὁ μουσικὸς τὴν λύραν, τὴν κιθάραν, τὸ κλειδοκύμβαλον, τοιοῦτοτρόπως καὶ «Ὅργανα Μουσάων τὰ βιβλία» κατ' Ἀριστοτέλην, κατὰ δὲ Πλούταρχον «ὄργανον τῆς παιδείας ἡ χρῆσις τῶν βιβλίων ἐστίν.» Εἶνε συναυλία θεία, εὐφρόσυνος, ὑψηλή, οὐράνιος! Στρέψωμεν βλέμμα πρὸς τοὺς ἀρχαίους καὶ

μεσαιωνικοὺς αἰῶνας καὶ φαντασθῶμεν ποῦ ἔγραφον οἱ ἄνθρωποι. Ἐγγραφον ἐπὶ φύλλων δένδρων, ἐπὶ κεκηρωμένων πινάκων, ἐπὶ μολυβδίνων πλακῶν. Ὁ ἱστορικὸς Ἰώσηπος λέγει ὅτι τὰ θρησκευτικὰ βιβλία τῶν Ἰουδαίων ἦσαν ἐσκαλισμένα ἐπὶ χρυσοῦ. Καὶ τοὶ ἡ Αἴγυπτος ἐχορήγει τὸν πάπυρον καὶ ἡ Πέργαμος τὴν μεμβράνην, τὰ βιβλία ὅμως δὲν ἦσαν τόσοσιν εὐωνα ἐκτὸς τινῶν ἐξαιρέσεων. Φαντασθῆτε εἰς ποίαν ὑπέρογκον τιμὴν ἐπωλοῦντο αὐτὰ τὰ ὄργανα τῆς παιδείας, ἅτινα εὐθηνὰ ἐποίησεν ἡ ἀθάνατος τυπογραφία. Ἐραυζόμεθα δ' ἐκ τοῦ Βρεττανικοῦ Ἀστέρος τὰ ἐπόμενα ἀξιοπερίεργα: Ἐν ἔτει 1274 ἐν σῶμα τῆς ἀγίας Γραφῆς κομψῶς γεγραμμένης ἐτιμᾶτο 30 λίρας ἀγγλικᾶς, ποσὸν ἰσοδυναμοῦν σήμερον ἀναμφιβόλως μὲ 200 λίρας ἀγγλικᾶς. Τώρα δυνάμεθα ν' ἀγοράσωμεν ὠραίστατην καθ' ὅλα ἔκδοσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἀντὶ 3 μόνον σεληνίων» (Β'. 185). Ἐκ τούτου λοιπὸν ἄς συμπεράνωμεν τί ἄρά γε νὰ ἤξιζε ἡ Ἀλεξανδρινὴ ἐκείνη Βιβλιοθήκη ἢ ἐξ 700,000 τόμον συγκειμένη. Βιβλιοθήκη τότε ἐκ δέκα δεκάδων τόμων ἀπαρτιζομένη ἦτο λίαν πλουσία. ἐνῶ τώρα εἶνε μικροῦ λόγου ἀξία. Πόσον δὲ ἀξιοκατηγόρητοι εἴμεθα πάντες, ἐκτὸς ὀλίγων, μὴ ἔχοντες κατ' οἶκον ταμεῖα βιβλίων ὡς ἔχομεν κιβώτια ὠραῖα καὶ καρῦνα διὰ τὰ ἀργύρια καὶ διὰ τὰς στολὰς ἡμῶν τὰς κομψὰς. Διὰ τῆς φιλομαθείας ἀποκτᾶται ἡ πολυμάθεια. Ἀλλά, βαβαί! παντοῦ προτιμᾶται τὸ ὑλικὸν τοῦ πνευματικοῦ.

Κάτοχος δὲ τῆς παιδείας διὰ νὰ γείνη τις τί συντελεῖ; Ὁ Ἐπίκτητος λέγει ὅτι, ὁ παιδευόμενος τριῶν χρῆζει, φύσεως, μελέτης καὶ χρόνου. Δικαίως· διότι αὕτη δὲν εἶνε κανὲν ρευστὸν σῶμα διὰ νὰ ρίψῃ τις ἐντὸς ἄλλου τὸν νοῦν. Χρόνος προσδιωρισμένος εἶνε παρὰ τῶν ἀρμοδίων πρὸς μάθησιν εἴτε εἰς νηπιαγωγεῖα, εἴτε εἰς ἀρρεναγωγεῖα καὶ γυμνάσια, ναί, χρόνος καὶ εἰς ἐπιστήμας. Ὁ χρόνος εἶνε ἐκάστῳ ἀμίσθωτος καὶ ἀκατάπαυστος παιδαγωγός. Ἀρκεῖ μόνον νὰ ὑπάρχη ὁ

πόθος, αὐτὸς δὲ τὰ πάντα νικᾷ. Πόσοι νέοι δὲν ἐτελείωσαν τὰ ἐγκύκλια καὶ εἶναι σήμερον ἐπιφανεῖς δημοσιογράφοι, συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ καὶ πόσοι ἄλλοι ἐτελείωσαν ἀνώτερα καὶ οὔτε γρῦ ἐνώπιον ἐκείνων δύνανται νὰ εἰπωσι; διατί; διότι ἐξεληθόντες ἐκ τοῦ λουτροῦ τῆς ἀναγεννήσεως ἔπιον ὕδωρ ἐκ τῶν πηγῶν τῆς Αἴθης. Φυσικὰ καὶ τυχηρὰ κωλύματα διὰ τοῦ πόθου μηδενίζονται. Ἐνθυμηθῶμεν τὸν πενέστατον Κλεάνθην ὡς ὥρμησε μισθοφορεῖν καὶ νύκτωρ μὲν ἐν τοῖς κήποις ἤντλει, μεθ' ἡμέραν δ' ἐν τοῖς λόγοις ἐγυμνάζετο. Μὴ λησμονήσωμεν καὶ τὸν τραυλὸν Δημοσθένην, ὅστις κατώρθωσε τὰ πάντα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς, ὡς γνωρίζετε, κατασκευάσας ὑπόγειον μελετήριον, ξυρίσας καὶ τὸ ἥμισυ τῆς κεφαλῆς ὅπως μὴ γελασθῆ ἐξεληθὼν, τὸ δὲ Σούνιον κατέστησε πρόδρομον τοῦ βήματος. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης διὰ τὰ μελετᾷ περισσότερο, χαλκίνην λεκάνην ἔθηκε πλησίον τῆς κλίνης αὐτοῦ καὶ ἐκράτει ἐπὶ χειρὸς ἐξεχούσης σφαῖραν· μόλις δὲ ὁ ὕπνος ἔψαυε τὰ βλέφαρά του, ἡ σφαῖρα ἐπιπτεν ἐπὶ τῆς λεκάνης καὶ ἐντρομος ἀνίστατο σοφίας ἕνεκεν. Ἄγριον βλέμμα τῆς φύσεως καὶ τῆς τύχης πολλάκις γεννᾷ μεγάλους ἄνδρας, διότι οὔτοι ἔχοντες τὴν φιλοτιμίαν νὰ φημισθῶσιν, ἐργάζονται εἰς τὸ μελετήριον καὶ ἀποκτῶσι προϋόντας τοῦ χρόνου ὑπόληψιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀσυγκρίτως μεγάλην ἀπὸ τοὺς κατόχους τῶν προσκαίρων ἀγαθῶν καὶ δυνατῶν τῆς ἡμέρας. Σπανίως δ' ἐπιφανῶν υἱοὶ γίνονται ἰσοβάθμιοι τῶν πατέρων, διότι ἐπαναπαύονται ἡλυκέως ἐπὶ τῶν προγονικῶν κληροδοτημάτων καθὼς ὁ παροδίτης ὑπὸ τὴν παχυλὴν σκιάν πολυφύλλου πλατάνου, ἐγκαθέτων συμπεριφορὰν μετερχόμενοι.

Διὰ τὰ γαίρη κάτοχος τῆς παιδείας τις εἶπομεν ἄνωθι ὅτι συντελεῖ ὁ χρόνος μετὰ τῆς ἐκ διαλειμμάτων ἀναψυχῆς· οὔτω δὲ θαυμηδὸν ἀπολαμβάνει τις καθ' ἑκάστην τὸ πρέπον εὐχαρίστως καὶ ὑγιῶς, δορυφορούμενος ὑπὸ τῆς καρτερίας, ἰσχύος

καὶ θάρρους. Ἐὰν ὁμως καταβάλῃ προσπάθειας εἰς τὴν μελέτην ὑπερανθρώπους καὶ προσήλωσιν ἀδιάκοπον εἰς ἕν πράγμα ὡς οἱ πλουτομανεῖς, τότε ἡ φαντασία ἐνοχλεῖται καὶ πᾶσαι αἰ νοητικαὶ δυνάμεις καὶ δυστυχῶς ἐπέρχεται λήθαργος, μανία, σπασμοί, φθίσις καὶ τόσα ἄλλα. Ὅθεν δεόν νὰ παύσωμεν τὴν μελέτην, τὴν ἐστιάδα τῆς παιδείας; Οὐχί, ἀποκρίνεται ὁ ὀρθὸς λόγος, διότι πάντες οἱ ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει, ἀλλὰ πᾶν ὑπερβολικόν τό, μηδὲν ἄγαν, σοφόν. Διὰ τὰ διατηρῆται ἡ σωματικὴ εὐεξία, ἀπαιτεῖται μέτριοι πόνοι καὶ μετρία τροφή, οὔτω καὶ τὸ πνεῦμα θέλει ἀνάλογον καὶ ἐλαφρὰν ἐπιφόρτησιν. Τὴν μετρίαν μελέτην φυσικῶ τῷ λόγῳ πρέπει νὰ διαδέχεται ἡ ἀθῶα διασκέδασις, ἢ γ. η. ἡ γυμναστική, ἡ μουσική, ἡ συνομιλία, ὁ περίπατος, ἡ δίκηλλα, ὁ χορὸς, ἡ κολύμβησις, τὸ θέατρον... Τὸ πάλαι οἱ σοφοὶ με τοὺς ἑαυτῶν παῖδας διασκέδαζον ἰππεύοντες κάλαμον καὶ ρίπτοντες λιθάρια ἀπὸ τοῦ παράλιον εἰς τὴν θάλασσαν ἢ ἐπαιζον σφαῖραν. Καὶ ἐὰν εἴμεθα ἡμεῖς οἱ αὐστηροὶ Δράκοντες, ὡς τὸν συνώνυμόν μου, θὰ ἐνεκρίνομεν αὐτοὺς ἄρα γε ἀξίους ἢ διὰ τὴν καρπότομον ἢ διὰ τὸ σωφρονιστήριον; Ἀνακωχὴ λοιπὸν ἐν καιρῷ δέονται ἀπὸ τὰς πνευματικὰς ἐργασίας ὅπως μὴ φθάσωμεν εἰς τὸ ἀπελπι ἐκεῖνο σημεῖον τῆς δυνάμειος τοῦ νὰ ἐξορίσωμεν διὰ παντός, φεῦ! καὶ βιβλία καὶ σπουδὰς καὶ μελέτας παθόντες τ' ἀθεράπευτα. Αὐτὸ τὸ δρομολόγιον κρατοῦσιν οἱ σοφοί. Ἐἶνε δὲ πασίδηλον ὅτι ἡ μικροβιότης καὶ ἡ ὑβρία εἶνε πλουσιώτερα δῶρα εἰς τοὺς πεπαιδευμένους παρά εἰς τὰς ἄλλας κοινωνικὰς τάξεις. Ταλανίζει δὲ πᾶς εὐαίσθητος τοὺς γονεῖς ἐκείνους, οἵτινες ἀπαγορεύουσι τὸ παίζειν εἰς τοὺς παῖδας, ὧν ὁ χρόνος κυρίως ἐστὶ τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως καὶ ὡς καταδίκους θέλουσι νὰ κλείωσιν ὀλημερῶς εἰς τὸ μελετήριον, ἕως ὅτου ἡ ὠχρότης παρουσιασθῆ ἐπὶ τοῦ προσώπου, ἢ ἀτονία ἐπὶ τῶν μελῶν καὶ τὸ ἄλγος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς· τότε δὲ πάλιν πίπτουσιν εἰς τὸ ὅλως ἀντίθετον σημεῖον, εἰς τὴν παντελεῖ

ἀποχὴν τῶν μαθημάτων· ἔθεν οἱ τοιοῦτοι συντάττουσι τὸν λογαριασμὸν ἄνευ τοῦ ξενοδόχου. Ἡ μελέτη διατηρεῖ εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον τὰ μεμαθηκότα καὶ οὐδέποτε πρέπει νὰ λείψῃ, διότι κατὰ τὸν Κικέρωνα: «τὸ πνεῦμα εἶνε λύχνος ἐξ οὗ ποτὲ δὲν πρέπει νὰ λείψῃ τὸ ἔλαιον· ἄλλως δὲ ὁ χρόνος διαβαίνων, δύναται νὰ σβύσῃ αὐτὸν μὲ τὴν πτέρυγα αὐτοῦ.» Ὁ λάτρης αὐτῆς πρέπει νὰ μιμῆται τὴν φιλόπονον μέλισσαν, ἣτις καθίζει μὲν ἐφ' ἀπάντων τῶν ἀνθέων, συλλέγει δὲ τὰ χρήσιμα ὅπως κάμη κηρίον καὶ μέλι, χρήσιμα προϊόντα· διότι τὸ μὲν ἐν φωτίζει καὶ φαιδρύνει ἐν σκότει, τὸ δὲ ἄλλο τρέφει καὶ θερμαίνει. Διὰ τῆς μαθήσεως δρέπει τις τὰ σπουδαῖα εἰς τὰ μέγαρα τῶν Ἑλικωνιάδων καὶ ἐν αὐτοῖς στερεοῖ μόνον τὰς κρηπίδας τοῦ πνευματικοῦ σταδίου· ἐπομένως δὲ αὐτὸς ἐν ὄλῃ τῇ διαρκείᾳ τῆς ζωῆς δι' ἐπιμελείας ἀνεγείρει ἴδιον οἰκοδόμημα ἢ, πάλιν ἀφίνει ἐξ ὀλιγωρίας τὰ θέμεθλα ἐκεῖνα νὰ τὰ ἐξαλείψῃ ὁ πανδαμάτωρ χρόνος καὶ τὰ φθοροποιᾷ στοιχειῖα. Ὁ ἐραστὴς τῆς παιδείας εὐχεται νὰ μὴ ζῆσῃ ἄνευ τῆς καλλιπαρείου καὶ ζαχαροπλάστου ταύτης συνεύνου.

Ὅτι δὲ μετὰ τῆς μελέτης καὶ χρόνου πρέπει νὰ συντελεθῇ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις, οὕσα ἐπιδεκτικὴ μαθήσεως, τοῦτο οὐδεὶς ὁ ἀντιρρῶν. Οἱ ἐγκέφαλοι πάντες δὲν ἔχουσι τὴν ἰδίαν διανοητικὴν δύναμιν καὶ δὲν ἀσπάζονται ἰδέας ἅς δὲν νοστιμεύονται, θέλουσι τὰς ἀρμοζούσας. Ἄλλοι θέλουσι λόγους, ἄλλοι ἰατρικὴν, ἄλλοι τέχνας· δώσωμεν λοιπὸν αὐτοῖς ὕλην ἣν ὀρέγονται. Οἱ ἀρχαῖοι Ἰνδοὶ κατελίμπανον τὰ τέκνα των νὰ ἐκλέξωσι τὸ στάδιον τῆς ζωῆς, θέτοντες ἐνώπιον αὐτῶν διάφορα ἐργαλεῖα καὶ πράγματα. Ἡ δ' εὐφυΐα εἶν' ἐν ἡγεμονικὸν προσὸν τοῦ λογίου. Ὁ εὐφυῆς πάντ' ἀντιλαμβάνεται, πάντα μέμνηται καὶ χρειᾶς τυχούσης παρουσιάζει αὐτὰ δροσερά. Ὁ εὐφυῆς εἶνε γῆ γονιμοτάτη, ἣτις τὸν σπόρον μόλις λάθει ταχέως παράγει στάχυν· ὁ δὲ ἀφυῆς εἶνε πλοῖον ἄνευ ἀνέμου. Πραγματικῶς. Αἱ εὐτυχεῖς καὶ ἀδραὶ πνευματικῆ δαψίλειαι ἐκτὸς τῆς

ἐπιμελείας ὄχι ὀλίγον συντελοῦσιν εἰς τὴν πρόοδον· μάλιστα δὲ ἀντιληπτικὸν ὄξυ καὶ ἔτοιμον, μνήμη εὐρεῖα καὶ ἰσχυρά, φαντασία ζωηρά καὶ φιλόκλος, φύσεως προικοδοτήματα τιμαλφέστατά εἰσιν.

Σελαγίζουσα ἐρρωμενεστέρως μετὰ τῶν ἀνωτέρω καὶ ἡ ἀσκήσις γεννᾷ τὰ θαυμαστά ἐκεῖνα πνεύματα δι' ὧν ὁ κόσμος ἀπορεῖ καὶ σεμνύνεται. Μετ' ἐκπλήξεως βλέπει ἡ ἀνθρωπότης μέλη αὐτῆς τινα νὰ ὦσι τόσον ἰσχυρά σωματικῶς, ὥστε νὰ ἐκπληρῶσιν ἅθλα μεγάλα καὶ ὑπεράνθρωπα. Τίς δ' ἔδωκεν αὐτοῖς τὰ δῶρα ταῦτα; ἡ καθημερινὴ ἀσκήσις. Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι οἱ νέοι ἐν ταῖς σχολαῖς ὀδηγοῦνται εἰς τὴν σύνταξιν διαφόρων θεμάτων, τοῦτο οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰ μὴ μία ποδηγέτησις καὶ συνδρομὴ ὅπως ἐν μοναξίᾳ αὐτοβούλως γράφωσι· φαίνεται δὲ ἡμῖν καλὸν καὶ συμφέρον ἐπὶ πενταετίαν νὰ κατὰχίνωνται εἰς τὰς κατὰ προαίρεσιν ἀσκήσεις καὶ οἱ κόποι αὐτῶν, ἐὰν συνοδεύωνται μετὰ πόθου, θὰ στεφθῶσιν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἡ ἀμίλλα καὶ ἡ νεανικὴ φιλοτιμία ὑπαγορεύει παντὶ νὰ μὴ εἶνε μόνον ὑπηρέτης, ἀλλὰ νὰ προσπαθῇ ὅπως κατασταθῇ αὐτοσυντήρητος. Δὲν πρέπει τις μόνον νὰ γνωρίζῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ πράττῃ ὅσον τὸ ἐφικτόν. Τὰ σημερινὰ ἄνοστα αὔριον θὰ καλλιτερευθῶσι διὰ τῆς μελέτης καὶ μεθαύριον θὰ ὦσιν ἄριστα. Ἄς ἀφίνη τὸν νοῦν νὰ τρέχῃ τὸν ροῦν τῶν ἰδεῶν καὶ σκέψεων, ἕως ὅτου σταματήσῃ καὶ πάλιν ἅς ἀρχίξῃ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνθέρμου ζήλου τὸ ἔργον μέχρι διεκπεραιώσεως, οὐδὲ ὅπως ἀπελπιζόμενος. Ἄς ἀποστηθίξῃ ἀναλόγως τοῦ ἐκλεκτοῦ κλάδου τεμάχια τῶν σπουδαιοτέρων καὶ αὐτολεξεί ἅς γράφῃ, μιμούμενος τὸν ρήτορα ὅστις τὸν ἱστορικὸν ὀκτάκις ἀντέγραψεν, ὡς καὶ τὸν ζωγράφον ὅστις ἐγένετο ἀμίμητος ὡς πρὸς τὸ εἶδός του, διότι δὲν ἀφῆκε μίαν ἡμέραν νὰ παρῆλθῃ χωρὶς νὰ χαράξῃ μίαν γραμμὴν.

Σταδιοδρομῶν οὕτω τις γίνεται σοφός. Ἀλλά, τίς ἐστὶ σοφός; Πάνσοφος καὶ παντεπιστήμων εἶνε μόνος Κύριος ὁ Θεός.

Σοφός δὲ δὲν γίνεται ὁ ὁμιλῶν μὲ σοφούς, καθὼς καὶ πλούσιος δὲν γίνεται ὁ συνκινηστρεφόμενος μὲ πλουσίους. Ὁ σοφός, μὴ νομίσῃ τις, ὅτι εἶνε κάτοχος ὅλης παιδείας. Τέλεια γνῶστης τῆς παιδείας νὰ κατασταθῇ τις εἶνε ἀδύνατον. «Ἐν ἅπασι γὰρ τὸ τέλειον ἀδύνατον» κατὰ τὸν Πλούταρχον. Ὁρθῶς διότι ἡ παιδεία εἶνε μία μεγάλη καὶ πλουσία ἀγορὰ εἰς τὴν ὁποίαν πωλοῦνται πολλὰ πρὸς τέρψιν καὶ ἀνάγκην τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἀγοράσῃ ὅλην τὴν ἀγοράν, ἀλλ' ἀγοράζει τὰ χρήσιμα. Δὲν εἶσι σπουδαῖοι οἱ μελετητῶντες τὰ πολλὰ, ἀλλ' οἱ γνωρίζοντες τὰ ὠφέλιμα. Σοφός δὲ εἶνε ὁ εἰδὼς τὰ ἀναγκαῖα καὶ οὐχὶ τὰ πολλὰ καὶ ἄχρηστα, περιωρίσθη εἰς τὰ ἐγκύκλια ἢ εἰς κλάδον τινὰ ἐπιστημῶν καὶ δὲν διεκυνδίνευσεν εἰς τὸν λαβύρινθον. «Ὁ χρήσιμ' εἰδὼς, οὐχ ὁ πολλ' εἰδὼς σοφός.» κατὰ τὸν ποιητὴν Δίσχυλον. Ὅθεν βλέπομεν εἰς τοὺς κλώνους τῆς παιδείας στηριχθέντας καὶ εὐδοκίμησαντας ἐκ τῶν προγόνων ἡμῶν καὶ ρωμαίων ἄλλοι μὲν εἰς τὴν ποιητικὴν καὶ ρητορικὴν, ἄλλοι εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν καὶ ἰατρικὴν, ἄλλοι εἰς τὴν νομικὴν καὶ θεολογίαν, καὶ! *πλείστοι ἀθάνατοι παλαιότεροι καὶ νεώτεροι.*

Πῶς διακρίνεται ὁ ἀληθὴς μύστης τῆς παιδείας; Δὲν καταλαμβάνεται ἀπὸ τὰ δίοπτρα, ἀτινά εἰσι κάποτε παράσημα ἀνοησίας· οὔτε ἀπὸ τὴν ράβδον, ἣτις εἶνε ἐνίστη κηρύκειον σχολαστικότητος· δὲν κρίνεται ἐκ τῆς πωγωνοτρόφου προτομῆς, οὔτε ἐκ τῆς κινδυνώδους πολυλογίας ἢ ἀσχέτου λαλιᾶς ἢ ἀναξίου ἀξιωματος ἢ πολυτελοῦς ἐνδυμασίας, διότι πολλάκις ὑπὸ τὰ ράκη καὶ τῆς σιωπῆς κρύπτεται σοφία. Νόσοι δὲ διάφοροι, οἷον νευραλγία καὶ φόβος, ποιοῦσι πολλάκις νὰ μὴ δύνανται τινες ἐνώπιον ὁμηγήρεως νὰ εἴπωσί τι καὶ μάλιστα ἐμπρὸς ἐνὸς ὑποληπτικοῦ ἄγχι αὐτῶν. Ἀλλ' ἐντοσούτῳ ἔμπροσθεν τοῦ μελανοδοχείου καὶ τῆς γραφίδος ὄντες ἐλεύθεροι πηράγρουσι πνευματικὰ προϊόντα ἐπικερδῆ καὶ δικαιοῦνται οἱ κόποι αὐτῶν ἀπέγκναι τῶν σπουδαίων, οὔτινες

γνωρίζουσι τὰ πάθη τῆς κοινωνίας καὶ συμπαθεῦσιν· ὕλη δὲ χαρίεσσα παρουσιάζεται εἰς τοὺς λόλους, ἀλλὰ ματαίως· διότι φαινομένων τῶν ἔργων περιττὴ ἐστὶν ἡ μακρηγορία. Εὐγλωττοὶ δ' ἐκ στήθους πάσχουσι πολλάκις ἐκ γραφιδροφίας. Ἀμφοτέρων ὁ λόγος εἶνε ψυχολογικός· ὅτι, εἰς δειλίαν σφόδρα τρέπεται ἡ εὐαισθησία. Σημαντικοὶ δὲ ἄνδρες τῆς ἀρχαιότητος ἠρνήθησαν ν' ἀπαγγείλωσι λόγους ἢ, κατέβαινον κατεντροπισμένοι ἀπὸ τὸ βῆμα κάποτε ἢ ἔτρεμον ἐν τῇ ἐκφωνήσει. Δημοσθένης καὶ Ἰσοκράτης, Ἀντιφῶν καὶ Κικέρων, Μωῦσῆς καὶ Ἱερεμίας καὶ ὁ γνωστός Ἰωνᾶς εἶνε τοῖς πᾶσιν ἀρκετὰ ὑποδείγματα. Προπάντων τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ εὐπαιδευτοῦ εἰσι τὰ ἀξιόλογα συγγράμματα. Ἰδοὺ δὲ τί λέγει ὁ Κικέρων: «Διὰ νὰ κρίνῃ τις τὸν ἄλλον ἂν ἦναι σοφός, ἀνάγκη αὐτὸς νὰ ἦναι σοφώτατος.» Ἡ μετριότης δ' ἐντέλλει οὐχὶ σοφόν τι ἑαυτὸν ἄνακηρύττει, ἀλλὰ καὶ ὁπόταν αὐτὴ ἢ τιμῇ τῷ προσφέρηται νὰ τὴν ἀποκρούῃ ἱπποτικῶς. Τὸ μαντέιον κηρύττει τὸν Σωκράτην σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὶ αὐτὸς ἐπεδόθη κυρίως εἰς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀντικρούει τὴν γνώμην τοῦ χρηστηρίου μὲ τό, ἔν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα. Οἱ ἀλιεῖς τῆς Μεσσηνίας εὖρον ἀγγεῖον χρυσοῦν ἐν τῇ κοιλίᾳ μεγάλου ἰχθύος· ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀγγεῖον ἔφερεν ἐπιγραφὴν «τῷ σοφῷ» ἡ βουλὴ τῷ ἔπεμψεν εἰς τὸν Βίαντα τὸν Πριηνέα, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀρῶ εὐχαρίστησε τοὺς πρέσβεις εἶπε, νὰ λάβωσιν αὐτὸ καὶ νὰ ἀναθέσωσιν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ἐπειδὴ αὐτῷ ἀρμόζει ἡ ἐπωνυμία. Ὁ δὲ Πυθαγόρας πρῶτος ἐπωνομάσθη ἐκ μετριοφροσύνης φίλος τοῦ σοφοῦ. Καὶ διατί ὁ νοῦς ἡμῶν τρέχει μακρὰν εἰς περιόδους ἱστορικὰς πολυτίμους καὶ οὐχὶ χαλεπὰς; Οἱ Κυθωνιάται, ὧ εὐγενεῖς Κυθωνιάται, ἐγγράφως ζητοῦσι τὴν εἰκόνα τοῦ Κοραῆ πρὸς στολισμὸν τῆς σχολῆς αὐτῶν· ὁ μετριοφρων ἐκεῖνος ἀνὴρ ἀποκρίνεται μόνον δι' ἐπιστολῆς καὶ τάδε: «Ἡ ταλαίπωρος Ἑλλάς, φίλοι μου, δὲν

ἔχει ἀκόμη ἀξίους εἰκόνων ἀνδρας. Εἰς τὴν ἐξουσίαν ὁμῶς τῶν κατὰ πόλεις πρεσβυτέρων εἶνε νὰ ταχύνωσι τὸν ποθητὸν ἐκεῖνον χρόνον, ὅταν μέλλωσι νὰ γεννηθῶσι καὶ τοιοῦτοι ἀνδρες. Εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπιδίδουσι καὶ οἱ κόποι ὄλων ἡρώων, ὅσοι νομιζόμεθα καὶ ὀνομαζόμεθα σπουδαῖοι, ὅχι ἡμεῖς νὰ λάβωμεν εἰκόνας, ἀλλὰ νὰ φέρωμεν τὴν Ἑλλάδα εἰς κατάστασιν νὰ γεννήσῃ καὶ πάλιν, ὡς ἐγέννα καὶ πάλαι ἀξίους εἰκόνων ἀνδρας.» Ὅποια φιλοπατρία!

Ἴσως τις χαριτολόγος ἤθελεν εἰπεῖ αὐτῇ τῇ περιστάσει, πάντες τάχα πρέπει νὰ γίνωμεν ὀπαδοὶ τῆς καθ' ὄλου παιδείας; Ὅχι· διότι ποῦ τότε θ' ἀρήσωμεν τὰ πλοῖα καὶ τὰ δίκτυα, τὸ ἄροτρον, τὸ δρέπανον, τὸ ξίφος, τὸ πρίονιον, τὸ πυροβόλον, τὸ γλυφεῖον, τὸν πέλεκυν, τὸν σκαπτῆρα, τὴν βελόνην, τὸ πύρον καὶ πλείστα ἄλλα ὄργανα καὶ ἐργαλεῖα τῆς τέχνης καὶ τῆς βιομηχανίας; Τὸ δίκαιον δὲν ἐπιθυμεῖ πάντας λογίους, πάντας ἐπιστήμονας, φύσει ἀδύνατον· διότι ὀλίγοι δύνανται νὰ σταθῶσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν πυραμίδων τῆς Αἰγύπτου, πλείστοι δ' ὅσοι ἐν ταῖς θάλασσι. Τὸ συμφέρον ἐπιβάλλει εἰς πάντας, ὅσον ἐπιτρέπεται καθενὶ ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ τῆς τύχης, νὰ ἔχωσι στοιχειώδεις ἢ ἐγκυκλοπαιδευτικὰς γνώσεις· ἐὰν δὲ γίνωμεν ὅλοι φιλόλογοι, νομικοὶ, ἰατροὶ, θεολόγοι, διδάσκαλοι ἔχοντες καὶ τὸν νοῦν πλήρη οἰήσεως καὶ ἐλπίδα ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα, τότε, ἐπιτρέψατε ἡμῖν νὰ εἴπωμεν, ἢ δυστυχία θὰ πλημμυρίσῃ τὸν κόσμον· τότε θ' ἀποθάνωμεν τῆς πείνης καὶ τῆς γυμνότητος· τότε ψώρα ψωραλέων τὰ πάντα ψωραλεότης!

Ψόγος δ' ἐνῶ δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ παιδείᾳ, ψέγουσιν τινες ὅτι ἔχει ἐχθρούς. Ἐπιβούλους, εἶνε ἀληθείς, ἔχει τὸν ὑπερβολικὸν ὕπνον, τὴν γαστριμαργίαν, τὴν φιλοποσίαν τὴν λαχναίαν, τὴν νικησιανήν, τὸν μέγαν κόπον, τὴν ὀκνηρίαν, τὴν ἀμάθειαν, τὴν βαρβαρότητα. Λέγουσιν ὅτι αὕτη τρελλαίνει καὶ μακρύνει τὸν ἄνθρωπον, ἐνῶ ἢ πεῖρα ὁμολογεῖ ὅ-

λως τὸ ἐναντίον. Ἀλλὰ, ποίαν τρέλλαν ἐννοοῦσι; τὴν φαινομένην ἢ τὴν πραγματικὴν, ἐὰν χαρίσητε ἡμῖν τὴν φράσιν; Πραγματικὴν λέγομεν τὴν τρέλλαν ἐκείνην ἣτις ἔχει κεκυριευμένον ἄνθρωπον οὗ τὸ λογικὸν οὐδόλως πρυτανεύει, ἐκείνην ἣν εἶχεν ὁ τύραννος τῆς Κορίνθου Περίανδρος, ὁ ἀναιδῶς συνουσιαζόμενος μετὰ τῆς μητρὸς τοῦ Κρατείας. Φαινομενικὴν δ' ἐκείνην ἣν θεωρεῖται μὲν ἐν ἄτομον σεσαλευμένον, ἀλλὰ περιπλανώμενοι καθ' αὐτῷ εἰσιν οἱ κατήγοροι, οἱ ὀργανίζοντες δημοτικὴν πλάνην. Ὁ Ἰέρων, τύραννος Συρακουσῶν, ἔδωκεν εἰς χρυσοκόον τινὰ νὰ κατασκευάσῃ στέφανον χρυσοῦν καὶ προέτεινε κατόπιν εἰς τὸν Ἀρχιμήδην νὰ ἐξετάσῃ ἐὰν τὸ ἔργον εἶνε μεμιγμένον μετὰ ξένης ὕλης· ὁ μαθηματικὸς εὔρε τὸ πρόβλημα ἐν τῷ θαλαμῷ λουόμενος, ἐξ οὗ ἐξελθὼν ἐφώνη ἐν τοῖς τριόδοις ἐκ χαρᾶς· εὔρον, εὔρον. Τὸν Σωκράτην ἔλεγον οἱ ἐχθροὶ τοῦ ὅτι ἔχει δαιμόνιον· τὸν δὲ θεσπέσιον Παῦλον διδάσκοντα μεταξὺ ἄλλων καὶ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ περιφρονοῦσιν τινες. Καὶ μὴ ὅλα ταῦτα τὰ δόγματα καὶ τὰ διδάγματα αὐτῶν ἀρκετὴν μερίδα τῆς ἀνθρωπότητος ποδηγετοῦσιν καὶ ἠξιώθησαν θείων τιμῶν. Ἀδύνατος καὶ μελαγχολικὴ ἦτο ἡ πλουσία Τελεσίλλα ἢ ἐξ Ἀργούς ἠρώτησε τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος· τί ποιητέον; εἰς τὴν λατρείαν τῶν Μουσῶν τὴν παρέπεμψε ἐκεῖνο.

B'.

Μαντεύομεν ὅτι ἀκούομεν φωνὰς λεγούσας καὶ ἀπαιτούσας· ὁποῖον ὄφελος θὰ προκύψῃ ἐκ τῆς παιδείας. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ αἰῶνος τούτου εἶνε οἱ πλείονες ὑλιστάι· ζητοῦσι κέρδος καὶ ἂν δὲν ἐλπίζεται τοιοῦτον μάταιος ἢ σπουδῆ. Ἄς θεραπεύσωμεν τὴν ὄρεξιν αὐτῶν, ἀφοῦ γλύκανσιν οὐσιώδη ἐπιθυμοῦσι. Τὸ δ' ὄφελος εἶνε διανοητικόν, ἠθικόν, ὑλικόν· καθ' ἡλικίαν καὶ γένος· ἀτομικόν, ἐθνικόν, παγκόσμιον.

Ἡ περιέργεια τῶν πολλῶν θέλει νὰ ἴδῃ ὄχι θεωρίας, ἀλλὰ πράγματα. Ὁ φανῶσι δὲ μετὰ δίλεπτον ἀναψυχὴν, ἢ παύω τὸν λόγον διότι δὲν θέλω νὰ ἀκούσω τὸ, καὶ τίς αὐτὴν ψεύγει; ἢ, γῆν ὄρω (φωνάζει, λέγει).

Τὴν διανοητικὴν ὠφέλειαν τῆς παιδείας προτείνοντες, τὸν Κυρηναῖον Ἀρίστιππον φέρομεν κριτὴν πρὸς τοῦτον πατήρ τις ἔφερε τὸν υἱὸν εἰς τὴν σχολὴν καὶ ἠρώτησε: «κατὰ τί αὐτοῦ ὁ υἱὸς ἀμείνων ἔσται παιδευθεὶς;» ὁ φιλόσοφος ἀπεκρίθη «καὶ εἰ μὴδὲν ἄλλο ἐν γούν τῷ θεάτρῳ οὐ καθεδήσεται λίθος ἐπὶ λίθῳ». Καὶ τῶντι πέτρα σκληρὰ, πέτρα ἄψυχος, πέτρα ἀνάνισστος εἶνε ὁ ἀπαιδευτός· διότι ἡ παιδεία δὲν τὸν ἐδίδαξε τόσα πολύτιμα καὶ μάλιστα τὸ ὀρθόν, τὸ τίμιον, τὸ ὠφέλιμον, τὸ ἡδύ, Ὀνειρον πλαστὸν καὶ ἐπίκηρον εἶνε δι' αὐτὸν ἡ ζωὴ. Τρέχει τὸν δρόμον τῆς ζωῆς καθὼς τὸ πλοῖον ἐκείνο εἰς τὸ ἀχανές πέλαγος καὶ ἄνευ πηδαλίου καὶ πυξίδος προσπίπτει εἰς Σκύλλαν καὶ Χάριβδιν καὶ κατασυντρίβεται. Ἀλλ' ἄς ἀναδιψήσωμεν τοὺς ἐπικαρθεῖς κλάδους τῆς παιδείας ἰδίᾳ ἵνα βεβαιωθῶμεν ἐπισημότερον.

Ἐρευνήσατε ὁποίας ὠφελείας χορηγεῖ τῇ ἀνθρωπότητι ἡ ἱατρικὴ τῆς ὁποίας Ἐγαλακτεροὶ μυστοὶ εἶνε· ἡ παθολογία καὶ ἡ χειρουργία, ἡ κλινικὴ καὶ ἡ θεραπευτικὴ, ἡ φυσιολογία καὶ ἀνατομία, ἡ μακρυτικὴ καὶ ἡ ὑγιεινὴ. . . . .

Προσέξατε ὁποία ἀγαθὰ δωροῦνται τὰ δροσερὰ νάματα τῆς νομικῆς, ἅτινα καλοῦνται: ρωμαϊκὸν δίκαιον καὶ ἐμπορικόν, πολιτικὴ οἰκονομία καὶ ποινικὴ, συνταγματικὸν δίκαιον καὶ ἐκκλησιαστικόν, πολιτικὴ δικονομία καὶ διεθνές. . . . .

Παρατηρήσατε ὁποῖον φῶς ἀναπέμπουσιν οἱ ἀειλαμπεῖς ἀστέραι τῆς θεολογικῆς οἵτινες εἶνε: ἡ δογματικὴ, ἡ συμβολικὴ, ἡ ποιμαντορικὴ, ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ, ἡ ἱστορία τῆς ἐκκλησίας, αἱ ἱεραὶ γραφαί, ἡ χριστιανικὴ ἀρχαιολογία. . . .

Ἰδέτε ὁποῖα ἀειθαλῆ δένδρα στολίζουσι τὸν ἀπαράμιλλον παράδεισον τῆς φιλοσοφικῆς (δικιρούμενον εἰς τρεῖς τμήμα-

τα: φιλολογικόν, μαθηματικόν καὶ φυσικόν) ἅτινα εἶνε ἡ παγκόσμιος ἱστορία καὶ ἡ ἀρχαιολογία, ἡ βοτανικὴ καὶ ἡ ἐρυκτολογία, ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ ρητορικὴ, ἡ ποιητικὴ καὶ ἡ γραμματικὴ, ἡ ἄλγεβρα καὶ ἡ γεωμετρία, ἡ λογικὴ καὶ ἡ ἀριθμητικὴ, ἡ ψυχολογία καὶ ἡ φυσικὴ, ἡ χημεία καὶ γεωλογία, ἡ ἱστορία τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν· πάντες οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ ποιηταὶ τῶν ἔθνῶν, κυρίως δ' οἱ Ἕλληνας καὶ οἱ Λατῖνοι.

Ὁμολογήσατε τὴν ὠφέλειαν τῆς γνώσεως διαφόρων ἐπιστήμων γλωσσῶν, ἵνα μὴ εἴπωμεν ὅλας, αἵτινες ἐφ' ὅλου τοῦ κόσμου εἰσὶ 3036; κατὰ τοὺς νεωτέρους περιηγητὰς καὶ ἐθνολόγους.

Δὲν λέγομεν εἰσέτι καὶ ἄλλα. . . Ἀλλὰ, βλέπετε πόσα ἀκένωτα θησαυροφυλάκια ἔχει ἡ παιδεία; Τρισευδαίμονες δὲ εἰσιν οἱ εὐγενεῖς ὑπῆκοοι αὐτῆς εἰς αἰῶνα αἰῶνος.

Ναί· ἀλλὰ μετὰ τῆς παιδείας πρέπει νὰ συμβαδίζῃ καὶ ἡ ἀρετὴ, ἣτις ἐστὶ διδακτικὴ· ὅθεν ὁ σκοπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶνε διπλοῦς, καθὼς δύο εἰσὶν οἱ πτέρυγες τῆς περιστερᾶς καὶ ἂν λείψῃ ἀπὸ αὐτὴν μία χωλαίνει: εἶνε λοιπὸν, ἡ μόρφωσις τοῦ νοῦ καὶ ἡ διάπλασις τῆς καρδίας, ἀμφοτέρω δὲ σπουδαιότατα· διότι ἐὰν γεγυμνασμένος στρατιώτης μεταχειρισθῇ τὸ ξίφος αὐτοῦ ὄχι πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος του, ἀλλ' ἐμπήξῃ εἰς τὰ στήθη τῶν ἀθῶων συμπολιτῶν, τότε πρὸς τί ἡ ἀνδρεία ἀφοῦ δὲν συνοδεύεται μετὰ φρονήσεως; Τί ὠφελοῦν τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι εἰς ἄνθρωπον ἀνύγωγον καὶ καλοῦθῃ; μήπως περισσότερον δὲν ὑποβιάζουσιν αὐτόν; Οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ γονεῖς ἐσφαλμένως πως ἔχουσι τὴν ὑπέρογκον ἀξίωσιν ἀπαιτοῦντες τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν ἐαυτῶν παίδων παρὰ μόνου τοῦ σχολείου· τοῦτο δὲ εἶν' ἀδικον, ἀδικιώτατον· καθ' ὅτι ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀγωγὴν συντελεῖ, κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἠθικολόγων, δευτέρον τὸ σχολεῖον καὶ πρῶτος ὁ οἶκος· τούτέστιν ἡ μήτηρ καὶ ὁ διδάσκαλος καὶ μόνῃ ἡ διανοητικὴ καταλείπεται ὡς ἐπὶ

SISMANOGLIO

τὸ πλεῖστον εἰς τὸ σχολεῖον. Ἄλλ' ὁπόταν ὁ ἰατρὸς ἐντέλλεται τοῖς κηδεμόσι τοῦ ἀσθενοῦς, ὁποῖαν δίαίταν δέον ἢ ἀκολουθήσῃ ὁ πάσχων καὶ ἐκεῖνοι διδάσκει τὰ ἐναντία καὶ ἀμεριμνῶσι, τότε τίς πταίει; ὁ ἰατρὸς ἢ οἱ νοσοκόμεοι; Χρυσῆς παραινέσεις ἀποτείνει εἰς τοὺς παῖδας ὁ διδάσκαλος, αἵτινες οἴκοθεν νοοῦνται καὶ ἀπόρροια τῶν μαθημάτων εἰσὶν ἔχει συναρωγὸς τὴν Ἀλήθειαν καὶ Πειθῶν, τὰς δύο θυγατέρας τῆς παιδείας, ποδηγετεῖ τοὺς νέους πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, ὅπως γνωρίσωσι τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρὸν, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδίκον, τὴν εὐσέβειαν, τὴν φιλοπατρίαν, τὴν εὐσπλαγχίαν, τὴν φιλοτιμίαν, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν μετριοφροσύνην, τὴν εὐγνωμοσύνην, τὴν φιλίαν, τὴν μεγαλοψυχίαν, τὴν σταθερότητα, τὴν ἀγάπην, τὴν φιλάνθρωπίαν, τὴν φρόνησιν καὶ τόσας ἄλλας. Ἀντιπαρθέτει δὲ συνάμα καὶ τὰς κακίας αὐτῶν: εἰς Θεόν, εἰς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἃς ἐντέλλονται ἢ ἀπέχων ὡς, τὴν ἀσέβειαν, τὴν ὑπερηφάνειαν, τὴν φιλοδοξίαν, τὴν ἀσωτίαν, τὴν ὀκνηρίαν, τὴν ἰσχυρογνωμίαν, τὴν ἀστυξίαν, τὴν πολυλογίαν, τὸν φανατισμόν, τὸ μῖσος, τὴν προδοσίαν, τὴν φιλαργυρίαν, τὴν ἀκολασίαν, τὴν ἐκδίκησιν. «Ἐπεράνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἢ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα, ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι» κατὰ τὸν Θεσπέσιον Παῦλον. Πολλοὶ ὅμως γονεῖς ἀδιαφορῶσιν, ἀμελῶσι καὶ ἐνώπιον τῶν παιδῶν ἐξέρχονται τῶν ὀρίων τῆς κοσμιότητος, τότε, εἰπέτε ἡμῖν, τίς πταίει; Ἄρα γε δὲν γνωρίζουσιν ὅτι οἱ λόγοι καὶ αἱ πράξεις αὐτῶν μεγίστην ἐπιρροὴν ἔχουσιν ἐπὶ τῶν καρδιῶν τῶν παιδῶν; Ἄλλ' ἃς εἵπωμεν τὴν φίλην ἀλήθειαν, ἀλήθειαν ἀνκντήρητον καὶ ἃς πίωμεν ἀψήθιον ἐὰν μᾶς δοῖῃ. Παρ' ἡμῖν τοῖς Ἑλλησιν ἢ κατ' οἶκον ἀνατροφή εἶνε πλημμελής: ὡς ἐκ τούτου δε πρέπει νὰ περιμένωμεν βραχέως αἰθρίαν καὶ ὁ χρόνος θὰ θερα-

πεύσῃ τὴν ἔλλειψιν ταύτην, ὡς ἐπούλωσε πολλὰς ἢ εὐγενῆς προθυμία καὶ ἡ θυσία τοῦ γενναίου Ἑλληνοῦ. Ἐὰν δ' οἱ παιδαγωγοὶ τῶν νέων, γονεῖς καὶ διδάσκαλοι, εἰσὶν εὐπαιδευτοὶ καὶ ἐνάρετοι, τότε ἐκ τῶν κεράτων τῆς Ἀμαλθείας τρέφονται ἄγγελοι. Ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀρετὴ πτωχοὺς πτωχιστάτους καθίξουσιν μετὰ βασιλέων. Ἀφανεῖς καθιστῶσιν ἐπιφανεῖς. Ὁ Αἴσωπος ἔνεκεν σοφίας καὶ ὄχι κάλλους ἐνεκρίθη νὰ παρουσιασθῇ πρὸς τὸν φιλόμουσον Κροῖσον ὡς καὶ ὁ Σόλων ὁ Διογένης πρὸς τὸν Διονύσιον ὡς καὶ ὁ Πλάτων οἱ ὁμογενεῖς Φαναριῶται Μεγάλοι Διερμηνεῖς ἐνώπιον Σουλτάνων, ἀρχίατροι ὡς ὁ Σπυρίδων Μαυρογένης. Οἱ ἐρασταὶ τῆς παιδείας ὅποιοι δὴποτε καὶ ἂν ᾧσιν εἴτε γεωργοί, εἴτε ποιμένες, εἴτε κηπουροί, εἴτε πλοίαρχοι, εἴτε ἀγαλματοποιοί, εἴτε τέκτονες, εἴτε ἔμποροι, εἴτε ἀρτοποιοί, εἴτε ράπται, εἴτε χρυσοχόοι, εἴτε ἀνοπῶλαι, εἴτε τυμπανισταί, . . . δὲν ὄνειδίζει οὐδένα· διότι λέγει: οὐδὲν ἔργον ὄνειδος, ἢ ἀεργία ὄνειδος καὶ τῶν ὄντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν οὐδὲν ἄνευ πόνου καὶ ἐπιμελείας Θεὸς δίδωσιν ἀνθρώποις. Τί χαρὰ εἰς τοὺς τεχνίτας ἐκεῖνους οἵτινες ἐντὸς τοῦ κύκλου χείρουσι καὶ τὴν ὑπόληψιν πεπαιδευμένων. Δὲν θὰ μᾶς ἐπαρθέσῃ ἔλη αὐτῆ ἢ νῦν νὰ διηγηθῶμεν ὅποσοι καὶ ὅποιοι εὐφυεῖς χειρῶνακτες ἔγειναν βοτανικοί, ἀρχαιολόγοι, ποιηταί. . . δαπανήσαντες ἔλακτον πλείοτερον ἢ οἶνον καὶ τὸ χρεῖον ἀνεδιβάσθησαν εἰς ἐξόχους ἔδρας. Ὅποσον ὄνειδος διὰ τὸν ἀπαιδευτὸν ἐκεῖνον ἔμπορον οὔτινος τὰ διδύχα κρατεῖ ἕτερον πρόσωπον καὶ ἐκεῖνος οὐδὲν γνωρίζει· νομίζετε δ' ὅτι ἀγράμματος ἄνθρωπος δύναται νὰ γίνῃ κάπως μεγαλέμπορος; Ὅποια εὐτέλεια διὰ τὸν στρατηγὸν ἐκεῖνον ὅστις δρέπει δάφνας καὶ ἰδρύει τρόπαια καὶ κλείει εἰρήνην, ἀλλὰ δὲν ἠξέουρει νὰ θέσῃ τὴν ὑπογραφήν μέσα εἰς τὴν συνθήκην; Μοναδικὴ τέρψις καὶ λαμπρότης εἶνε εἰς τὸν βασιλέα ὅστις περικοσμεῖται μὲ στέμματα καὶ μανδύας, ἀδάμαντας καὶ δόξας, ἀκτινοβολεῖ δὲ τὸ

πνεῦμα αὐτοῦ μετὰ παιδείας· τότε τὸ ἐσωτερικὸν μεγαλεῖον εὐκλείζει· μυρίας φορὰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀποδιδώσας δὲ ὁ παιδευμένος δὲν ἀπεδίωξε! διότι τὰ ἔργα τῆς γνώσεως καὶ ἀρετῆς ἀθάνατον τὴν μνήμην αὐτοῦ καθιστῶσι. Naί· ἀθάνατοί εἰσιν οἱ συνεργοὶ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος καὶ καλοῦ· ὀλημερῶς οἱ καὶ τῆς σοφίας μέμνηται τὰς κοινωφελεῖς πράξεις αὐτῶν καὶ ἀναγινώσκουσι τοὺς λόγους, ὡς ἡ πάνσεπτος ἡμῶν Ἐκκλησία ἐορτάζει τοὺς ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ὑπερμάχους αὐτῆς. Ἡ πόλις αἰωνίως σεμνύεται, διότι ἐγέννησε τίμιον κλάδον καὶ πολλὰ ἀμφισβητοῦσι τὴν τιμὴν ἐνδόξων καὶ ὄχι ὀλίγα ἐνιδρύθησαν ἕνεκα σοφῶν ὑπὸ τῶν κατακτητῶν καὶ οἰκίαι ἔμειναν ἄθικτοι ἢ ἠγοράσθησαν θεωρούμενα ὡς κειμήλια ἐθνικά. Ἡ δὲ ἀνθρωπότης εὐγνωμονοῦσα πρὸς τοὺς εὐεργέτας τούτους ὀνομάζει Θεοῦς, Μεγάλους, Ὀλυμπίους, Χρυσορρήμονας, Νοῦς, Γραμματοφάγους. . . .

Εἰς τὰ εὐνομίαν χαίροντα κράτη ὀρῶμεν οἱ λόγοι να ἔχωσι τιμὴν ἀνέκφραστον καὶ ἔνιοι ἐπιχορήγησιν. Ἐνῶ εἰς πολλὰς ἐπαρχίας καὶ δῆμους τῆς Ἀνατολῆς να μὴ ἐκτιμῶνται ζῶντες καὶ μετὰ θάνατον αἱ πατρίδες να συνασθάνωνται τὴν ἀπώλειαν εὐγενῶν ἐργατῶν ἢν ὑπέστησαν καὶ να χύνωσι δάκρυα κροκοδείλου πλησίων τινῶν ἀνθρώπων καὶ ῥόδων ἐπικειμένων ἐπὶ κρουρᾷ πλακῶς. Ἐνῶ τίς ἄλλος, ὃ καλοκάγαθοι Κυδωνῆται, δύναται να φανῆ ὠφέλιμος εἰς τὴν πατρίδα παρ' αὐτὸς ὁ ἠθικὸς λόγιος. Τίς δύναται να σεβασθῆ κάλλιον τὴν μητέρα, παρ' ὁ υἱὸς ὃν ἐκαίνη ἠϋξήσεν, ἐθήλασε καὶ ἐπιδιδαχώγησε; Τίς υἱὸς φιλοτίμως δὲν θυσιάζει καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν ὀπόταν ἴδῃ ὑφ' ἱεροσύλων δεδεδεσμευμένην τὴν ἑαυτοῦ μητέρα; Τίς ἄλλος δύναται να κλάσῃ ἀπραμύθητα ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς μητρὸς, παρ' ὁ υἱὸς βλέπων ἐκτάδην τὴν μόνην ἐπίσημον εὐεργέτιδα; Καὶ ὅμως οἱ συμπολιῖται δὲν τιμῶσι τοὺς λογίους· καὶ μικρὰν θέλουσι αὐτοὺς καὶ διατί; διότι τινὲς οὕτω θέλουσιν· ὁ σεμνὸς ἐκεῖνος πλούσιος δὲν πέπτει τερπνῶς ἢ

καρδία ν' ἀκούῃ φημιζόμενον καὶ να ἴδῃ ἐπὶ τοῦ δῆματος τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν ἐντιμὸν πτωχὸν ἄνδρα καὶ ν' ἀκούσῃ χρυσᾷ ἔπη. Ὁ ἀξιολύπητος οὗτος Διοφῶν τήκεται καὶ προτιμᾷ τ' ἀναπόφευκτα ἐκεῖνα να λεχθῶσι παρὰ παρεπιδήμων ἢ παρ' ἀστῶν. Ἐντεῦθεν, νομίζομεν, καὶ ἐξ ἄλλων ἰλαρῶν αἰτιῶν προέρχεται ὁ πλάνης βίος τῶν σπουδαίων. Ὅθεν βλέπομεν ὠφέλιμα πρόσωπα να εὐρίσκωσι τιμὴν καὶ δόξαν ἀλλαχοῦ καὶ θασίμως ν' ἀναγνωρίζωνται οἱ εὐγενεῖς κόποι καὶ μόχθοι αὐτῶν καὶ να θεωρῶνται ἄξιοι λατρείας. Ὁ Ἀνάχασις ἀφοῦ ἔμεινεν ἀρκετὸν διάστημα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐγγύς τοῦ Κροίσου ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Σκυθίαν· πρὶν δ' ἠυχῆθη εἰς τὴν μητέρα τῶν Θεῶν, Κυβέλην, να εἰσαγάγῃ τοὺς ἐλληνικοὺς νόμους καὶ ν' ἀποσκορπίσῃ τὰ παλαιὰ ἔθιμα τῆς χώρας· δυστυχῶς ὅμως δὲν τὸ κατώρθωσε, διότι συλληφθεὶς ἐπ' αὐτοφῶρῳ προσευχόμενος ἐνώπιον τῆς Θεαίνης, ἐτοξεύθη ὑπὸ τοῦ φιλοπροόδου βασιλέως. Ψυχορραγῶν δὲ εἶπεν ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἔζησα μὲν ἀταράχως διδαχθεὶς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα, ἠδὲ ἐν τῇ γεννητείρῳ μου ὁ τάλας ἀποδιδῶ οὐχὶ ἐν εἰρήνῃ, ἀλλὰ με φόνον ἀπὸ φόνον, θελήσας να εἰσάξω ἐν αὐτῇ πᾶν ἐκπολιτιστικόν! . . . Ἡ γεννησιότης δὲ καὶ ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ συμπάθεια ἔστωσαν καθενὶ ἀδαμάντινα προπύργια κατὰ τῶν ἀδικιῶν καὶ ἀχρηστιῶν, αἵτινες προξενούονται ὑπὸ τῆς ἀγοικίας καὶ τυραννίας· ταῦτα περίπου διδάσκει ἡμῖν ἡ σωκράτειος σχολῆ, πλείστα δ' ὅσα ὁ κώδικς τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν ὀρησκείας, τὸ πανάγιον Εὐαγγέλιον.

“ Ζεῦ πάτερ, ἀλλὰ σὺ ρῦσαι ὑπ' ἡέρος νῆας Ἀχαιῶν,
ποίησον δ' αἰθήρην, δὸς δ' ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι. ”

(Ἰλ. P. 645)

Ἄλλ' ὁ κόσμος βλέπει μετὰ μεγίστης ἀγανακτήσεως καὶ ἀδημονίας λογίους πολλοὺς να περιφρονῶσι τὰ θεῖα καὶ σεβαστὰ αὐτῶν, ἅτινα τόσοι μεγάλοι πατέρες ἐθέσπισαν καὶ μάρτυρες διὰ τῶν ἀγῶν αὐτῶν αἰμάτων ἐπεσφράγισαν· με

SISMANOGLIO
MEGAKO

προσιδώνιον δὲ τρίαίαν ν' ἀναμιγνύονται ἀπροσκαλέστως εἰς πράγματα ἐκκλησιαστικά καὶ ἐθνικά χάριν φιλαρχίας· ἐργάζονται δ' εἰς τὸ χαλκῆτον τῆς μοχθηρίας τόσα μεγάλα κακὰ, ὥστε ὁ κόσμος βλέπων τὴν ἐπίπλαστον φαρισαϊκὴν αὐτῶν συμπεριφορὰν ἀδυνατεῖ νὰ πιστεύσῃ τὰ τεχθέντα ἢ τεκταινόμενα. Ἄρα γε δὲν γνωρίζουσιν οἱ λογιώτατοι οὗτοι, ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου καὶ τὸ ἀπομαθεῖν τὰ κακὰ ἄριστον τῶν μαθημάτων; Ἄλλ' οἱ γεννάδαι οὗτοι περιφρονοῦσι τὸ παράπαν καὶ τὸ σεβαστὸν ἱερατεῖον, τὸ ὁποῖον ἐν τελευταίαις ἐθνικαῖς περιστάσεσιν ἐράνη ἀπαράμιλλον! Ἐὰν ἀσεβῶς φερώμεθα πρὸς τὸν κληρὸν καὶ ὁ κληρὸς πρὸς ἡμᾶς ἰησουητικῶς, τότε περιττὰ εἰσι τὰ σχολεῖα καὶ οἱ ναοί· διότι ὡς ἐκ ταύτης τῆς πολιτικῆς θὰ ρεύσωσιν ἀναισθητῶς οἱ δύο οὗτοι πρόμαχοι τῆς κοινωνίας. Ναί· καὶ γίνονται αἴτιοι πλεῖον ν' ἀμβλύνηται τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα παρὰ τοῖς κοινοῖς μὲ τούτους μυστικισμοῦς καὶ ἐκφραγμισμοῦς αὐτῶν· ἐν ᾧ ἱεροπρεπέστατόν ἐστι νὰ ᾧσιν ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ οἱ ἄμισθοι κατηχηταὶ τοῦ λαοῦ, κροτρύνοντες αὐτὸν ὅπως ἀγαπᾷ ἐνθέρμως Πατρίδα τε καὶ Θρησκείαν. Ὅλοι οἱ σοφοὶ ἄνδρες ἦσαν εὐσεβέστατοι. Ὁ Νεύτων, ὁπόταν ἀνέφερε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀπεκαλύπτετο! Καὶ λοιπόν, δικαί οἱ ἄνωθοι εἶνε τόσοι ἀδιάφοροι καὶ ψυχροὶ πρὸς τὰ θεῖα καὶ τρυφή πρὸς τὰ ἀνθρώπινα ἱεροκρυφίως; διότι ἀπέκτησαν μὲν παιδείαν, ὄχι ὁμῶς καὶ πρέπουσαν κατ' οἶκον ἀνατροφήν, ἐξ οὗ ἐξελθόντες εὔρον ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐταίρους φαύλους· ξένοις ρήμασι, ξένοις δόγμασι, ξένοις διδάγμασιν! ἠκολούθησαν δὲ αὐτὰ μ' ἔρωτα διακαῆ. Τοιαῦτα παθαίνουσιν οἱ ἐξερχόμενοι ἀπὸ τὰ θερμὰ εἰς τὰ ψυχρὰ τοῦ λουτροῦ· ὡς καὶ τ' ἄτομα ἐν ταῖς κοινωνίαις ὧν τὸ ὄλον σῶμα πάσχει ἀπὸ γάγγριναν. Οἱ δὲ ἀκέραιοι ἄνδρες βλέποντες ἀθλιότητος πεπραγμένους ὑπὸ ἀνθρώπων ὧν ἐλπίζει ἡ κοινωνία πολλὰ ἀγαθὰ, ταλανίζουσιν αὐτούς· ἐντεῦθεν πολλοὶ ἐπιπληκταὶ τῶν κακῶν περιφρονοῦνται ἢ ἐκμηδενίζονται, ἀλλ'

ἀδιάφορον· πρέπει τις νὰ πάθῃ διὰ νὰ σώσῃ τοὺς πολλούς· Ὑπάρχει δὲ δίκαιος Θεός!

Τί δὲ κτήμα εἶναι ἡ παιδεία; φθαρτὸν ἢ ἄφθαρτον, πρόσκαιρον ἢ αἰώνιον; Κατὰ τὰς ἱεράς Γραφάς, ὁ σοφὸς Σολομὼν ἐζήτησεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ ὁ Κύριος ἔδωκεν αὐτὴν μὲ ὄλα τὰ ἐπιγεια ἀγαθὰ πλοῦτον καὶ δόξαν. Ἡ παιδεία εἶνε μόνη τῶν κτημάτων ἀθάνατον. Πρεπόντως. Οἷα δὴποτε χαρίσματα τῆς φύσεως καὶ τῆς τύχης ἐὰν ἔχωμεν τίποτε δὲν ὠφελοῦσιν, ἐὰν δὲν ἔχωμεν καὶ τὴν παιδείαν. Ὁραιότητα καὶ ἂν ἔχωμεν ὡς ἡ θεὰ Ἀφροδίτη καὶ ἡ Ἑλένη καὶ ἡ Κλεοπάτρα καὶ ὁ Νάρκισσος, τί τὸ κέρδος ἐὰν δὲν ἔχωμεν εὐμορφίαν ψυχῆς; μήπως καὶ τὰ ἀγάλματα δὲν ἔχουσι λευκότητα καὶ συμμετρίαν; μόλα ταῦτα εἶνε ἄψυχα! τί τὸ κέρδος ἐὰν νοσερὸν σῶμα σκεπάζῃ χρυσοῦς μανδύας; Κομπάζει τις διὰ τὴν σωματικὴν ἰσχὺν του καὶ ἴσως εἶνε Ἡρακλῆς, ἡ Σαρμψὼν, ἡ Μίλων, ἡ Κόμμοδος· τί τὸ ὄφελος ἐὰν δὲν ἔχη φρόνησιν, δικαιοσύνην, φιλανθρωπίαν, κυρίως τιμῆς τῆς παιδείας; ἐὰν τοὺς βραχίονας δὲν μεταχειρίζεται πρὸς βοήθειαν τῶν ἀδυνάτων καὶ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος του; Τίποτε δὲν ὠφελεῖ καὶ ἡ εὐγένεια, ἥτις οὐχὶ ἐν τῇ καταγωγῇ, ἀλλὰ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχει, ἐὰν δὲν διδασκώμεν παρὰ τῆς πηγῆς τοῦ φωτισμοῦ τὸ εὐγενῶς διαγίνει· μήπως οἱ ἀδάμαντες δὲν ἐξάγονται ἐκ ποταπῆς γῆς; Καθ' ὄλου δὲν ὠφελεῖ καὶ ἡ εὐφυΐα, ἐὰν δὲν καλλιεργηθῇ καὶ δὲν ἀναπτυχθῇ διὰ τῶν γραμμάτων, ὡς δὲν χρησιμεύει ὁ ψυχρότατος κικρὸς πρὸς τὰ δένδρα τῶν ἐσπερίδων. Ναί· καὶ ὁπόταν τις ἔχη εὐφωμίαν ὡς αἱ ἀηδόνες δὲν χρησιμεύει· ἐὰν δὲν ρυθμισθῇ διὰ τῆς σπουδῆς. Οὐδόλως δελεάζεται ὁ νουνεχῆς διὰ τὴν κυχησιολογίαν πατραγαθῶν καὶ δικαίως· διότι ἐὰν ὁ πατήρ ἔπραξε πολλὰ ὠφέλιμα καὶ ὁ υἱὸς καθόλου καὶ μάλιστα ἐὰν ἡ διαγωγή τοῦ υἱοῦ εἶνε ἄσεμνος, μὲ συμπάθειαν λέγομεν ὅτι, πολὺ ἐπιδαρύνεται ὁ υἱὸς ἐὰν σεμνύνεται. Τὴν δὲ εὐρωστίαν ἢ καρδιοσθόρος λύπη καὶ παντοῖαι νόσοι μακραί-

νούσι. Καί αἱ συσσωρεύσεις τῶν παρασῆμων ἐπὶ τοῦ στήθους μάταιαι σχεδὸν εἶναι καὶ συνήθως αὐταὶ ἀποκτιῶνται, ἐκτὸς εὐγενῶν ἐξαιρέσεων, ἐκ τύχης καὶ πλάνης. Ὀγδοήκοντα παῖδας ἄρρενας ἐὰν ἔχη τις ὡς ὁ βασιλεὺς τῶν Σκυθῶν Σκίλουρος, τί τὸ ὄφελος ἐὰν εἶναι ἀπαίδευτοι· εἰς υἱὸς εὐπαιδευτος ὡς ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, εὐφραίνει κάλλιον. Ἄγρους καὶ ἄν ἔχη τις ὁμοίους τοῦ παραδείσου, τὸ ὕδωρ δύναται νὰ τοὺς καταστρέψῃ· τὸ δὲ ὑπερβολικὸν ψυχρὸς καὶ ἡ θερμότης νὰ ξηράνῃ. Ὀρδῶν ἔφοδοι καὶ αἱ πυρκαϊαὶ καὶ ἡ πολυκαιρία καὶ τὰ παραπλήσια καταστρέφουσιν οἰκίας καὶ καταστήματα· τὰ δὲ πλοῖα εἶναι πάγινα τῶν ἀνέμων καὶ ἐπιδόρπια τοῦ ὠκεανοῦ. Καὶ τὰ χρήματα μὲν εἶναι εὐλογημένα, ἀλλ' ἡ δωρήτρια Τύχη εἶναι τυφλή καὶ ἴσταται ἐπὶ σφαίρας· εἶναι στρογγύλα καὶ τρέχουσιν εὐκόλως, ἀφανίζονται δὲ ἐξ ἀσωτειῶν, ὑπὸ ληστειῶν καὶ ἄλλων περιπετειῶν. Ὅθεν οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἀσθερέστερον! Λείπουσα ἡ παιδεία ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον ὀμιλον μάταια καὶ ἀδικά πως εἶναι καὶ κάλλος καὶ ρώμη καὶ αἱ ἀποκτήσεις ἀνδραπόδων καὶ θεραπεινίδων καὶ ὅλος ὁ κροίσειος πλοῦτος. Τὸν ἀπαίδευτον ἐκεῖνον πλούσιον χρυσοῦν ἀνδραπόδον ἐκάλεσεν ὁ Σωκράτης, ὁ δὲ γυῖον λαδὸς ὕλην ἀκατέργαστον καλεῖ τὸν ἀγράμματον καὶ πῶς μὴ δικαίως; Ἄλλ' ὅμως ὁ κόσμος θέλει χρήματα καὶ ἂν τοιαῦτα περάσῃ ἡ παιδεία· τὴν ἀπορίαν λύει ὁ Φιλιστίνων ὅστις λέγει· «μαθημάτων φρόντιζε μᾶλλον ἢ χρημάτων· τὰ γὰρ καλὰ μαθήματα φέρουσι τὰ χρήματα»· ἀληθῶς· διότι ἡ παιδεία φέρει μεθ' ἑαυτῆς πᾶν ἀγαθόν. Ὑπάγεται τοὺς υἱούς σας εἰς ὑπουργόν, ἢ εἰς λαχανοπώλην καὶ ζήτησατε θέσιν· ἢ πρώτη ἐρώτησις εἶναι ἂν γνωρίζωσι γράμματα. Ἐν συντόμῳ ὅσα ἀγαθὰ ὑπάρχουσιν εἰς τὸν κόσμον ὅλα εἶναι φθαρτὰ καὶ ἐπίνηρα· δύο δὲ εἰσιν ἀδελφὰ καὶ σύζυγα, πολύτιμα καὶ βαρυτάλαντα, ὑγίεια καὶ παιδεία! ἢ μὲν ὑγίεια ὠφέλιμος πρὸς τὸ θνητὸν σῶμα, ἢ παιδεία πρὸς τὸ ἀθάνατον πνεῦμα· καθὼς δὲ τὸ

σῶμα λείπουσα ἢ ψυχὴ ἄχρηστον μένει, οὕτω νεκρὰ διατελεῖ ἢ ψυχὴ ἀπούσης τῆς παιδείας· ἐκ τῶν δύο δὲ τούτων ἀνεκτιμήτων ἀγαθῶν· ὑγιείας καὶ παιδείας, ἡ παιδεία εἶναι ἀσυγκρίτως καλλιτέρα. «Παιδεία δὲ τῶν ἐν ἡμῖν μόνον ἐστὶν ἀθάνατον καὶ θεῖον» κατὰ τὸν Πλούταρχον.

Τρισόλβιον δὲ ὅτι καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἢ παιδεία καὶ ὑφ' ἑλικὴν ἐποίησεν καὶ βραβεύει ἐπαξίως τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ, αὐτὴ ἡ μητρόπολις τῆς φιλοσοφίας διὰ ζωηρῶν χρωμάτων ἀναφέρει ὡς καὶ ἡ καθημερινὴ πεῖρα. Ὁ Ἰσοκράτης ἔλαβε δῶρον 20 τάλαντα ἢ 120,000 δραχμὰς ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου Νικολῆ, διότι τῷ ἔπεμψε τὸν γνωστὸν συμβουλευτικὸν λόγον. Ὁ Δημόκριτος ἀναγινώσκει τὸν σπουδαῖον Διάκοσμον του καὶ ἐλευθεροῦται τοῦ νὰ θανατωθῇ, διότι ἐσπατάλησε τὴν πατρικὴν του περιουσίαν, ὡς ἦτο ἔθος παρ' Ἀθηναίους καὶ βραβεύεται παρ' αὐτῶν διὰ 500 τάλαντων ἢ 3,000,000 δρ. καὶ τιμᾶται μὲ ἀνδριάντας. Ὁ Πλάτων ἀγοράζει τὰ συγγράμματα τοῦ Φιλολάου Ταραντίνου ἀντὶ 100 μνῶν ἦτοι 10,000 δρ. Ὁ Διονύσιος, ὁ τῶν Συρακουσίων τύραννος, ἔστειλεν εἰς τοὺς οἰκείους τοῦ Εὐριπίδου 6,000 δρ. καὶ ἔλαβε τὸ ψαλτήριον, τὴν δέλτον καὶ τὸ γραφεῖον τοῦ ποιητοῦ καὶ τὰ ἀνέθηκεν εἰς τὸ τέμενος τῶν Μουσῶν. Ὁ Πτελεμαχῖος ὁ Γ' ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὰ πονήματα τοῦ Δισχύλου, ἅτινα ἐφυλάττοντο ἐν τῇ Ἀκροπόλει· ἔδωκε δὲ ἐνέχυρον καὶ ἔπειτα ἐδωρήσατο 15 τάλαντα ἢ 90,000 δρ. Ἰδρύθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ ρήτορος, πολιτικοῦ καὶ φιλοσόφου Δημητρίου Φαλήρεως 360 χαλκοὶ ἀνδριάντες! Ἴδου βραβεῖα! Ὁ Γαληνὸς θεραπεύσας τὴν γυναῖκα τοῦ Βοήθου 400 χρυσοῦς ἔλαβε δῶρον καὶ ἀπέκτησε τὴν φίλιαν τοῦ ὑπάτου. Καὶ ὅχι μόνον τῷ χρηρῆσιν ἀπίστευτα ποσὰ χρηματικὰ ἢ παιδεία, ἀλλὰ καὶ ὡς σωσίδιον πλοῖον σώζει καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν του. Ναί, φίλοι, πανταχοῦ παρακολουθεῖ ἡ παιδεία τὴν ἐραστὴν τῆς καὶ

ἐν γαλήνῃ καὶ ἐν τρικυμῖα, καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτί, καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ. Οἱ στίχοι τοῦ Εὐριπίδου σώζουσι πολλοὺς Ἀθηναίους ἐν Συρακούσαις· εὐγνωμονοῦντες δὲ ἐκεῖνοι ἤλθον ἐν Ἀθήναις καὶ κλαίοντες καὶ θρηνοῦντες ἐδήλωσαν τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ σωτῆρά των. Καταστρέψας δὲ ὁ ὑπάτος Μόμμιος τὴν ἀρνεῖον Κόρινθον καὶ συνταφιάσας ἐν ἐκείνῃ τῇ πυρᾷ τὴν ἐλληνικὴν αὐτονομίαν, λέγουσιν ὅτι εἶπε πρὸς ὑπόδουλον παιδίον νὰ γράψῃ ὅ,τι δούλεται καὶ ἐκεῖνο ἐχάραξε τόδε ὁμηρικόν :

“ *Τοῖς μάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις οἱ τὸτ’ ὄλοντο* „

Ἐκλαυσε τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ ὁ Μόμμιος καὶ ἀπέλυσε τὸ παιδίον μετὰ τῆς συγγενείας του. Ἴδου τρανὰ ἀποδείξεις πρὸς τί λοιπὸν νὰ λέγωμεν πλείότερα; Ὅ,τι παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων τὰ αὐτὰ ὡς πρὸς αὐτὸ καὶ νῦν. Πρὸ ὀλίγων χρόνων ἡ δημοκρατία τῆς Γαλλίας ἐτίμησε τὸν Βίκτωρα Οὐγὼ μὲ δῶρα, ἅτινα δίδει τοῖς ξένοις ἡγεμόσι καὶ ἐνεταφίασε βασιλικῶς.

Ἡλικίαν ὁποῖαν δὴποτε καὶ ἂν ἔχωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἡ παιδεία εὐφραίνει λίαν αὐτούς. Νέοι ἐὰν ᾧσι στολίζει με χρυσοῦφαντον ἐσθῆτα καὶ ὡς θαυμασία ὁδηγήτρια δεικνύει τὴν ὁδὸν τῆς εὐτυχίας καὶ δὲν ἀφίνει νὰ ὀλισθήσωσιν οἱ προσφιλεῖς αὐτῇ, μὲ ὅλας τὰς ζωηρότητας τοῦ αἵματος καὶ τῆς φαντασίας. Γέροντες δὲ ἐὰν εἶνε, διὰ τῆς παιδείας ἀποφεύγουσι τὴν ἀηδίαν τῆς ζωῆς καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα. Ἴδου δὲ ἀπὸ τὴν Ῥώμην τί φωνάζει ὁ ἡγεμὼν τῶν Λατίνων ρητόρων: « Πᾶσαι μὲν αἱ ἄλλαι ἡδοναὶ δὲν εἶναι οὔτε παντός καιροῦ, οὔτε πάσης ἡλικίας, οὔτε παντός τόπου· ἡ παιδεία ὁμῶς καθ’ ὅλην τὴν ζωὴν ἔχει χώραν· μορφώνει τὴν νεότητα, ὠφελεῖ τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν, εὐχαριστεῖ τὴν γεροντικὴν, παρηγορεῖ τὴν δυστυχίαν, λαμπρύνει τὴν εὐτυχίαν, συντροφεύει τὸν ἄνθρωπον ἡμέραν καὶ νύκτα, εὐφραίνει αὐτὸν ἐν τῇ πόλει, ἐνασχολεῖ αὐτὸν ἐν τῷ ἀγρῷ, ἀναπαύει αὐτὸν ἐν ταῖς ὁδοπορίαις. »

Βέλσυχμον παρηγορίως ρίπτει ἐπὶ τῶν δυστυχιῶν! Ὅποῖαι δὴποτε δυστυχίαι καὶ ἐὰν καταλάβωσί τινα ἢ ἡ στέρησις περιουσίας καὶ θέρσεως, ἢ ἀνίατος νόσος, ἢ θάνατος προσφίλων καὶ πᾶσα καταδρομὴ τῆς τύχης, αὐτὴ ἡ παιδεία σταλιάζει καὶ παρηγορεῖ διὰ τῶν ὀργάνων αὐτῆς τόσον ὑψηλά, τόσον γλυκά, τόσον νόστιμα, ὥστε οὔτε αὐτοὶ οἱ στενότατοι ἡμῶν εἰσιν ἱκανοὶ νὰ τὴν ἀντικαταστήσωσιν.

Ἄλλὰ, μόνον τὸ ἄρρεν ὠφελεῖ ἡ παιδεία; Τίς ἀρνεῖται, ὃ φιλόκοσμοι Κυθωνεῖς, ὅτι τὸ γυναικεῖον φύλον εἶναι ὁ ἥμισυ κόσμος; Τίς ἀρνεῖται ὅτι ἡ γυνὴ ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ διαδραματίζει σπουδαιότατον πρόσωπον, ὡς κόρη, ὡς ἀδελφή, ὡς σύζυγος, ὡς μήτηρ, ὡς οἰκοδέσποινα; Ἐθνικὴ ἀνάγκη ἐστὶν ὅπως ἀποκτῶ τὸ ὠραῖον φύλον τὸν ἀγλαώτερον στολισμὸν τῆς ψυχῆς, διότι ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτοῦ ἀνατρέφεται ἡ ἀνθρωπότης καὶ αὐτὸ πρῶτον κατὰ φυσικὸν λόγον ἐνσπείρει καρπὸν καλὸν ἢ κακὸν κατὰ τὰς διανοητικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις. Ὁ πολιτισμὸς εὐλόγως προΐδων τὴν ὑψίστην ἀποστολὴν τῆς γυναικὸς ἀνεδίβασε τὸν παρήγορον τοῦτον ἄγγελον, τὴν ἄμπελον ταύτην τὴν ἀληθινὴν εἰς θαυμὸν ἄριστον καὶ ἰσοτίμον τῷ ἀνδρὶ ἀνεκήρυξεν, ὅπως τὸν γαλακτοτροφῆ ἐν παιδείᾳ καὶ γουθειᾳ Κυρίῳν. Ἡ μόρφωσις τῆς γυναικὸς, τῇ ἀληθείᾳ, παρουσιάζει εἰς μὲν τὴν Κοινωνίαν ἄνδρας ἐναρέτους, εἰς δὲ τὴν Πατρίδα φιλοπάτριδα καὶ ἀνδρεῖα τέκνα καὶ εἰς τὴν θρησκευτικὴν χριστιανούς εὐσεβεῖς καὶ φιλανθρωπούς. Μὴ νομίσητε δὲ ὅτι ἐκ τοῦ ἀγγελοῦ φύλου δὲν διέτριψαν καὶ δὲν διέπρεψαν ἐπὶ παιδείᾳ. Ἀνοίξατε τὰς χρυσοῦς σελίδας τῆς ἱστορίας καὶ θὰ ἴδῃτε ὅτι, πλησιέστερον εἰπεῖν, οἱ πρόγονοι ἡμῶν Αἰολεῖς προἰμώτερον ἀνεπύχθησαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν, ἧς τὰ πλείοτερα πρότυπα ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν ἐν αἰολικαῖς πόλεσιν. Αἱ δὲ γυναῖκες ἐτύγγανον παρ’ Αἰολεῦσιν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς Σαπφούς

καὶ ἐξ ἄλλων ποιητριῶν, πολὺ ἐλευθερωτέρας ἀγωγῆς ἢ παρ' Ἰωσιν. . . . Ὡ! ἡ περιπαθῶς ἐρώσα τὰ ρόδα καὶ τὰ ἴα, τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀρμονίαν, γυνὴ καὶ σχεδὸν πάσας τὰς ματαιότητας, τόσον κάποτε ἀγαπᾷ τὸ ἀγάλμα τῆς παιδείας, ὥστε καὶ ἂν εὐρεθῆ ν' ἀνίσταται εἰς σκῆνωμα ὑδρικόν καὶ στρεβλόν, προτιμᾷ νὰ ἐναγκαλισθῆ καὶ ν' ἀσπάζηται αὐτὴ μέχρι λαισθίας πνοῆς, καθὼς ἡ νόστιμος Ἰππαρχία, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μητροκλέους, δὲν ἤθελε ν' ἀκούη καὶ ν' ἀνταποκρίνηται εἰς τὰ διλέμματα πολλῶν ἐραστῶν τῆς πλουσίων, οἵτινες ἐζήτουν τὴν χεῖρα καὶ καρδίαν τῆς· ἀλλ' ἠθέλησε σύζυγον τὸν κυνικὸν φιλόσοφον Κράτητα, ὅστις εἶχεν ὕβρον καὶ στρεβλωμένον σῶμα. Ὅποια γυναικεῖα αὐταπάρησις! Ναί· εἶνε γυναικεῖα αὐταπάρησις! Ἡ γυνὴ ἐγνώρισε τὴν ἀνάγκην τῆς παιδείας καὶ ἐνεκεν τούτου πολλάκις ἐνεδύθη ἀνδρῶν ἱμάτια, καθὼς ἡ Ἀξιοθέα Φλιασία ἐφοίτα εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Πλάτωνος καὶ διήκουσε τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Ἡ γυνὴ πολλάκις ἐράνη ἀνωτέρα τοῦ ἀνδρὸς ὡς πρὸς τὴν παιδείαν· ἡ ποιήτρια Κόρινθα πεντάκις ἐνίκησε τὸν Πίνδαρον ἐκεῖνον ἐν ποιητικῷ ἀγῶνι καὶ θαρραλέως ἤρπασε τὰς δάφνας ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ λυρικοῦ. . . . Ἡ γυνὴ ἐγεννήθη εὐφροεντέρα καὶ ρητορικωτέρα τοῦ ἀνδρός. Ἡ Ἰαίκατερίνη, ἡ πάνσορος καὶ περικαλλῆς, ἀποστομίζει 150 ρήτορας! καὶ διὰ τῆς μελιρρύτου γλώσσης τῆς καὶ διὰ τὸ ὕψος τῶν λογικῶν ἰδεῶν τῆς καθιστᾷ αὐτοὺς ὀπαδοὺς τοῦ μονοθεϊσμοῦ ὡς καὶ τὴν ἀρίαν Βασίλισσαν, τὴν γαμετὴν τοῦ Μαξεντίου. Πολυλόγοι δὲ θὰ θεωρηθῶμεν ἐὰν ἀναφέρωμεν ὅποσαι γυναῖκες ἀνεδείχθησαν ἐνεκα παιδείας εἴτε εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη, εἴτε εἰς τὸ ἡμέτερον· ἀλλὰ δὲν θὰ παραλείψωμεν τὴν ὠραίαν καὶ πτωχὴν Ἀθηναίδα ἣτις ἐνεκα τῆς εὐπαιδευσίας τῆς ἀνέβη εἰς δεκαδικὸν ὄρον καὶ ἐδαπέσθη καὶ ἐκλήθη Εὐδοκία καὶ ἐγένετο σύζυγος τοῦ Ἀυτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ

Β' περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Ε' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἀνεδείχθη στύλος καὶ καύχημα τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τοι ὁ φόβος τὴν ἐπότισε χολήν, ὡς γινώσκετε. Καὶ ἤδη ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀμερικῇ πλείστα ὄσα καθήνται ἐπὶ θρανίων πανεπιστημίων καὶ ἄλλαι ἔχουσι διδακτορικὸν πτυχίον. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ, σχετικῶς τῶν περιστάσεων, ἡ θήλεια νεότης ἔχει ἀξίους λειμῶνας πρὸς πνευματικὴν τροφήν· τὸ δυσάρεστον εἶνε εἰς πάντα μεριμνῶντα περὶ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀναπτύξεως ὅτι, πολλοὶ γονεῖς ἔχουσι τὴν μὴ ἔμφρονα ἰδέαν ὅτι εἰς τὰς κόρας εἶναι ἄχρηστος ἡ παιδεία, καὶ μᾶλλον καταστρεπτικὴ ὡς παραχωροῦσα τὰ μέσα τῆς ἐξολισθήσεως τῆς παρθένου εἰς τὸ νὰ συντάττη ἐρωτικῶς πρὸς ἐραστάς, εἰς τὸ ν' ἀναγινώσκῃ ἄσεμνα βιβλία καὶ ποιήματα καί, καθ' ἐξῆς Φεῦ, τῆς ὀπισθοδρομήσεως αὐτῶν ἵνα μὴ χεῖρον εἴπωμεν! Αὐτοὶ πραγματικῶς εἶναι οἱ φωτισθέντες καὶ οἱ ἀπάνθρωποι, διότι στεροῦσι τὸ ἀληθινὸν καὶ ἱλαρὸν φῶς εἰς τὸ ἡμισυ μέρος τοῦ παγκοσμίου πληθυσμοῦ. Ἀλλ' αἱ ἐθνωφελεῖς φωναὶ τῶν ἱεραρχῶν, διδασκάλων καὶ δημοσιογράφων ἐξαλείφουσιν ὅλας αὐτὰς τὰς προλήψεις καὶ βδελυρότητας καὶ ἀποδεικνύουσι θαυμασίως ἐν λόγοις ὅτι, ἐκ τῆς γυναικείας μορφώσεως πηγάζει τὸ μεγαλύτερον τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ ἔθνους.

Τὰ ἔθνη δὲν εἶναι μεγάλα, ὅποταν ἔχωσιν ἀπεράντους γαίας καὶ ἀναριθμήτους κατοίκους. Μόνον δὲ τότε εἶναι μεγάλα ὅταν ἀνθίζωσιν ἐν αὐτοῖς τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. Τίς δύναται νὰ εἴπῃ, ὡς ἐν παραδείγματι, ὅτι ἡ Ἑλβετία εἶναι ἰσοβάθμιος μὲ τὴν Καρφερίαν καὶ τοὶ μικρά; εἶναι ἴσον μὲ τὸ νὰ εἴπῃ τις ὅτι ἡ ἡμέρα εἶναι νύξ· διότι ἡ μὲν πρώτη εἶναι εἰς τὸν κολοφῶνα τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ δὲ δευτέρα εἰς τὸ ἔπακρον τῆς θαρραρότητας. Τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ἅτινα δὲν ἐπεδόθησαν εἰς τὴν παιδείαν παρέρχονται ὡς νέφη ἀμυδρὰ ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος καὶ διαλύονται ἄνευ κανενὸς ἀποτε-

λέσμητρος. Οἱ Μογγόλοι ἔγειναν κοσμοκράτορες, τέλη τοῦ Μεσαιῶνος, καὶ μάλιστα ὁ βασιλεὺς Ταμερλάνος ἐκόσμησε τὴν κορυφὴν του μὲ 27 διαδήματα νικηθέντων βασιλείων ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδὲν ὠφέλησαν τὴν ἀνθρωπότητα, διότι πῦρ καὶ σίδηρος ἦτο ἡ ἀποστολὴ των. Ναί, τὰ δάρβαρα ἔθνη ὅπως καταστρέψωσι τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα τοῦ ἡττημένου ἐκθεμελιούσι τρόπαια, θραύουσιν ἀνδριάντας καὶ εἰκόνας ἐνδόξων, κίουσι βιβλιοθήκας μὲ διλήμματα σοφιστικὰ καὶ θερμαίνουσι λουτροὺς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας· ἢ πάλιν ἄλλοι λέγουσιν «*ἀφέντες ταύτας ὅπως ἀσχοιοῦνται καὶ λησμοιοῦσι τὰ τοῦ πολέμου.*» Σκότος βαθὺ ἐκάλυπτε σύμπασαν σχεδὸν τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν Μεσαιῶνα. Αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας καὶ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ ἰππότες δὲν ἐγνώριζον νὰ χαράξωσι τὸ ὄνομά των. Ἡ παιδεία τότε ὑπῆρχεν εἰς μόνον τὸ χριστιανικὸν ἱερατεῖον, ὃ καὶ ἐκυδέρνα τὰς τύχας τῶν ἐθνῶν. Αὐτῇ τῇ περιστάσει βοήσωμεν πάντες. Ὡ παιδεῖα καὶ σύνεσις σεῖς ὑπερτερεῖτε καὶ κυριαρχεῖτε ἀνώτερα καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ σκῆπτρα καὶ τὰ διαδήματα! Ἐὰν δὲ ἡ παιδεία περιορισθῇ ὡς προνόμιον εἰς μίαν τάξιν ἔθνους τινὸς μόνον καὶ ὄχι εἰς τᾶλλα συστήματα τότε ἡ εὐδαιμονία εἶναι περισσοτέρα ἐπὶ τοῦ προνομίουχου· π. χ. οἱ ἱερεῖς τῶν Αἰγυπτίων ἦσαν οἱ μόνοι κάτοχοι τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, ἦσαν ἰατροί, δικασταί, ἀρχιτέκτονες, ἐξηγηταὶ τῶν νόμων, σύμβουλοι τῶν βασιλέων καὶ ὑποτακτικοὶ οἱ βασιλεῖς εἰς τὰς συμβουλάς των· αἱ οἰκογένειαὶ αὐτῶν ἐπρώτερον πανταχοῦ καὶ εἶχον τὰ περισσότερα κτήματα ἰδικά των ἀπὸ τᾶλλα τρία συστήματα. Τρισόλβια δὲ εἶναι τὰ ἔθνη ἐλεῖνα, ἅτινα ὄχι μόνον ὁ πολιτισμὸς ἐν αὐτοῖς πρυτανεύει, ἀλλὰ διέδωκεν καὶ αὐτὸν τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν, ὡς λαμπρύνεται καὶ κλείζεται τὸ εὐγενὲς ἡμῶν ἔθνος ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Οἱ ἐνδοξοὶ πρόγονοὶ ἡμῶν ἀνέκαθεν ἐπροσπύθησαν, ὅσον τὸ ἐφικτόν, νὰ χρηρηγήσωσι τὰ ἀγαθὰ τοῦ πνεύματος αὐτῶν εἰς τὸν τότε γνωστὸν κόσμον. Ἐνίδρυσαν

ἀποικίας ἐν Ἰσπανίᾳ, Γαλλίᾳ, Κορσικῇ, Νοτίῳ Ἰταλίᾳ, Ἑλλάσσοσι, Ἀσίᾳ, Ταυρίδι. Ἐπομένως διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐξελλήνισαν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐξεπολίτευσαν ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πέλαγος ἕως τὰς ροὰς τοῦ Ἰνδοῦ καὶ ἀπὸ τὴν Μικρασίαν ἕως τὴν Παρθίαν, ἧς οἱ βασιλεῖς ἐπὶ τῶν νομισμάτων *φιλέλληνας* ἐπεγράφοντο, καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ἕως τὴν Νουβίαν. Τὸ ἔθνος ἡμῶν ἂν καὶ καθυπεβλήθη εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων, ἡ παιδεία, ἡ μεγαλοφυΐα, αἱ τέχναι ἐδείκνυσαν αὐτὸ ὑψηλότερον τῶν κατακτητῶν. Οἱ Ρωμαῖοι ὁπόταν ἔγειναν κοσμοκράτορες εἶνε ἀναντίρρητον ὅτι εἰσῆγαγον τὸν πολιτισμὸν εἰς τὰς βαρβαρικὰς χώρας, ἀλλὰ παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἐκ πηγῆς ἀσθόνου καὶ πλουσίας, ἐλάμβανον πᾶσαν βελτίωσιν καὶ διδασκαλίαν. Αἱ Ἀθῆναι ἦτο τὸ *πανεπιστήμιον* τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἧτις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου ἠρίθμει ὑπὲρ τὰ 150,000,000 ἀνθρώπων. Εἰς τὸν ναὸν λοιπὸν τοῦτον τῆς σοφίας ἔπεμπον οἱ Ρωμαῖοι τὰ ἔκνα των ἵνα ἐκπαιδευθῶσι καὶ οἰνικηταὶ κατεστάθησαν τῶν κατακτηθέντων μαθηταί. Τὴν Ἑλλάδα ἐθεώρουν, ὡς εἶκος, μητέρα πάσης σοφίας καὶ ἀρετῆς καὶ αὐτοκράτορες καὶ ἰδιῶται ἠδεργέτουν αὐτήν. Ἀλλ' ἀνέκαθεν δὲν ἔλειψαν οἱ φιλέλληνας καὶ οἱ μισέλληνας, διότι πᾶν ὠραῖον ἐπισύρει βασκανίαν. Οἱ ἀρχαῖοι ἀντίπαλοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὅμως ἦσαν μετριώτεροι τῶν νεωτέρων· καὶ αὐτὸς ὁ μὴ τόσο φιλέλλην Κικέρων ὁμολογεῖ τὰς εὐχαριστίας του πρὸς τὴν Ἑλλάδα γράφων πρὸς τὸν Κούϊντον ἀδελφόν του. «Ἐγὼ ἀνευθυριάστως ὁμολογῶ, ἰδίως ἐν τῷ βίῳ τούτῳ καὶ μετὰ πράξεις, αἵτινες ἀποκλείουσι πᾶσαν ὑπόνοιαν ἀδυναμίας ἢ ἐπιπολαιότητος, ὁμολογῶ, λέγω, ὅτι, εἰ κατὰ τι ἐδοξάσθη, τὴν δόξαν ταύτην ὀφείλω εἰς τὰς γνώσεις καὶ τὰς ἀρχάς, ἃς ἠρύσθη ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήγης, καὶ ἐκ τῶν ἀθανάτων μνημείων τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος· ὅθεν ἀνεξαρτήτως τῆς δικαιοσύνης, ἣν ἐν γένει ὀφείλομεν ν' ἀπονέμωμεν πρὸς πάντας, ἰδιαιτέρως τι καθῆκον ἔχομεν

πρὸς τὸ ἔνδοξον τοῦτο ἔθνος· διότι παιδευθέντες ἐκ τῶν μαθημάτων αὐτῶν ὀφείλομεν νὰ καταστήσωμεν εὐδαίμονας ἐκείνους, ἐκ τῆς σοφίας τῶν ὁποίων ἐφωτίσθη ἡ ἡμετέρα διάνοια.» (Cicr. ad, Quint frat. lib 1. epista 1). Τὰ ἔργα τῶν προγόνων μας ἦσαν πρότυπα καὶ ἴδια ἐξερχόμενα ἐκ τῶν μυχῶν τοῦ πνεύματος αὐτῶν· δὲν ἐγνώριζον ξένας γλώσσας, καὶ εἰς τὰ ἔργα των δὲν ἐλάμβανον ξένους ποιητὰς ἢ συγγραφεῖς. Πανθομολογούμενόν ἐστίν ὅτι αὐτοὶ ἔθηκαν βάσεις ἐδραίας καὶ ἀσαλεύτους, ὥστε νὰ κινήται ὁ θαυμασμός τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ ὑπερβῆ αὐτούς. Ἰνδοί, Σῖναι, Βαβυλώνιοι, Φοίνικες, Αἰγύπτιοι, Ἰουδαῖοι, Πέρσαι, Ρωμαῖοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φανῶσιν ἀνώτεροι ἐν τῇ διανοητικῇ κονίστρᾳ. Καὶ μήπως τὰ συγγράμματα τῶν ἀθανάτων ἐκείνων ἀνδρῶν δὲν εἶναι τὰ θεμέλια τοῦ πολιτισμοῦ τῆς νεωτέρας Εὐρώπης; Οἱ σημερινοὶ Εὐρωπαῖοι, ναί, ὑπερέβησαν τοὺς ἀρχαίους ἡμῶν προγόνους κατὰ πολλά· ἀλλὰ τὰ συγγράμματα ἐκείνων πρῶται εἰς αὐτῶν ἔχουσιν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον.

Πολλάκις τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀπώλεσε τὴν ἐλευθερίαν, οὐδέποτε ὅμως τὰς Μούσας καὶ τὰς Χάριτας· ἐταλανίσθη τῆδε κακῆϊσε καὶ ἐστάθη ἐπὶ ἐδραίων βάσεων, ὡς ἡ κιβωτὸς ἐπὶ τοῦ δικαρήνου Παρνασσοῦ. Καὶ μήπως ἡ ἑλληνικὴ παιδεία δὲν μετέβαλε τὸ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος εἰς Ἑλληνικόν; καὶ ἐπὶ τέλους ἀπέκτησε Παλλιγενεσίαν; Ἐπειδὴ ἀρκετὰ καὶ μοναδικὰ συνέδραμε τὸν πολιτισμὸν, δικαίως θεωρεῖται παγκόσμιος διδάσκαλος καὶ ἀπολαμβάνει τιμὴν καὶ κλέος αἰδίου, μὲ ὄλας τὰς πνοὰς τῶν ἐναντίων ἀνέμων. Ἡ μαθητρία δὲ τῆς Ἑλλάδος Εὐρώπη ἐπολίτευσε τὴν πρὸ ὀλιγίστων αἰώνων ἀγρίαν καὶ ἤδη σεβασμίαν Ἀμερικὴν.

Ὁ πολιτισμὸς σύμπαντα τὸν παγκόσμιον πληθυσμὸν ὠφελεῖ, διότι διὰ τούτου ἐφευρέθησαν τηλεγράφοι καὶ ἐν ροπῇ ὀφθαλμοῦ ποικίλας εἰδήσεις λαμβάνομεν πολιτικάς, στρατιωτικάς, ἐμπορικάς καὶ ἀπ' αὐτὰ τ' ἀπώτατα μέρη τῆς ὑφ' ἡλίου. Ἐνῶ

δὲ πρὸ ὀλίγων αἰώνων οἱ ναυτιλλόμενοι ἔνεκα φόβου πλησίον ἐταξείδευον τῶν παραλίων, ἤδη δοθεῖσα τῆς μαγνητικῆς βελόνης διασχίζουσιν ἀτρομήτως πελάγη καὶ θαλάσσας καὶ φοβεροὺς ὠκεανούς. Οἱ δὲ ναῦται δὲν ἐτόλμων ἀπὸ εἰρηνικῆς θαλάσσης νὰ ταξιδεύσωσι, φοβούμενοι τὰ κύματα, τοὺς πειρατὰς, τὸν μακρὸν χρόνον, τὴν δαπάνην, τὸ ἀέεθαιον· ἀλλ' ἤδη διὰ τῶν ἀτμοπλοίων διεσκαδίσθησαν ταῦτα καὶ ἄγνωστοι τόποι γνωστοὶ ἐγένοντο καὶ μετακομίζουσι θορυβητικῶς τὰ προϊόντα ἐκείνων καὶ εἰσάγουσι διὰ τῶν γνωστῶν ὀργάνων οἱ ἀρμόδιοι τὸν πολιτισμὸν εἰς τοὺς ἀγρίους. Διὰ δὲ τῶν σιδηροδρόμων ἐκαθαρίσθη ἡ ληστεία, ἐκκλωπίσθη ἡ ἐξοχή διὰ γεφυρῶν καὶ ὁδῶν εὐθέτων καὶ διακλαδοῦνται ὄλαί αἱ εὐγενεῖς χῶραι τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐν βραχυτάτῳ διαστήματι. Καὶ οἱ λιπαροὶ ἀγροὶ διὰ τῶν μηχανῶν σύμπαντες καλλιεργοῦνται καὶ χέρσοι μένουσιν ὀλίγοι, μάλιστα ἔνθα δὲν ἐπάτησεν ὁ πολιτισμὸς. Καὶ διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ὄρωμεν καὶ οὐράνια καὶ ἐπίγεια καὶ πολλὰ εἰκασίαι ἐξηλείφθησαν... Ἀλλὰ τίς ἐδωρήσατο τῇ ἀνθρωπότητι ὄλα ταῦτα ἀκιδόηλως καὶ πλείονα εἰσέτι; ὁ πολιτισμὸς θὰ εἴπητε· ἀλλὰ πολιτισμὸς ἄνευ παιδείας εἶναι σῶμα ἀκέφαλον καὶ κατὰ συνέπειαν ἀνύπαρκτον. Καθὼς δὲν δύναται νὰ φανῆ παιδεία ἔνθα πολιτεία δὲν ὑπάρχει, οὕτω καὶ πολιτισμὸς ἔνθα παιδεία. Ὁ πολιτισμὸς εἶνε φρούριον τετράπλευρον, καλούμεναι αἱ πλευραὶ αὐτοῦ *θρησκεία, πολιτεία, τέχναι καὶ ἐπιστήμαι*· λοιπὸν εἴαν μία πλευρὰ εἶνε σαθρὰ ἢ κρημνίσῃ, χρησιμεύει αὐτὸ ἐν πορθήσει καὶ ἀσφαλείᾳ;

Δὲν ἀνακεφαλαιοῦμεν τ' ἀνωτέρω· ἀλλὰ πρὶν καταδῶμεν τῶν θαυμάδιων τούτων φρονοῦμεν, φίλοι ἐταῖροι, ὅτι, ὀφείλομεν σύμπαντες, ὅσον ἐφικτόν, νὰ στολίσωμεν ἐν καιρῷ ἀρμοδίῳ τὴν ψυχὴν ἡμῶν μὲ τὰ ἄνθη ἐκείνα ἅτινα ἀπορρέουσιν ἀπὸ τὴν ἀθάνατον παιδείαν, καθὼς κοσμοῦμεν τὰς οἰκίας ἡμῶν ἢ, βέλτιον εἰπεῖν, τὰς πόλεις μὲ λαμπρὰ μέγαρα, μὲ ναοὺς, μὲ ἀγοράς, μὲ στοάς, μὲ ἀνδριάντας, μὲ πρυτανεῖα, μὲ θέατρα,

μέ μουσεῖα, μέ ἀκαδημία. Προτιμότερον, ἀδελφοί, νά εἴμεθα ὀψιμαθεῖς ἢ ἀμαθεῖς. Ζηλώσωμεν τὰς πέντε φρονίμους παρθένους τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου καί οὐχί τὰς ἄφρονας αἵτινες ἐστέρησαν. Ἄς ὑποστηρίζωμεν πρεπόντως καί μέ ἄδολον φιλοπατρίαν καί σχολεῖα καί ἀπόρους νέους. Ἄς μὴ στενοχωρῶνται δέ τινες ὁμογενεῖς κοινότητες τῆς ὠραίας Ἀνατολῆς ὅτι ἀρχά ἤρχισαν νά ἐννοῶσι τήν ἀνάγκην καί τήν ὠφέλειαν τῆς παιδείας, διότι εἰς πολλά μέρη τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης ἡ παιδεία, κυρίως ἡ κατωτάτη, εἶνε πολὺ ὀπίσω καί ἕνεκα τούτου ὁ κοινὸς λαός, ὡς εἰς τήν Ἀγγλίαν, Αὐστρίαν, Ἰσπανίαν καί ἀχανῆ Ῥωσίαν, εὐρίσκεται εἰς μέγαν θαθμόν ἀμαθείας, ἀγροικίας, ἐσχάτης βαρβαρότητος. Ἐάν τινες, ἕνεκα καιρικῶν περιστάσεων, ἔμειναν ἀγράμματοι, ἤδη ὑπὸ τὴν κραταιὰν προστασίαν καί πατρικὴν αἰγίδα τοῦ φιλολάου καί μεγαλειοτάτου ἡμῶν *Ἀυτοκράτορος Σουλτάν-Ἀπουλ-Χαμίτ-Χάν* τοῦ Β' καί τῶν εὐγενεστάτων καί γενναιοτάτων Ἰπουργῶν τῆς Αὐτοκρατορίας Αὐτοῦ, ἀπολαμβάνοντες πλήρη ἐλευθερίαν καί ἰσονομίαν ἄς σπουδάσωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα· διότι εἰς τὸν ΙΘ' αἰῶνα, αἰῶνα τῶν φώτων καί τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ἀπαίδευτος δὲν ζῆ πρεπόντως καί συμφώνως μέ τὴν φωνὴν τοῦ χρόνου. Ποτὲ ὁ αὐστριακὸς στρατηγὸς Μοντεκούκολε ἠρωτήθη: τί χρειάζεται ἐν πολέμῳ· λίαν σοφῶς ἀπεκρίθη: χρήματα καί πάλιν χρήματα καί χρήματα· ὡς ἐν τῷ πολέμῳ οὕτω καί ἐν τῇ κοινωνίᾳ χρησιμεύουσι τὰ γράμματα καί μόνον τὰ γράμματα καί ἐσσεῖ τὰ γράμματα, δι' ὧν καί κινούμεθα καί ἐσμὲν. Ἀγαπήσωμεν λοιπὸν τὴν παιδείαν ὑπὲρ μέλι καί γάλα, ὑπὲρ γονεῖς καί συγγενεῖς καί ὄχι μόνον τὴν παιδείαν, ἀλλὰ καί τὴν ἠθικὴν, καί ὄχι μόνον τὴν ἠθικὴν, ἀλλὰ καί τὴν ἐργασίαν· καί οὕτω δολιχοῦντες θά φθάσωμεν εἰς τὸν περιπόθητον κολοφῶνα τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας πρὸς τιμὴν καί δόξαν τῆς Ἑκκλησίας, ὠφέλειαν τῆς Κοινωνίας καί εὐκλειαν τῆς Πατρίδος.

Οὕτως ἐσταδιοδρόμουσι οἱ περιφανεῖς ἡμῶν ἐκεῖνοι πρόγονοι, ὧ εὐγενεῖς Κυδωνιάται, ὧν τὰ ἱερὰ ὀνόματα μετὰ μεγίστου σεβασμοῦ ἀναφέρουσιν αἱ χρυσαῖ σελίδες τῆς ἱστορίας. Ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου ἐθνικοῦ περιβόλου ἐγεννήθησαν τὰ πρότυπα ἐκεῖνα ἀγάλματα τοῦ πατριωτισμοῦ, τῆς εὐσεβείας, τῆς γενναιοφροσύνης, τῆς ἀνδρείας, τῆς ἀγάπης, τῆς παιδείας· καί ἐάν ἠθέλαμεν νά μετρήσωμεν κατὰ σειρὰν τὰ σεπτὰ ὀνόματα, ὅλος ὁ χρόνος δὲν ἤθελεν ἐπαρκέσει καί ἀργοναυτικὸν πλοῦν ἠθέλαμεν ἀναλάβει. Δὲν ὑπάρχει λωρὶς γαίας ἑλληνικῆς ἥτις νά μὴ σεμνύνηται ὅτι ἐγέννησε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἱστορικὸν πρόσωπον, εἴτε νά μὴ ἔχη μνημεῖα τῶν ἀμιμήτων ἐκείνων ἢ νά μὴ συνέδῃ ἐπουσιώδης τις σκηνή. Ὅποῖαι χρυσαῖ ἡμέραι! Μέγιστα ἀναμνήσεις πολιορκουσι τὸν νοῦν τοῦ περιηγητοῦ ὁπότεν ἐπισκεφθῆ τὴν Ἑλλάδα. Εἶνε δὲ ἀναντίρρητον ὅτι τὰς εὐσεβεῖς καρδίας σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἐλκύει πρὸ αἰῶνων ἐλαχίστη γῆ τῆς Παλαιστίνης ἐκείνης ἔνθα ὁ Ἐλευθερωτῆς τοῦ παντός ἐδίδαξε τὰς συστηματικὰς ἠθικότητας εἰς τὴν ἀνθρωπότητα· μικρὰ ὅμως καί ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῆς ὑψηλίου, ὡς ὁ ἥλιος ἐπὶ τοῦ στερεώματος φαίνεται, λίαν ὅμως ἀξιέραστος διὰ τὰ κάλλη τῆς ὡς νόμφη καί σεβαστῆ ὡς βασίλισσα εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον. Ἦ ἀθάνατα μόνον ἔργα καί πνεύματος καί χειρὸς μαγεύουσι τὰς ψυχὰς τῶν ἐντροφόντων τὸ γάλα τῆς. Σύμπασαι δὲ αἱ ἀρχαῖαι πόλεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ πρυτανεύουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀρχαιολόγων καί σκαπανέων τῆς παιδείας καί τῆς τέχνης καί οἵτινες ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐπιθυμοῦσι νά ἴδωσι τὸν ἀνέφελον τοῦτον καί κυανοῦν ἑλληνικὸν οὐρανὸν καί ἐκ τοῦ Λυκαδητοῦ τὴν ἠριγένειαν ροδοδάκτυλον ἠὲ καί νά φιλήσωσι τὸν Παρθενῶνα συγκινητικῶς· τέλος νά θέσωσι μόνον πόδα ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἑλληνίδος γῆς, ἥτις ἐγέννησεν, ἐθήλασεν, ἀνεβλάστησε τοὺς γίγαντας ἐκείνους, τοὺς οἰκουμενικοὺς διδασκάλους καί πρυτάνεις. Πάν-

τοτε ἡ Ἑλλάς θά ἀξιούται τοιαύτης τιμῆς καὶ θά τιμᾶται ἐνό-
σω ὑπάρχει εὐγενῆς πνοῆ ἐπὶ τοῦ κόσμου! Οἱ νεώτατοι κλά-
δοι τῆς Ἑλλάδος ἄρα γε ἀνεδείχθησαν ἐφάμιλλοι τῶν προ-
γόνων ἡμῶν ἐκείνων; Ἀμιλλόμεθα ἄρα γε νὰ φανῶμεν ἰσο-
βάθμιοι τῶν νῦν φιλοπροόδων; Ἄλλ' ἄς ἐρωτήσωμεν τοὺς
ἀρμοδίους. Ποία φυλὴ εἶναι ὁ σπουδαιότερος παράγων τῆς
πλουσίας Ἀνατολῆς; Ποία εἶνε ἡ ἐνεργητικώτερα; ποία
εἶνε ἡ λογιωτέρα; ποία εἶνε ἡ χρηστορησετέρα; ποία εἶνε
ἡ εὐπορωτέρα καὶ ἡ ἀξία κρείττονος μέλλοντος; Ἡ ἐλ-
ληνική ἐντόνως ἀποκρίνεται σύμπας ὁ πολιτισμός. Δικαι-
ώσωμεν ἔθην σύμπαντες λαμπρότερον τὰς τιμαλφεῖς προσδο-
κίας τοῦ αἰῶνος καὶ γενναιότερον ἄς δεδαιώσωμεν τὰς ἀψευ-
δεῖς ἐντυπώσεις τῶν ἀκεραίως ἐνδιαφερομένων, ἐναμιλλόμε-
νοι περὶ τῆς τιμίας ἀτομικῆς εὐημερίας, ἐξ ἧς ἀναδύζει
ἡ ἐθνική στολίζοντες καὶ ὑπερήφανα ὑπερήφανα τὴν πατρίδα
ἡμῶνως νυμφοστολίζουσιν αἱ ὦραι τὴν Ἀφροδίτην, ὅπως κα-
τασταθῆ ἀξία ἵνα ἀποκτήσῃ ἀνδριάντα ἐν τῷ Πανθέῳ τῶν
Ἐθνῶν. ὦ τότε, πατρίς μου ὦραία, ὦραιοτάτη μου Ἀνατο-
λή, ἐὰν ἔχῃς τοιαῦτα τέκνα μὴ ἀπελπίζου περὶ τῆς μελλού-
σης σου εὐδαιμονίας, χαῖρε καὶ θάρρει εἰς αἰῶνα αἰῶνος.

ΜΕΛΕΤΗ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΩΣ ΔΕΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΝ

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΝ

ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Λέσχης
Μνημοσύνης κατὰ τὴν 6 καὶ 20 Αὐγούστου 1889.

Οὐχὶ ὁ ἐγωϊσμός, ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ ἀγάπη μοὶ ἐπιβάλλει νὰ
χαράξω ἐπὶ τῷδε αὐτοσχεδίῳ σκέψεις καὶ γνώμας πρὸς
ὠφέλειαν καὶ ὀδηγίαν τῶν καταγινομένων εἰς τοπογραφίας.
Οὐδέποτε, φίλοι ἐταῖροι, ἠσθάνθη ἡ ψυχὴ μου τοσαύτην πνευ-
ματικὴν ἡδονὴν ἐν τῷ βίῳ ὅσον ὅποτεν ἔχω ἐνώπιόν μου πό-
λιν, πόλιν ὠραίαν! Ἔνεκα τούτου παιδιόθεν ἐπεδόθην εἰς τὰς
διὰ τοῦ λόγου τοπογραφίας καὶ οὐδέποτε ἤθελον παρουσι-
ασθῆ δημοσίᾳ καὶ μάλιστα ἐν ἐπισήμῳ ἡμέρα ἐκ τοῦ σεβ-
στοῦ βήματος τῆς Λέσχης Μνημοσύνης, ἐνθα ξενίζεται ἡ
καθ' ἡμᾶς Μεσαιωνολογικὴ Ἐταιρία, νὰ ὁμιλήσω περὶ τοι-
οῦτου πάνυ σπουδαίου θέματος, ἐὰν ἀρωγούς δὲν εἶχον κυ-
ρίως τὴν μελέτην καὶ τὴν ἀσκησιν αἵτινες μοὶ χειραγωγοῦσιν
ἐκρηπιδῶσα δὲ διὰ πράξεων ἀναλόγων τὰς θεωρίας ἄς νῦν
θά εἶπω ὡς γνωρίζουσιν οἱ γνωρίζοντές με, ἐπικαλοῦμαι δὲ
καὶ τὴν ὑμετέραν προσοχὴν καὶ εὐμένειαν.

Α'.

Οὐδείς βεβαίως ἀντιλέγει ὅτι, ὁ Τοπογράφος πρέπει νὰ εἶναι κάτοχος τῶν ἐγκυκλίων οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ λάτρης τῆς ἀρχαιολογίας, μύστης τῆς νομισματολογίας, ἐρευνητῆς καὶ κριτῆς τῶν ἐπιγραφῶν, ἀναδιφετῆς τῶν ἱστορικῶν, ἐραστῆς τῶν γεωγράφων . . . διότι εἶναι καὶ πρέπει νὰ θεωρῆται μικρὸς ἱστορικός, μικρὸς ἠθικολόγος, μικρὸς ὄρυκτολόγος, μικρὸς ἐκκλησιαστικός, μικρὸς γεωγράφος καὶ γεωλόγος, τούτεστι παντοῖος λόγιος καὶ τρομερὸς βιβλιοφάγος, ἀφοῦ πρόκειται νὰ συγγράψῃ τόπου τινὸς γενικὴν πραγματείαν. Μετὰ τῶν ἐπικτητῶν τούτων δώρων δεόν νὰ συμβαδίζωσι φυσικὰ καὶ ἠθικὰ χαρίσματα, ὡς μνήμη εὐρεῖα, κρίσις μεγάλη, ἀντίληψις ὀξυτάτη, φαντασία δημιουργικὴ, καλοκάγαθία ἀπεριόριστος, δικαιοσύνη ἀμέριστος, φιλοπονία ὑπερβάθμιος, ἰδίᾳ δὲ τὸ αἴσθημα τῆς καλλιαισθησίας νὰ εἶναι ἀνεπτυγμένον εἰς τὸ ἔπακρον. Καθὼς δὲ οἱ ποιηταὶ δὲν γίνονται, ἀλλὰ γεννῶνται, οὕτω πῶς καὶ οἱ τοπογράφοι· διότι «οὐδὲ εἷς ἂν χωρογραφήσειεν, εἰμὴ γραφικὸς ἀνὴρ» κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Α'. α'. 20). Ὡστε ἕκαστος ἄς σκεφθῇ ἤδη ὠρίμως ἂν ἔχη αὐτὰ τὰ προσόντα καὶ ἀκλούθως ἄς δράξῃ τὸν κάλαμον νὰ δημοσιεύῃ *Χωρογραφίας*, δηλαδὴ *ποπογραφίας*.

Τοπογραφία συνήθως λέξις ἐστὶν ἐν στρατιωτικῶς κύκλοις καὶ πολυτεχνείῳ καὶ θεωρεῖται ἡ τέχνη τὸ πῶς νὰ ἰχνογραφῆτις κανονικῶς πόλεις καὶ ὄρη, ποταμοὺς καὶ πεδιάδας, θάλασσας καὶ ἀκτᾶς, ἀνθρώπους καὶ δένδρα καὶ ἐν γένει πᾶν ἀντικείμενον ὡς εἰκόνα· ἐκεῖ μὲν διὰ χρωμάτων, ἐδῶ δὲ διὰ τοῦ λόγου. Ἡ διὰ τοῦ λόγου *Χωρογραφία* εἶνε τέχνη τερπνὴ καὶ ἐθνωφελῆς, ἐπικίνδυνος καὶ δαπανηρὰ· τερπνὴ μὲν, διότι ὡς καλλιτέχνη εἰκονίζομεν διὰ τοῦ λόγου πᾶν αἰσθητόν, ἰδίᾳ δὲ πόλεις καὶ χώρας καὶ βασιλείαι· ἐθνωφελῆς δέ, μᾶλλον εἰπεῖν, κοινωφελῆς, διότι ἐρευνῶμεν τὸ πάτριον ἡμῶν ἕδαφος

ἢ καὶ ἄλλο ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις καὶ γενόμεθα συνεργοὶ καὶ ἀντιλήπτορες τῆ ἐπιστήμῃ καὶ ἐπικίνδυνος διότι ἐν τῇ ἐρημίᾳ πιθανὸν ὁ περιηγητῆς νὰ κατασταθῇ ἐπιδόρπιον θηρίου τινός· ἀλλὰ καὶ δαπανηρὰ, διότι δὲν ἔχουσιν οἱ τοπογράφοι ὡς οἱ πολλοὶ φιλοσοφοῦντες ἐγγύτατα τὴν ὕλην τοῦ θέματος, παρὰ τρέχουσι τῆδε κἀκεῖσε πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας, ὅπως τὸ ἔργον τῶν ἐκτιμηθῆ δεόντως ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων, καὶ ἡ ἐλαχίστη δὲ αὐτῶν τοπογραφία τιμᾶται εἰς αὐτοὺς ὀλόκληρον χρυσοῦν πεντάλιον. Ἡ *Χωρογραφία* εἶνε δορυφόρος τῆς *Γεωγραφίας* καὶ διαφέρει μὲ τοιαύτην ἀναλογίαν οἷαν ἔχει ὁ ὀρθαλμὸς πρὸς ὄλον τὸ σῶμα· ὁ μὲν γεωγράφος λέγει ἐν συντομίᾳ γενικά, ὁ δὲ *Χωρογράφος* καὶ τὰ μικρομερέστατα ὑπὸ τὴν πλατυτέραν ὄμωσ σημασίαν τῆς λέξεως ἢ *Χωρογραφία* εἶνε φίλη τινῶν τεχνῶν ἐὰν διαλαμβάνῃ περὶ τῆς καθολικῆς καταστάσεως ἐνὸς τόπου. Ὁ σπουδαιότατος ὄμωσ οὗτος κλάδος τῆς φιλολογίας προσηκόντως ἀκόμη δὲν ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν δυναμένων ὡς ὁ τῶν χειρογράφων καὶ τῆς δημόδουσε γλώσσης ἦτοι τὸ Μαυροκορδάτειον καὶ Ζωγράφειον διαγωνίσματα, καὶ τοι ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος πρὸ δεκάδος ἐτῶν θραβεῖα προέτεινε εἰς *Χωρογραφήσαντας* μέρη τινὰ τοῦ Πόντου καὶ Βιθυνίας. Ἄς ὑποστηρίξῃ λοιπὸν ἡ καθ' ἡμᾶς Ἑταιρία τῶν Μεσαιωνικῶν Ἐρευνῶν τὸν ἀρμόδιον ὁπότεν εὐπορήσῃ.

Ὁ *τοπογράφος* δύο σχέδια ἔχει ἐνώπιόν του νὰ διαχαράξῃ· ἡ γενικὴν πραγματείαν τῆς πόλεως, ἡ δήμου, ἡ ἐπαρχίας, ἡ νομοῦ, ἡ βασιλείου νὰ συγγράψῃ, ἡ τὴν σύγχρονον μόνον κατάστασιν. Τὸ πρῶτον καὶ χρόνου μακροῦ δεῖται καὶ κόπου καὶ μελέτης καὶ ἐξόδων οὐκ ὀλίγων· ἀλλὰ μήπως καὶ τὸ δεύτερον ἀποκτᾶται ἐπὶ ῥόδων καὶ ἀνθέων; πολλοῦ γε καὶ δεῖ.

Ὁ *προσδιορισμὸς* τῆς θέσεως πόλεως ἢ βασιλείου κατὰ τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τε καὶ μῆκος εἶνε ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, διότι ἡ παράλειψις φέρει ἐκτὸς ἄλλων, σχόλια καὶ γέ-

λωτας εἰς τοὺς μώμους. Ἀθηναὶ ὑπάρχουσι καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἀμερικῇ· Σπάρτη ἐν Λακωνίᾳ καὶ Πισιδίᾳ, καὶ Νέφ Κόσμῳ εὐρίσκεται. Σμύρνη ἐν Ἰωνίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀμερικῇ σώζεται· ἐπίσης πολλάι εἶνε αἱ Φιλαδέλφειαί, Ἡράκλειαί, Θῆβαι, Λάρισσαί, Μαγνησίαι, Ἀντιόχειαί . . .

Τὸ ὄνομα τοῦ τόπου δέον νὰ διευκρινίζηται καλῶς κατὰ τὴν γραφὴν καὶ κατὰ τὸ λέγειν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦδε ὅχι μόνον ὑπὸ τῶν ἐνοικούντων ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν διελθόντων ἐθνῶν· λ. χ. τὸ Βυζάντιον ἐκλήθη κατὰ διαφόρους ἐποχὰς καὶ Κωνσταντινούπολις, Νέα Ρώμη, Ἐπτάλοφος, καὶ Ἰσταμπούλ· ἡ δὲ Νέα Ἐφεσος λέγεται Κουσαδάση καὶ Νόβα Σκάλα· καὶ ἡ Χίος πρὸ τῆς ἕκτης ἐκατονταετηρίδος (π. X.) ὠνομάζετο Ὀφιοῦσα, Πιτυοῦσα, καὶ Αἰθάλη· αἱ δὲ Πάτραι πρῶτην Ἀνθεια, Ἀρόη καὶ Μεσάτη. Ἡ καταγωγὴ τοῦ ὀνόματος εἶναι σπουδαιότατον νὰ διασαφισθῇ, βασιζόμενος ὁ συγγραφεὺς ἐπὶ μαρτυριῶν ἀξιόπιστων καὶ τῆς παραδόσεως· ἡ Ἀλεξάνδρεια κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἔλαβεν ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεμελιωτοῦ τὴν ὀνομασίαν, αἱ δὲ Κυδωνίαι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐκλήθησαν κατὰ τὰς περισσοτέρας πιθανότητας οὕτω διότι οἱ πρῶτοι οἰκῆτορες εὖρον κυδωνιάς ἀφθόνους. Πόλεις καὶ χωρὰ λαμβάνουσι συνήθως ὄνομα ἐκ ναοῦ, ἐκ δένδρου, ἐξ ἀνθρώπου, ἐκ σχήματος, ἐκ ζώου κτπ. ἡ Ἄνω Αἴγυπτος *Δέλτα* ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, διότι εἶχεν ὁμοιότητα μὲ τὸ ἡμέτερον Δ. Πολλάκις τὸ ὄνομα πόλεως ἢ ἐπαρχίας θεωρεῖται ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἐνῶ εἶναι ὀθωμανικῆς· π. χ. τὰ Σώκια (καθέδρα τοῦ ἐπισκόπου Ἀνέων) ἤθελε νομίσει τις ὅτι ἐκλήθησαν οὕτω πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ Σώκου (σάοικος=σῶκος, ὁ σῶζων οἴκος), ἐπώνυμον τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ τοὶ προσηγορεύθησαν ἐκ τουρκικῆς λέξεως *σῶκ* (παραλυσία) ὡς λέγω ἔνθα δεῖ· καὶ τὸ ἐγγὺς ἑλληνικὸν χωρίον Κελεμπέσιον ἔχει ὀνομασίαν τουρκικὴν καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ Κέλεμπος· τὸ Κελεμπέσιον ἐ-

πειδὴ ἔχει ἐγγύτατα τὴν Πριήνην καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Νέα Πριήνη. Ζηλοτυποῦντες τὴν δόξαν τῶν ἀρχαίων προγόνων ὀφείλομεν νὰ ἀποσκορακίζωμεν καὶ ἐκ τῆς γλώσσης καὶ ἐκ τοῦ χάρτου ὀνόματα ἅτινα καθυπέβαλεν ἡ ἐπιμιξία. Κατὰ διαφόρους καιροὺς πῶς ἀπαντᾷται δέον προσέχειν καὶ ἡ γραφὴ τοῦ ὀνόματος· τὸ ὄνομα τῆς Μιτυλήνης εὐρίσκεται ἐπὶ νομισμάτων κεχαραγμένον καὶ Μυτιλήνη, ἐν χειρογράφοις δὲ τὸ Ἀδραμύτιον, Ἀδραμύτειον καὶ Ἀτραμύτιον, τὰ Ἄνεα καὶ Ἄνκια. Ἡ ἰδέα τρέχει κάποτε ὅχι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν συνήθειαν· εὐκόλως τις δύναται νὰ ὑποθέσῃ ὅτι οἱ Ἐκατόνησοι ἔχουσι τὸ ὄνομα ὡς ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ ἐκατὸν παρὰ ἐκ τοῦ Ἐκάτου, δηλαδὴ τοῦ Ἀπόλλωνος· ὡς καὶ τὸ Περσείδης μετὰ τοῦ Περσίδης εὐκόλως δύναται νὰ νοηθῇ μᾶλλον ὡς υἱὸς Πέρσου παρὰ Περσέως· μάλιστα δὲ τινες ἠθέλησαν νὰ εἴπωσι Κολασσαεῖς τοὺς Ροδίους ὡς ἐκ τοῦ Κολοσσοῦ, ἐνῶ Κολοσσαὶ ἢ Κολασσαὶ εἶναι πόλις τῆς Φρυγίας, ἐγγὺς τῇ Λαοδικείᾳ καὶ Ἱεραπόλει· πρὸς αὐτοὺς τοὺς Κελοσσαεῖς καὶ ὁ θεσπέσιος Ἀπόστολος Παῦλος ἔγραψεν ἐπιστολήν. Νὰ φιλολογῇ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν *τόπον* τοῦ ὀνόματος· τὸ Νυμφαῖον μὲν ἐκλήθη Νύμφαιον, αἱ δὲ κυδωνίαι Κυδωνίαι· ὡς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἰδιωτισμὸν ἡ Σμύρνα νῦν λέγεται Σμύρνη ὡς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν *ἐπωνυμίαν*, Πόλις λέγεται νῦν ἡ Κωνσταντινούπολις, Ποταμὸς ὁ Δούναβις, Μικρὸν Παρίσιον τὸ Μιλάνον ὡς τὸ πόλις· Ἄστν αἱ Ἀθηναί. Ἐν πολλαῖς περιστάσεσι τὸ γενικὸν ὄνομα δὲν εἶναι πόλις ὡς τὸ ὄνομα τῶν Κυκλάδων καὶ ὄλων τῶν νομῶν τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ἐνίστε τὸ ὄνομα πρωτεύουσης νομοῦ ἢ ἐπαρχίας ἐκκλησιαστικῆς εἶνε πολίχνη τις καὶ ἔδρα ἐτερώνομος ἢ ὑπὸ γῆν τεθαμμένη καὶ πάλαι ποτε διέλαμψεν, ἀλλ' ἄλλις τὰ τοιαῦτα. Ἐν γένει περὶ ὀνόματος ἀποφαίνομαι ὅτι, νὰ ἐπαναπαύηται τις εἰς τὴν ὁμολογίαν τῶν συγγραφέων καὶ ποιητῶν, νομισμάτων καὶ ἐπιγραφῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς γραμματικῆς δικαιοσύνης.

Πρὸ τῆς ἐξιστορήσεως τῶν καθ' ἑκάστων νήσου, δήμου (μου-διολίκι), ἐπικρίας (κίμικκαμλήκι), διοικήσεως (μουτσαρεφλήκι), νομοῦ (βαλλήλικι), βασιλείου, θέον νὰ προηγηθῶσι γνώσεις τινὲς τῆς φυσικῆς γεωγραφίας: ἡ ὕδρογραφία καὶ ἡ ὑδρογραφία ἦτοι τὰ ὄρη, αἱ θάλασσαι, οἱ κόλποι, αἱ χερσόνησοι, οἱ ποταμοί, αἱ νῆσοι, αἱ πεδιάδες, τὰ ἠφαίστια, αἱ ἔρημοι, τὰ ἀκρωτήρια καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην ἐμβαίνει τις εἰς τὴν οὐσιώδη περιγραφὴν τοῦ τόπου ἐκείνου κυρίως δὲ εἰς τὴν πολιτικὴν. Ἄρχεται ἀπὸ τῆς πρωτεύουσας τοῦ δήμου π. χ. εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρὶς πεζοπορῶν καὶ γράφει οὐχὶ ὡς ρωμαντικοπεριηγητής.

Εἰς τέσσαρας περιόδους διαιρεῖ τις πᾶσαν πόλιν ἔχουσαν ἱστορικὴν πῶς ἀξίαν: εἰς Ἀρχαίαν, εἰς Μεσαιωνικὴν, εἰς Νέαν καὶ εἰς Νεωτάτην.

Εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν τμήμα τῆς διατριβῆς τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως προηγεῖται καὶ ἐξιστορεῖται καὶ ὑπὸ τινων φάσεων δείκνυται. Διηγεῖται ὁ συγγραφεὺς τὴν θεμελίωσιν τῆς πόλεως καὶ καθὼς εἰς τὴν βιογραφίαν ἐπισήμου ἀνδρὸς ὡς φῶτα θεωροῦνται ἡ χρονολογία τῆς γεννήσεως, οἱ γονεῖς, ἡ πατρὶς, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἴδρυσιν πόλεως τινος προπορεύεται μυθῶδες τι ἢ ἱστορικόν· ἡ Ἀθηναῖ καὶ ὁ Ποσειδῶν διαμφισβητοῦσι τὴν κυριαρχίαν τῆς πόλεως Ἀθηναίων. Κατόπιν ἀναφέρει ὁ τοπογράφος τοὺς πρώτους οἰκητορας· ἡ Ρώμη κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ρωμύλου ἐγένετο ἄσυλον ἀνεστίων καὶ κακιδῶν, ἀλλ' ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ βίου τῆς ἠθώωσε τὴν γέννησιν. Ἡ Σμύρνη κατὰ τὸν 1^{ον} αἰῶνα δὲν ἦτο πρωτεύουσα ληστρικοῦ βασιλείου ὑπὸ Σελδζώσκου Τούρκου Τσεχᾶ· σπανιώτατα θὰ εὕρωμεν εὐγένειαν θεμελιώσεως ὡς τὴν τῆς πόλεως Κωνσταντίνου, ὅστις μετεκαλέσατο ὅλους τοὺς μεγιστάνες τῆς Ρώμης πρὸς ἐγκατάστασιν ἐν τῇ νέᾳ πρωτεύουσῃ, ἧς τὰ ἐγκρίνια ἐορτάζει ἐτησίως καὶ ἡ μήτηρ ἡμῶν Ἑκκλησία. Ἐπιστᾶται ἡ προσοχὴ εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς τοποθεσίας

τῆς ἀρχαίας πόλεως· οἱ ἄνθρωποι ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων μετετοπίσθησαν ἐκ τῶν παραλίων εἰς τὰ μεσόγεια, ἐκτῶν ὄρει-νῶν εἰς τὰς κοιλάδας καὶ τ' ἀνάπαλιν· ἀλλοῦ ἦτο ἡ Σμύρνη πρὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἀλλοῦ νῦν, ἐπίσης καὶ ἡ πόλις Σάμος... Προσοχὴ ἐπιβάλλεται παντὶ τοπογράφῳ νὰ μὴ ἀποφαίνηται ὡς ἐξ εὐρέσεως μιᾶς ἐπιγραφῆς περὶ τῆς τοποθεσίας πόλεως ἐν οἰκημένῃ πλησιοχώρῳ, διότι οἱ ἄνθρωποι ὡς ἐξ ἰδιοτελείας καὶ ἀμαθείας ὑπέσκαψαν ἀστυγαίτονα μέρη. Τακτικὴ σειρὰ εἶνε ἡ μνεῖα περὶ τῶν ἐργασιῶν, ἀγώνων, νόμων, στολῶν, πληθυσμοῦ, λατρειῶν, θεῶν, ἐθίμων, ἠθῶν, διαλέκτου τοῦ περιγραφομένου λαοῦ ἐκείνου. Ἡ σημερινότης δὲ πόλεως τινος ἢ ἡ οὐτιδανότης δηλοῦται καὶ ὑπὸ μιᾶς φράσεως κλεινοῦ τινος ἀνδρός· ὁ Πίνδαρος «λιπαρὰς καὶ μεγαλοπόλεις καὶ ἔρεισμα Ἑλλάδος» ἐκάλεσε τὰς Ἀθήνας, οἱ δὲ Προφήται πρεπόντως ἐξεφράσθησαν κατὰ τῆς μεγάλης Βαβυλῶνος· «πόρνη Βαβυλών!» Ἀναφέρονται ἐν δευτέρῳ μέρει οἱ ναοί, οἱ βωμοί, τὰ θέατρα, τὰ πρυτανεῖα, οἱ τάφοι ἐπιφανῶν, οἱ ἀνδριάντες, τὰ ἠδεῖα, τὰ τεῖχη, τὰ νομίσματα, αἱ ἐπιγραφαί, τὰ ψηφίσματα καὶ εἴ τι ἄλλο. Εὐδαίμων δὲ ὁ ἔχων τὴν ὕλην ταύτην συγγραφεὺς, διότι σπανίως θὰ εὕρωμεν ἄλλα ταῦτα ἄτινα διὰ τῆς ἀνασκαφῆς σχεδὸν ἀποκτῶνται καὶ καθὼς εἰς τὴν ἱατρικὴν εἶνε ἡ ἀνατομική, οὕτως ἡ ἀνασκαφὴ εἶνε ἀπαραίτητος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαιολογίας· ἀλλ' ἀραιότατα θὰ εὕρω τις πόλεις ὧν ἡ ἱστορία πρὸ πάντων εἶνε καὶ ἱστορία τοῦ Ἑθνους, ὡς τὰς Ἀθήνας, τὴν Ρώμην, τὸ Βυζάντιον, τὴν Πέργαμον, τὴν Ἀλεξάνδρειαν· ἐν τέλει τὰ σωζόμενα δεῖ ἀφηγεῖσθαι ἐπισταμένως ἐρευνηῶν καὶ μελετῶν. Καὶ εἰς τὸ τρίτον μέρος τῶν ἀρχαιολογικῶν μνημονεύει τοὺς δατελέσαντας φιλοσόφους, ποιητάς, ρήτορας, τεχνίτας, βασιλεῖς καὶ ἑτέρους διασήμους ἀνδρας. Ὁ Ξενοφῶν ἐπειδὴ δὲν ἀνέφερεν ὡς λακωνίζων τοὺς δύο μεγάλους ἄνδρας τῶν Θη-

βαίων Ἐπαμεινώνδαν καὶ Πελοπίδαν, διὰ τοῦτο ὑπολείπεται πολὺ τοῦ Θουκιδίδου κατὰ τὴν ἱστορικὴν πίστιν.

Ἡ μαρτυρία τῶν συγγραφέων καὶ ποιητῶν, αἱ περιγραφαὶ νομισμάτων, τὰ ψηφίσματα, αἱ ἐπιγραφαὶ (καθόλου δὲ αἱ ἐπιγραφαὶ πρέπει νὰ ἀντιγράφονται ὅπως εἰσίν) τὰ ἔγγραφα πολιτικά τε καὶ ἐκκλησιαστικά, σχολικά τε καὶ μοναστηριακά (ὡς θὰ εὐρωμεν ἐν τῇ συγχρόνῳ καταστάσει) καὶ ἄλλου εἴδους ὅμοια, φρόνιμον καὶ δίκαιον θεωρῶ ἂν ἐλαμβάνοντο μόνον ὡς πηγαὶ ἱστορικαὶ καὶ ἐὰν μὲν εἴνε ὀλίγα νὰ κατατίθωνται ἐν σημειώσεσιν ἐν τῇ πραγματείᾳ, ἢ νὰ γίνωνται ἐν τέλει ἰδίᾳ συλλογῇ. Ὅμοίως ἰδιαιτέρα συλλογῇ πρέπει νὰ καταστρώνηται περὶ τῆς γλωσσικῆς ὕλης ὡς καὶ περὶ διασήμεων, ἐὰν ὁ ὄγκος ἐπιβαρύνῃ τὸ ἔργον· διότι ἐὰν φαντασθῇ τις ὅτι συγγράφων περὶ μεγάλων πόλεων καὶ ποθεῖ νὰ μνημονεύσῃ λεπτομερῶς βασιλεῖς καὶ πατριάρχας, αὐτοκράτορας καὶ πάπας, ρήτορας καὶ φιλοσόφους, λογίους καὶ ἐπιστήμονας, τεχνίτας καὶ εὐεργέτας, ἢ καὶ ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ἐπιγραφάς, πρὸς Θεοῦ, τίς θὰ ἔχη κλεομένειον ὑπομονὴν νὰ ἀκροᾶται; Τούτέστιν θέλω νὰ ὑποδείξω διὰ τῶν λόγων τούτων ὅτι, ἐπιθυμῶ ὁ μὲν συγγραφεὺς νὰ καταστήσῃ μετὰ βραχυλογίας, ἀκριθείας καὶ σαφηνείας τὸ ἔργον κομψὸν καὶ περιεκτικόν, ὁ δὲ ἀναγνώστης νὰ μὴ ἀπαυδᾷ ἀλλ' αἰθέριος νὰ διατηρῆται. Ἴσως αὐτῇ τῇ περιστάσει μοὶ εἶπει τις· πῶς ὁ Θουκιδίδης μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ συνεκέρασε καὶ τὰς δημηγορίας; ἀπαντῶ· ἐὰν εἶσαι καὶ σὺ ὅμοιος τῷ Θουκιδίδῃ πράττε καὶ μὴ ἐρεῦνα, διότι ἐπιτρέπεται· δηλαδή, τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ μήκου ἢ βούλεσαι δοῦναι τῇ συγγραφῇ.

Ἡ δὲ Μεσαιωνικὴ πόλις καὶ ἡ

Νέα θὰ ἔχωσι σχεδὸν τὴν αὐτὴν ταξινόμησιν τῆς ὕλης, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι, ἢ ἐν τέλει τῆς ἀρχαίας, ἢ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς μεσαιωνικῆς θὰ δηλωθῇ πότε ἠσπᾶσθησαν τὸν Χριστιανισμόν οἱ κάτοικοι, ἢ ἂν συνέβησαν μεταναστεύσεις,

καταστροφαὶ καὶ λεηλασίαι, ἢ ἐκκλησιαστικαὶ σύνοδοι, ἢ ἂν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἢ χώρας ἠλλάξε καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Μαντεύω ὅτι ἐνδεχόμενον τις νὰ ὀρέγηται μᾶλλον εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν ἐνεστώτων· ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ παρὰ εἰς τὰ ἀρχαιολογικά· οὗτος δι' ἐνὸς ἐνδιαφέροντος καὶ διὰ μιᾶς παραλείψεως δύναται ὡς δόκιμος κολυμβητῆς νὰ εἰσέλθῃ ἀμέσως εἰς τὸ ποθούμενον.

Τὰ δὲ σωζόμενα μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος δύναται τις κάλλιον νὰ ἀναφέρῃ αὐτὰ μετὰ τὴν ἀφήγησιν τῶν ἐνεστώτων τῆς πόλεως ἐκείνης περὶ ἧς ὁ λόγος.

Β'.

Ἡ νεωτάτη πόλις ἢ ἡ σύγχρονος κατάστασις τοῦ τόπου θὰ ταξινομηθῇ ὡδὲ πω: "Ὅσα πρὸς σύνταξιν τῆς ἀρχαίας εἶπον τὰ αὐτὰ περίπου θὰ εἶπω ἐν ἀρχῇ καὶ περὶ τῆς νεωτάτης· ἔχουσι δὲ τὰ προρρηθέντα ἀπὸ τὰ λεχθησόμενα λεπτότητας καὶ διαφορὰς σπουδαίας, διότι εἰς ἐκεῖνα μὲν ἐδασίσθημεν ἐπὶ συγγραφέων προπάντων, ἀλλ' ἐνταῦθα κυρίως ἐπὶ τῆς αὐτοψίας, τῆς βασιλίσεως τῶν ἱστορικῶν πηγῶν.

Εὐκρινίζεται τὸ ὄνομα, ἢ τοποθεσίᾳ τῆς πόλεως καὶ ἡ διχοτόμησις εἰς ἐνορίας καὶ κάποτε καὶ τμήματα· π. χ. αἱ Κυθωνίαι (Ἀἶβαλι) ὀριζοντίως διαιροῦνται εἰς ἄνω, μέσην καὶ κάτω χώραν. Ἀναφέρονται οἱ ναοὶ, τὰ τεμένη, αἱ συναγωγαί, τὰ νοσοκομεῖα, τὰ ὄρφανοτροφεῖα, τὰ γηροκομεῖα. Ἐπειτα τὸ βασιλικὸν πικλάτιον, τὰ ὑπουργεῖα, τὸ βουλευτήριον, οἱ στρατῶνες, τὰ μέγαρα τῶν πρεσβειῶν, τὰ προξενεῖα, τὸ δικαστήριον, τὸ τελωνεῖον, τὸ ὑγειονομεῖον, τὸ λιμεναρχεῖον, τὸ δικαστήριον, τὸ δημαρχεῖον τὸ τηλεγραφεῖον, τὸ ταχυδρομεῖον. Ἀκολουθῶς τὰ πατριαρχεῖα, ἢ ἡ μητρόπολις, ἢ ἡ ἐπισκοπὴ, τὰ μετόχια καὶ ἄλλα ἀγιάσματα καὶ ἰλαστή-

ρια. Κατόπιν ζωγραφίζεται ἡ ἀγορὰ μεγάλη καὶ μικρά, θὰ λεχθῆ ὁ γενικὸς ἀριθμὸς τῶν καταστημάτων καὶ μερικῶς τὰ ἐμπορικὰ καὶ τὰ βιομηχανικά, ξενῶνες καὶ τὰ παρόμοια. Ἀνάγκη νὰ δηλωθῆ καὶ ἐκ ποίας ὕλης εἰσὶν οἰκοδομημένα τὰ κτίρια καὶ ἂν εἴνε πενιχρὰ ἢ πλούσια· ὄχι μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ἐξωραΐσιν τῆς πόλεως, ἄρα γε ἡ φιλεργία τῶν ἀστῶν, ἢ ἡ καλοκάγαθία τῶν προϊσταμένων. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρώμης Αὐγουστος ἐκαυχᾶτο ὅτι «τὴν Ρώμην γηίνην παραλαβὼν, λιθίνην ὑμῖν καταλείπω» δηλαδὴ «εὗρεν αὐτὴν ἐκ πλίνθου καὶ ἀφῆκε μαρμαρίνον.» Ἐσεμνύνετο δὲ πάλαι ποτὲ καὶ ἡ Σμύρνη ἐπὶ *κάλ- λει καὶ μεγέθει.*

Ἔρχομαι εἰς τὸ ζωτικώτερον θέμα τῆς πόλεως, ὃ ἐστὶν ἡ πρῶν καὶ σήμερον ἐκπαιδευτικὴ κατάστασις τοῦ τόπου· δέον δ' αὕτη νὰ ἐξιστορῆ ἐκάστου ἔθνους τὰ πανεπιστήμια ἐὰν ὑπάρχωσι, τὰ γυμνάσια, τὰς ἀστικὰς σχολὰς, τὰ παρθεναγωγεῖα, τὰ νηπιαγωγεῖα, τὰ λύκεια, τὰ πολυτεχνεῖα καὶ ἐν γένει τὰς δημοσίας καὶ ἰδιωτικὰς σχολὰς μετὰ τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως. Τὴν μέθοδον, τὰ ὀνόματα τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, πρυτάνεων καὶ ἐτέρων, τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν κατὰ τάξεις, εἰ δυνατόν, τὸν χρόνον τῆς μαθητείας, τοὺς πόρους τῶν ἐκπαιδευτηρίων, τοὺς μισθοὺς τῶν διδασκόντων, τὸν κανονισμὸν περιληπτικώτατα, ἀναφέρονται αἱ ἐφορταὶ τῶν σχολῶν, οὐδέποτε δὲ τὰ προγράμματα, διότι κατὰ τὸ νέον σύστημα ἡ διδασκαλία εἶνε ὁμοιόμορφος. Καλὸν δὲ εἶνε νὰ ἀναμνησθῶσι καὶ προγεσπέριων διδαξάντων ὀνόματα ἂν εἴνε εὐκλόνη ἐν τέλει δὲ τίθεται συμπέρασμα. Ἐπειτα τὰς *Βιβλιοθήκας, τὰ Μουσεῖα καὶ Συλλόγους καὶ Ἐταιρίας, φήλας τῶν Μουσῶν καὶ τῆς Μνημοσύνης.*

Κατόπιν θὰ ὀρισθῆ ἂν ἡ πόλις εἴνε ἔδρα βασιλείου, νομοῦ,

ἐπαρχίας, ἢ καὶ δήμου, ἢ ὑποκειμένη καὶ ἀπὸ πότε ἐγένετο τοιαύτη καταστρώνοντα τὰ ἔσοδα καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ μέρους ἐκείνου, οἱ φόροι: κτηματικὸς, στρατιωτικὸς, ἐπιτηδεύματος, αἱ τελωνειακαὶ εἰσπράξεις, αἱ λιμεναρχιακαὶ, τὰ τοπικὰ θεσπίσματα, καὶ εἴτις ἄλλος ὡς παρ' ἡμῖν τοπικὸς δι' οὗ μισθοδοτοῦνται διδάσκαλοι, ἀρχιερεῖς, ἀγροφύλακες, κλητῆρες, γραμματεῖς καὶ οἱ παρόμοιοι. (*)

(*) Ἴδου ὅσα ἐγραψάν τότε αἱ *βυζαντιναὶ ἐφημερίδες:*

«Σεμνὴ καὶ ἐπιβάλλουσα ἐγένετο τῇ παρελθούσῃ Κυριακῇ ἡ ἐγκατάστασις τῶν τμημάτων, ἱστορικοῦ καὶ ἀρχαιολογικοῦ, τῆς ἐν Φαναρίῳ ἐταιρίας τῶν μεσαιωνικῶν ἐρευνῶν. Παρῆσαν τὰ πλείονα τῶν τακτικῶν μελῶν, τὴν δὲ συνεδρίαν ἐτίμων διὰ τῆς παρουσίας αὐτῶν οἱ παρεπιδημοῦντες ἐνταῦθα Ρουμάνοι θεολόγοι καθηγηταὶ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ πανεπιστημίου καὶ ὁ σοφὸς Ἀμερικανὸς φιλόλογος καὶ βυζαντινιστῆς κ. Γνόβνερ. Μετὰ προσλαλιὰν τοῦ προσωρινοῦ προέδρου κ. Μ. Ι. Γεδεών, καὶ τινὰς συζητήσεις ἐπὶ ἐσωτερικῶν τοῦ σωματείου ζητημάτων ἀνεγνωσθῆ ἡ διατριβὴ τοῦ διδασκάλου κ. Εὐστράτιου Ι. Δράκου, Μοσχονησίου *πῶς γραπτέον τὰς τοπογραφικὰς πραγματείας* ἥτις καὶ ἐπηνέθη καὶ ἐχειροκροτήθη ὑπὸ τοῦ ἐλλογίμου ἀκροατηρίου. Συνεδριάσαντα κατόπιν τὰ δύο τμήματα ἡσχολήθησαν εἰς τὸν κατὰ σύστημα ὀργανισμὸν τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν· τῇ μεσημέρῃ δὲ ἡ ἐφορὰ τῆς ἐταιρίας παρέθηκε ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ἐν Φαναρίῳ ξενοδοχείου *Κιλ-βουργοῦ* γεῦμα εἰς τοὺς παρεπιδημοῦντας ἔθνους φιλόλογους.»

«*Κωνσταντινουπόλις*» 10 Αὐγούστου.

Τῇ παρελθούσῃ κυριακῇ κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐγκαθίδρυσιν τῶν τμημάτων τῆς ἐν Φαναρίῳ Ἐταιρίας τῶν Μεσαιωνικῶν Ἐρευνῶν ὁ κ. Εὐστράτιος Ι. Δράκος ὁ Μοσχονησιος ἀνέγνω ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Λέσχης *Μνημοσύνης*, ἐνθα ξενίζονται τὰ μέλη αὐτῆς, Μελέτην περὶ τοῦ πῶς δεῖ συγ-

Ἐν ἰδιαιτέρῳ τμήματι ἱστοροῦνται ὡς ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς μητροπόλεως ἢ ἐπισκοπῆς καὶ ἐπομένως ἐν βραχυλογίᾳ τὰ ὀνόματα τῶν αὐτόθι διατε-

γράφειν Τοπογραφίαν, τῇ δὲ προσεχεῖ κυριακῇ, ὄρχ 3 τῆς πρώτης τουρμιστί, κατὰ τὴν συνεδρίαν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Τμήματος τῆς αὐτῆς Ἐταιρείας, ὁ μὲν κ. Γ. Π. Βεγλερῆς ἀναγνώσεται *Σημείωμα περὶ τῶν παρ' ἡμῶν μέχρι τοῦ Η' αἰῶνος ἀπειχορίσεων τῶν ἀποστόλων Πέτρον καὶ Παύλον*, ὁ δὲ κ. Μ. Ι. Γεδεῶν Ἰπόμνημα περὶ πλινθῶν βυζαντινῶν κατὰ τὴν ἰδίαν συλλογὴν, κομισθησομένην ἐν τῇ συνεδρίᾳ.

Νεολόγος 11 Αὐγούστου.

LA SOCIÉTÉ DU MOYEN-AGE.

La Société des recherches médiévales a pour but— comme l'indique son nom — l'étude de tout ce qui concerne le moyen-âge en Orient. Cette association, qui existe depuis déjà un certain nombre d'années, a été tout dernièrement réorganisée.

Avant-hier dimanche a été tenue, au Phanar, la première de la nouvelle période. Après un discours d'ouverture prononcé par M. Manuel Gédéon, M. P. D. Couppa, un des deux vice-présidents, a pris place au fauteuil présidentiel. — Différentes résolutions ont été prises; puis la parole a été donnée à M. Eustratios Drakos qui a lu la première partie d'un fort intéressant travail intitulé: Comment l'on doit rédiger les études topographiques.

Sur la proposition de M. le Dr Georgiades, des éloges ont été adressés à M. Drakos, qui a également été honoré de deux salves d'applaudissements.

Après la séance plénière de la Société, l'on a procédé à l'installation de ses deux sections permanentes. — La section historique est composée de M M. Manuel Gédéon, président, N. B. Chrysantides, E. Drakos, Edwin Grosvenor,

λεσάντων ἀρχιερέων μετὰ χαρακτηριστικῶν λόγων ἐμπλέων ἀμεροληψίας καὶ ἰερότητας. Ἐὰν ὁμοῦς ἢ πέλις εἶνε ὑποκειμένη εἰς ἐπισκοπὴν ἢ καὶ μητρόπολιν, τότε λεκτέον καὶ τὴν ἐπιχορήγησιν ἣν δίδει τῷ κυριάρχῃ. Καὶ εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο, ἂν τὰ Πατριαρχεῖα καὶ πάλιν ἀνύψωναν πόλεις τινὰς εἰς ἐπισκοπάς, ὧν ὁ πληθυσμὸς εἶνε ἐπαισθητῶς ηὔξημένος.

Παρακατιὸν καταστρώνεται σελὶς τῶν αὐτόθι γεννηθέντων λογίων καὶ ἐπιστημόνων, ἀρχιερέων καὶ εὐεργετῶν διασήμεων ὡς καὶ τεχνιτῶν, μετὰ μικρῶν βιογραφικῶν σημειώσεων.

Καθ' ὅλου δὲ δὲν εἶνε παράδοξον νὰ ὑπάρχωσι καὶ μο-

Savas Joannidis, E. Tapinos, G. P. Végleri et Mélissinos Christodoulou, secrétaire; la section archéologique comprend M M. P. D. Couppa, président, M. Gédéon, D. Iconomides, P. Kiltanidis, André Leval, X. Sidéropoulo et Marc Vassiliou, secrétaire.

A midi, M. Manuel Gédéon a offert à quelques uns de ses confrères un excellent déjeuner au café-restaurant de Kil-bournou, au Phanar. Parmi les convives, nous citerons S. G. Mgr l'évêque de Pitesti, doyen de la Faculté de théologie de l'Université de Bucarest, le très-révérend M. Alexandre Mironesco, professeur de morale chrétienne, M. Erbiceanu, professeur de droit canonique à la même Université, tous trois de passage à Constantinople, M. Edwin Grosvenor, professeur au Robert College, M M. P. D. Couppa, architecte, Mélissinos Christodoulou, docteur en droit, G. P. Végleri, André Leval, Charalambides, avocat, Drakos, Kiltanidis, etc. De nombreux toasts ont été portés à la Société, aux recherches médiévales, à l'Université de Bucarest, aux professeurs étrangers, à M. Gédéon, etc, etc.

L'on s'est séparé vers les trois heures de l'après midi, souhaitant à la Société des recherches médiévales longue vie et prospérité.

«Levant Herald» 21 Août 1889.

γαστήρια ἐπὶ τῶν περιγραφομένων μερῶν· δίκαιον δ' ἔστι ἐγγύς τῶν προειρημένων νὰ καταταχθῶσι καὶ νὰ ἐξετασθῶσιν ὑπὸ τρεῖς ἐπόψεις: κατὰ τοπογραφικὴν, ἱστορικὴν καὶ διοικητικὴν, δηλ. περιγραφὴν στηριζομένην ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως μὲν συναρωγούς ἐχούσης καὶ τὰ λεχθέντα ὑπὸ νεωτέρων περιηγητῶν καὶ γεωγράφων· ἀναφέρεται ἢ κτίσεις, τὸ ἐσωτερικόν, τὰ κτήματα, τὰ μετόχια, τὰ εἰσοδήματα· αἱ λεηλασίαι, αἱ ἐπιδρομαί, αἱ πυρκαϊαί· τὰ χρυσόβουλα καὶ ἕτερα σχετικὰ ἔγγραφα· ἀκολούθως περιγράφεται ἡ διοίκησις, ἡ ιδιότης ὡς σταυροπηγιακῶν, ἐνοριακῶν ἢ κτητορικῶν ὡς καὶ αἱ ὠφέλεια· δι' ὧν γίνονται πρόξενα ἢ μή.— Ἐν γένει πάσης πόλεως ἢ χωρίου θὰ λεχθῆ ὅτι ὑπάρχει σπουδαῖον, καὶ κατ' ἐπίβασιν προχωρεῖ τις.

Γ.

Περὶ τοῦ κλίματος δεῖον εἰπεῖν τὰ ἐπόμενα· τὴν φυσικὴν κατάστασιν τοῦ τόπου ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως· τὸ διάστημα τῆς μεγαλειτέρας ἡμέρας καὶ νυκτός, τὰς ἐπικρατεστέρας ἀσθενείας μετὰ τῶν αἰτιῶν, τὴν μακροδιότητα, τὰς θεομηνίας, καὶ τὴν μέσσην θερμοκρασίαν.

Τὸν δὲ πληθυσμὸν τῆς πόλεως ἢ ἐπαρχίας κάλλιστα δύναται νὰ μάθῃ τις ἐκ τῶν ληξιαρχικῶν βιβλίων τῆς Ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη τῶν διακεκριμένων τοῦ τόπου καὶ ἡ εἰκασία τοῦ τοπογράφου, μὴ λαμβάνοντος ὑπόψει τὸν κινητὸν πληθυσμὸν, ἢτοι στρατευμάτων σκηνῶσιν, ἢ ἐμπορευομένων, ἢ ξένων πανηγυριστῶν κλ. Ἡ ὑπερτέρησις τοῦ φύλλου δεῖον νὰ σαφηνίζηται, αἱ γεννήσεις, αἱ ἀποβιώσεις, οἱ γάμοι κατ' ἔτος. Ὁρέλιμον δὲ ἔστι νὰ καταστρωθῆ ὡς πίναξ καὶ ἄλλων ἐτῶν ἢ ἐποχῶν πληθυσμοί καὶ οὕτως ὡς θερμόμετρον δείκνυται ἢ αὐξήσις ἢ ἐλάττωσις τῶν κατοίκων τοῦ τόπου ἐκεῖνου.

Ἄλλὰ δύο τμήματα θεωρῶ σπουδαιότατα πάσης Χωρογραφίας· πρῶτον, τὴν λεπτομερῆ ἀφήγησιν τῆς ἐκπιδεύσεως τῶν

νέων καὶ νεανίδων καὶ δεύτερον τὰ προϊόντα ἐνὸς τόπου· τὸν μὲν ἓνα θεωρῶ ὡς ἠθικὸν πλοῦτον, τὸν δ' ἕτερον ὡς φυσικόν, ἀμρότεροι δὲ ἀλληλένδετοι καὶ ἐπικερδέστατοι. Γελῶσις καθίσταται· ὁ τοπογράφος ἐκεῖνος ὅστις ἀπλῶς λέγει ὅτι, ὁ περιγραφόμενος τόπος παράγει σῖτον, ἢ κριθήν, ἢ οἶνον κλ. ἐνῶ ἕκαστος γνωρίζει τὰ σιτηρὰ εἰς ποίαν μῦραν ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ αὐξάνουσι ὡς καὶ ἕτερα εἶδη· τὸ πᾶν εἶνε νὰ γνωρίσωμεν δι' ἀριθμῶν ὡς ἐν πίνακι καὶ νῦν καὶ πρῶτην τὴν παραγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων. Αὐτόθι συγκερνᾶται καὶ τὸ τμήμα τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, οἷον· οἱ σιδηρόδρομοι, αἱ διώρυγες, αἱ γέφυραι, αἱ ἄμαξαι, τὰ ἀτμόπλοια, τὰ ἰστιοφόρα τὰ διενεργοῦντα τὴν ἀκτοπλοΐαν, αἱ ἐταιρίαι καὶ τὰ κεφάλαια αὐτῶν καὶ παρόμοια.

Ἐκ τῶν προϊόντων ἐνὸς τόπου καὶ ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως πηγάζουσιν ἐν πολλαῖς καὶ αἱ βιωτικαὶ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων· διὰ νὰ ἐννοήσῃ δὲ πᾶς τις ἐνὸς τόπου τὰς ἐπικρατεστέρας ἐργασίας πρέπει νὰ θέσῃ ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἀνάλογον ἀριθμὸν μετὰ τῶν σπουδαίων ἐπαγγελμάτων, οἷά εἰσιν ἡ γεωργία, ἡ ναυτιλία, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία. Ὑποθετέον ὡς ἐκ τῆς εὐφορίας χώρας τινὸς μεσογείου οἱ πλεῖστοι κάτοικοι εἶνε ὀπαδοὶ τῆς Δήμητρος· τότε ὁ τοπογράφος διατέμνει τὸν τόπον κατὰ ζώνας, ὡς εἰς γεωργήσιμα στρέμματα, δωσώδη, ἀμπελώνας, ὀπωροφόρους καὶ βοσκάς· ἢ Λίτνα, π. χ. διακεῖται εἰς ζώνας τρεῖς ἀπὸ τῆς βάσεως μέχρι τῆς κορυφῆς: 1) καλλιεργημένην ἢ τῶν ἀμπέλων, 2) δασώδη καὶ 3) ἔρημον ἢ χιονώδη καὶ τὴν ἀκρόρειαν, τοῦ πυρὸς λεγομένην, τὸ στέμμα τῶν ἄλλων ζωνῶν κατόπιν λέγει ἐὰν οἱ γαιοκτῆμονες εἶνε γεωργοί, ἐὰν γνωρίζωσι τὰ στοιχειώδη γράμματα, ἐὰν αἱ γυναῖκες λαμβάνωσι μέρος εἰς τὴν γεωργίαν, πόσος εἶνε ὁ ἀριθμὸς τῶν καλλιεργητῶν, ποῖα ἐργαλεῖα γεωργικὰ μεταχειρίζονται, συγκρίνεται ἡ σημερινὴ θέσις τῶν γεωργῶν καὶ γεωργησίμων μετὰ παρελθόν-

των, τίς ὁ μισθός, ἢ ἐνδυμασία κάποτε καὶ ἢ τροφή, ὁ φόρος κατὰ στρέμμα καὶ ὁ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καὶ ὁ διὰ τοπικὰς ἀνάγκας ἐπιβληθεὶς, τίνα ἔθνη ἔχουσι τὸ δικαίωμα ἀγοράζειν κτήματα, τὰς πλημμύρας τῶν ποταμῶν κατὰ περιόδους, κ. κ. ἔ.

— Οὕτω πῶς θὰ σταδιοδρομήσῃ τις κατ' ἀναλογίαν καὶ περὶ τῶν ἄλλων σπουδαίων ἐπαγγελμάτων τοῦ τόπου ἐκείνου. Τὰ δὲ ἄλλα ὡς δευτερεύοντα καὶ τριτεύοντα ἐπαγγέλματα δὲν λέγονται σχεδόν, καθ' ὅτι δείκνυνται ἐν τῇ ἀπαριθμῆσει τῶν καταστημάτων τῆς πόλεως περὶ ἧς ὁ λόγος. — Μὴ λησμονητέον καὶ τὰς σχέσεις μεθ' ἐτέρων πόλεων καὶ χωρῶν.

Ἀριθμητικῶς οὐχὶ ὀνομαστικῶς ἀναφέρεται ἡ ὕλική κατάσταση ἐνὸς πλουσιωτάτου κατ' ἐθνικότητα, προοιμιαζομένου τοῦ λόγου διὰ τῆς λέξεως ἤκουσα· οἱ δὲ κάτοικοι συμπεραίνουσι τοὺς εὐκαταστάτους ἐκ τῶν ἐργασιῶν, κτημάτων, καὶ κάποτε δὲν διαψεύδονται.

Τὰ ἦθη ὡς καὶ

Τὰ ἔθιμα εἶνε τὰ αὐτὰ πάσης πόλεως ἢ χώρας εἰς ἣν ἐθνικότητα ἀνήκει μετὰ τινῶν διαφορῶν καὶ λεπτοτήτων· αὐτόθι χρειάζεται ἰκανότης καὶ διορατικότης νὰ ἐξιστορηθῇ τὸ σχετικὸν λεπτὸν καὶ οὐχὶ νὰ λεχθῶσιν ἐθνικοὶ χαρακτηρισμοὶ ἤτοι γενικότητες.

Τὰ αὐτὰ ρητέον περὶ χωρῶν

Ἰματισμοῦ

Προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν ὡς καὶ περὶ

Ζώωντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσει τοῦ λαοῦ, ὅστις εἶνε τὸ ἀντικείμενον τοῦ γράφοντος· μετὰ τῆς προσθήκης ὅτι ταῦτα θὰ ἀπαρτίζονται 1) ἐξ ἄσμάτων 2) παροιμιῶν 3) λέξεων καὶ φράσεων 4) γνωμικῶν 5) αἰνιγματικῶν 6) μοιρολογίων 7) παραμυθίων 8) εὐχῶν καὶ καταρῶν 9) ὀνομάτων καὶ ἐπιθέτων 10) παιδιῶν ἀμροτέρων τῶν φύλων καὶ ἐτέρας ὁμοίας γλωσσικῆς ὕλης· ἐγκύκλιον δὲ ὁδηγιῶν ἔχει ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος.

Ἐν τέλει πλέον τῆς χωρογραφίας ἀνακεφαλαιοῦνται διὰ τριῶν δὶα τεσσάρων παραγραφίσκων τὰ ἀφηγηθέντα· ἐὰν δὴμος, ἢ ἐπαρχία, ἢ διοίκησις, ἢ νομός, ἢ βασιλείον κατ' ἐπιβασιῶν πράττει τις. Πρῶτον ἀνακεφαλαιοῦνται τὰ ἐκπαιδευτήρια μετὰ τοῦ προσωπικοῦ, οἱ ναοί, καὶ ἕτερα ἀξιώλογα κοινωφελῆ. Δεύτερον τὰ προϊόντα κατὰ δήμους, ἐπαρχίας κ. κ. ἔ. Τρίτον ὁ γενικὸς πληθυσμὸς καὶ κατ' ἐθνικότητας αἱ οἰκογένειαι. Τέταρτον αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία κατὰ δήμους, ἐπαρχίας, νομοὺς κ. τ. καὶ τελευταῖον ὁ ἐπίλογος. Σημειωτέον ὅτι ἀνακεφαλαίωσις εἰς τὴν περιγραφὴν πόλεως μιᾶς δὲν ἐπιτρέπεται ὡς εἰκός.

Σπουδαῖον ἴσως ἐδῶ τὸ σύνθημα ἀλλαχού. Πᾶς τοπογράφος θὰ ὠφελῆται καὶ θὰ εὐκολύνηται ἐν πολλοῖς ἂν ἔχη συναρωγὸν τὴν σχετικὴν Κυβέρνησιν· καὶ πῶς ὄχι ἀφοῦ εἶνε ἐθνικὸς ἐργάτης καὶ σκαπανεὺς τῆς ἐπιστήμης;

Ἐνὸς ἐπισήμου δήμου τὰ σύγχρονα τοπογραφικὰ φρονῶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνωσι τὸ τυπογραφικὸν φύλλον, τῆς ἐπαρχίας δύο, τῆς διοικήσεως ἕξ καὶ τοῦ νομοῦ εἴκοσιν, ἐὰν ὁ συγγραφεὺς προτίθεται ἐν ἑξ αὐτῶν, νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὴν δημοσιότητα. Ἐὰν λάθῃ τις ὑπόψει τοὺς συγγράψαντας τὰ Χιανά, τὰ Ψαρά, τὴν Ἀμουργόν, τὰ Κυθνιακά, τὰ Σμυρναϊκά, κτλ. δὲν θὰ μὲ χαρακτηρίσῃ ὡς ὑπερβολικόν, ἀλλὰ μετριώτερον μάλιστα. Γνωρίζω ἐκ πείρας ὅτι ὁ τοπογράφος τὰ παρόντα τόπου τινὸς δέον νὰ διατρίψῃ· ἐὰν εἰς δῆμον ἐπίστημον, τὸ πολὺ ἓνα μῆνα· ἐὰν εἰς ἐπαρχίαν, δύο μῆνας· οὕτω δὲ κατ' ἀναλογίαν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων βαθμίδων. Ποτὲ νὰ μὴ περιγράψῃ ἀμέσως νομὸν παρὰ ἀπὸ τὰ σμικρὰ ἀρχόμενος νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν του· ἐὰν δὲ περιγράψῃ πρωτεύουσαν διοικήσεως, ἢ νομοῦ, πρέπει νὰ περιορισθῇ εἰς μόνην ταύτην μετὰ τῶν ἀστυχειτόνων χωρίων, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι πρέπει νὰ διαμείνῃ ἐκεῖ δύο μῆνας περίπου, ἐξαιρεῖται δὲ εἰς αὐτὴν

τὴν περίστασιν ἢ ἱκανότης. Ἀλλὰ καθὼς ὁ θλέπων ζωγραφίας δὲν γίνεται καλλιτέχνης ὡς καὶ ὁ μελετῶν μόνον τὴν ρητορικὴν ρήτωρ, οὕτω καὶ ὁ ἀκούων τὰς θεωρίας ταύτας δὲν γίνεται ἐντελής τοπογράφος· ἄνευ ἐφαρμογῆς, χρόνου καὶ ἀσκήσεως περὶ τὰ τοιαῦτα εὐκόλως δὲν φθάνει τις εἰς τὸν προσῆκον σημεῖον, ἔστω καὶ ἂν ἔχη δαιμόνιον πνεῦμα.

Δύο λέξεις εἰσέτι καὶ θὰ καταβῶ πλέον. Ρίψατε μέλανα πέπλον ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς Κλειοῦς ὁπότεν ἀκούηται τὸν λειτουργὸν αὐτῆς νὰ λέγῃ τὴν μὲν ἀλήθειαν ψεῦδος, τὴν δὲ δικαιοσύνην ἀδικίαν. Φύγετε ἀπὸ τὸν καταστήσαντα τὸ γραφεῖόν του σφαγεῖον ἀτόμων καὶ πατρίδος. Ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ τὸν συγγραφέα ἐκεῖνον ὅστις θέλει νὰ παίξῃ μὲ τὴν τιμὴν τῶν ἀνθρώπων. Ἀποστρέψατε τὸ πρόσωπόν σας ἀπὸ τὸν κριτὴν ἐκεῖνον τοῦ λόγου ὅστις θέλει νὰ τρέφῃται ὡς τίγρις μὲ τὸ αἷμα τῶν ἄλλων. Δίκαιον, φίλοι ἑταῖροι, καὶ εὐσεδὲς θεωρῶ νὰ συγγράφωμεν ἐν πολλοῖς μὲ πνεῦμα ἡρεμον καὶ πάντοτε ἀμερόληττον· τὸ πᾶν δὲ εἰς τὰς συγγραφεῖς εἶνε νὰ δείξωμεν γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν καὶ μὲ τοιαύτην ἀγνότητα, οἷαν δέον νὰ ἔχη ὁ ἀρχιερεὺς ἀπέναντι τοῦ θυσιαστηρίου τελετουργῶν. Τότε τὰ ἔργα ἡμῶν δύνανται νὰ λάβωσι τιμὴν ἀπὸ τοὺς συγχρόνους καὶ εὐκλειαν ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους, οἵτινες θλέποντες αὐτὰ ἐν ἀγιότητι κεκοσμημένα αἰωνίως θὰ μακαρίζωσιν ἡμᾶς διὰ τὰς προικοδοτήσεις ἃς εὐηρεστήθημεν νὰ καταλείψωμεν εἰς αὐτούς.

Ἵπὲρ τῆς προόδου καὶ εὐημερίας τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑταιρίας τῶν Μεσαιωνικῶν Ἐρευνῶν εἴθε πάντες νὰ ἐργασθῶμεν καὶ χειρὶ καὶ ποδὶ καὶ πάσῃ δυνάμει.

ΛΑΤΙΝΟΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ

ΕΝ ΑΝΑΤΟΛΗ

Ἡ ἐπιστήμη εἶνε ἀνεξίθρηστος.

Δῶρα εὐγενῆ τῆς Λατινοκρατίας καὶ τῶν Στχυροφοριῶν εἶνε οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ εὐρισκόμενοι καθολικοί, ὡς καὶ τὰ εὐαγγῆ αὐτῶν καθιδρύματα καὶ αἱ ἐπισκοπαί, αἵτινες βεβαίως ἐγένετο ἐξ ἀνάγκης θρησκευτικῆς καὶ τοῦ πληθυσμοῦ. "Ὅπως παρ' Ἑλλησιν ὅμως ἠφανίσθησαν κατὰ μέγα μέρος μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως αἱ διαλάμψασαι βυζαντιναὶ ἐπισκοπαί, οὕτως ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ καὶ αἱ λατινικαί· τὴν σήμερον δὲ αἱ τῶν Λατίνων παροικίαι ἢ ἐξελληνίσθησαν, ἢ ἀπερροφήθησαν αἱ περισσότεραι εἰς τὰ κέντρα καὶ ζωογονοῦνται διὰ προπαγανδῶν. Δύο ὅμως σπουδαῖα καθολικὰ μοναχικὰ τάγματα, τῶν Φραγκισκανῶν καὶ τῶν Δομινικανῶν, ἐπισκόπους πολλοὺς ἐχορήγησαν εἰς τοὺς ἐν Ἀνατολῇ θυτικούς ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Μεσαιῶνος μέχρι τοῦδε ὡς ὑποφαίνεται.

Θαοδαῖος ἐκ Γενεύης ἔλκων τὸ γένος· ἐπίσκοπος ἐγένετο Ἰόππης ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Πάπα Ρώμης Ἰωάννου τοῦ ΚΒ' ἐν ἔτει 1323 καὶ μέχρι τοῦ 1357 ἀρχιερατεύει. (Δ)
 Νικόλαος ἐκ Μιχαλῶνης· Καρπάθου ἐπίσκοπος τὸ 1326. (1)
 Λουδοβίκος ἐξ Ὀρβιέτου· Θεσσαλονίκης ἀρχιεπ. τὸ 1345. (2)
 Ἀλβέρτος, Νικομηδείας ἀρχιεπίσκοπος τὸ 1346. (2)
 Πέτρος Γάν· ἐπίσκοπος Σύρας τὸ 1350. (Δ)
 Ἰερώνυμος Ἀλβέρτος· ἐπίσκοπος Νιταριένσις Ρόδου 1353. (3)
 Βικέντιος Μπράξω· ἀρχιεπίσκοπος Μιτυλήνης τὸ 1356. (3)
 Πέτρος ἐκ Πλακεντίας· Σμύρνης ἀρχιεπίσκοπος τὸ 1358. (3)
 Μαργαρέδος· ἐπίσκοπος Χίου τὸ 1362. (3)
 Ἰουλιανὸς Φραγκῆσκος· πατριάρχης Κ(π)όλεως τὸ 1375. (4)
 Παῦλος Φραγκῆσκος ἐκ Ρώμης· ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης τὸ 1379. (5)
 Βαρθολομαῖος Βεντούρας· Ἰόππης ἐπίσκ. τὸ 1391 (Δ) (6)
 Βιτάλης· Μήλου (ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει) ἐπίσκοπος τὸ 1396 (6)

- Βεγλιάρης Μανφρέδης· επίσκοπος Σκουτάρεως τὸ 1402 (6)
 Ἀλφόνσος τοῦ ἀγίου Σταυροῦ· Χαλκηδόνος ἀρχιεπίσκοπος
 κατὰ τὸ 1403 (6)
 Γερώνυμος ἐκ Γενεύης· ἀρχιεπίσκοπος Ἰόππης τὸ 1404
 — 1420, (Δ) (*) (7)
 Φρειδερίκος Μόντε· ἀρχιεπίσκ. Ἐφέσου γίνεται τὸ 1411 (8)
 Ἰωάννης Στράς· επίσκοπος Περγάμου (ἐν Ἀσίᾳ) 1412 (8)
 Φραγκῖσκος ἐξ Ὄρους Ἰωαννέλου· Σμύρνης ἀρχιεπί-
 σκοπος τὸ 1418. (8)
 Ἰωάννης ἐκ Μεδιῶν· Μήλου επίσκοπος τὸ 1418. (7)
 Ἰάκωβος ἐκ Βενετίας· επίσκοπος Τήνου καὶ Μυκόνου
 κατὰ τὸ 1418. (7)
 Ἀντώνιος ἐκ Τιβολίου· επίσκ. Τήνου καὶ Μυκόνου τὸ 1428.
 Μάρκος επίσκοπος Τήνου 1430 — ὁ ιεράρχης οὗτος
 ἔγεινε δοῦλος τῶν Τούρκων ἐν Κρήτῃ. (7)
 Μάρκος Βυζάντιος· επίσκοπος τῆς Σαλμάστρε (ἐν Ἀρμε-
 νίᾳ) κατὰ τὸ 1430. (7)
 Ἀνδρέας Κωνσταντινουπολίτης· ἀρχιεπίσκοπ. Κολασσα-
 ῶν κατὰ τὸ 1432 — 1446. (Δ) (7)
 Σίμων Κρής· επίσκοπος Σαλούδρου τὸ 1439. (9)
 Ἰάκωβος ἐκ Κάμπορας· επίσκ. Ἰόππης τὸ 1441-1458. (Δ) (9)
 Λεονάρδος Γιουστινιᾶνος· ἀρχιεπίσκοπος Μιτυλήνης
 κατὰ τὸ 1444 — 1482 ; (Δ) (9)
 Ἀντώνιος ἐκ Νεατάνου· επίσκ. Καλλιπόλεως τὸ 1445 (9)

(*) Τὸ (Δ) δηλοῖ ἐνταῦθα ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς εἶναι Δομινικανός· οἱ δὲ λοιποὶ Φραγκισκανοί.

(1) Ἐκλέγεται ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Πάπα Ρώμης Ἰωάννου
 ΚΒ'. — (2) Κλήμεντος ΣΤ'. — (3) Ἰννοκεντίου ΣΤ'. — (4) Γρηγορίου
 ΙΑ'. — (5) Οὐρβάνου ΣΤ'. (6) Βονιφασίου Θ'. — (7) Μαρτίνου Ε'. —
 (8) Ἰωάννου ΚΓ'. — (9) Εὐγενίου Δ'. — (10) Νικολάου Ε'. — (11) Πί-
 ου Β'. — (12) Παύλου Β'. — (13) Ξύστου Δ'. — (14) Ἀλεξάνδρου ΣΤ'.
 (15) Ἰουλίου Ε'. — (16) Λέοντος Γ'. — (17) Κλήμεντος Ζ'. — (18) Παύ-
 λου Γ'. — (19) Πίου Δ'. — (20) Γρηγορίου ΙΓ'. — (21) Πίου Ε'. —
 (22) Ξύστου Ε'. — (23) Κλήμεντος Η'. — (24) Λέοντος ΙΑ'. — (25)
 Γρηγορίου ΚΕ'. — (26) Οὐρβάνου Η'. — (27) Ἀλεξάνδρου Η'. — (28)
 Κλήμεντος Θ'. — (29) Κλήμεντος Ι'. — (30) Ἰννοκεντίου ΙΑ'. — (31)
 Ἰννοκεντίου ΙΒ'. — (32) Κλήμεντος ΙΑ'. — (33) Ἰννοκεντίου ΙΓ'. — (34)
 Κλήμεντος ΙΒ'. — (35) Πίου ΣΤ'. — (36) Πίου Ζ'. — (37) Λέοντος
 ΙΒ'. — (38) Πίου Θ'.

- Ἀντωνέλλος Τσανέττος· επίσκ. Καλλιπόλεως τὸ 1451 (10)
 Γερώνυμος Πανισσάρος· επίσκ. Ἰόππης τὸ 1459 (Δ) (10)
 Ρουγέριος ἐξ Ἀρέλλας· επίσκοπος Σαλούδρου 1461. (11)
 Λεονάρδος Γιουστινιᾶνος επίσκ. Χίου κατὰ τὸ 1463
 — 1469 (Δ) (11)
 Γερώνυμος Καρούλιος· επίσκοπος Χίου 1470. (12)
 Πέτρος Τιάρης, ἀνεψιὸς τοῦ Ξύστου Δ', παρ' οὗ ἐκλέγε-
 ται Καρδινάλιος καὶ Πατριάρχ. Κ)λεως τὸ 1471.
 Ἄγγελος Βαρδιάνης· ἀρχιεπ. Μιτυλήνης τὸ 1480. (13)
 Παῦλος Γιουστινιᾶνος Μανέγλιας· επίσκοπος Χίου τὸ
 1499—1502 (Δ) (14)
 Φραγκῖσκος· ἀρχιεπ. Χαλκηδόνος τὸ 1504. (15)
 Λεονάρδος Βαλεστρίνης· ἀρχιεπ. Ρόδου τὸ 1506. (15)
 Πέτρος ἐκ Κορδούδης επίσκ. Βεονέσσε τὸ 1521. (16)
 Μάρκος Καττάναιος Μαλλῶνος, ἀρχιεπίσκοπ. Ρόδου τὸ
 1529—1546. (Δ) (17)
 Γερώνυμος Βίγνος· επίσκοπος Χίου τὸ 1534. (17)
 Ἰωάννης Βιγέριος· επίσκοπος Χίου τὸ 1536. (18)
 Ἰωσήφ Μοντανούρης· ἀρχ. Νάξου καὶ Πάρου τὸ 1538. (18)
 Οὐρόβιος Γερᾶτος· επίσκοπος Σύρας τὸ 1538. (18)
 Ἰωάννης Πατριάρχης Κ)πόλεως τὸ 1540. (18)
 Σεβαστιᾶνος Λεκαδέλλου· ἀρχιεπίσκοπος Νάξου καὶ
 Πάρου τὸ 1540—1566. (Δ) (18)
 Τιμόθεος Γιουστινιᾶνος επίσκ. Κισσάμου (Κρήτης) καὶ
 εἶτα Χίου, ἐκλέγεται ὑπὸ Ἰουλίου καὶ Πίου καὶ
 ιεράρχευσεν ἀπὸ 1550—1571 (Δ)
 Ἀντώνιος Γιουστινιᾶνος Γῶγος· ἀρχιεπίσκοπος Νάξου
 καὶ Πάρου τὸ 1562—1571. (Δ) (19)
 Ἄγγελος Γιουστινιᾶνος επίσκ. Γινέσρας τὸ 1568. (21)
 Βενέδικτος Στέφιας· επίσκοπος Σύρας τὸ 1583. (Δ) (20)
 Βοραβεντούρας ἐκ Νάξου· επίσκ. Ἄνδρου τὸ 1587. (22)
 Ἀντώνιος δὲ Μάρκος· επίσκοπος Σαντορίνης τὸ 1590
 — 1611. (Δ)
 Διονύσιος· ἀρχιεπ. Νάξου καὶ Πάρου τὸ 1593. (23)
 Γερώνυμος Γιουστινιᾶνος· επίσκ. Χίου τὸ 1597—
 1618. (Δ) (23)

- Βορραβεντούρας* ἐκ Καλαταγερὸν Σικελίας· Πατριάρχης Κων)πόλεως τὸ 1601. (23)
- Φραγκῖσκος* Κουτινάτζιος ἐπίσκ. Μήλου τὸ 1602. (23)
- Μάρκος* Γιουστινιᾶνος Μασσόνος· ἐπίσκοπος Χίου τὸ 1604—1640. (Δ)
- Ἀνδρέας* Κάργας· ἐπίσκ. Σύρας διετέλεσε τὸ 1607. (Δ)
- Πέτρος* δὲ *Μάρκος*· ἐπίσκ. Σαντορίνης καὶ εἶτα ἀρχιεπ. Σμύρνης ψηφίζεται ὑπὸ τῶν Παπῶν Παύλου καὶ Οὐρβάνου τὸ 1611—1645. (Δ)
- Γεράρδος* ἐκ Πάρου· ἐπίσκ. Σύρας τὸ 1619. (24)
- Χρυσόστομος* ἐκ Καπράνικας· ἐπίσκ. Κύθου 1622. (25)
- Γάκιθος* ἐκ Βενετίας· ἐπίσκοπος Μήλου τὸ 1625. (26)
- Δομίτικος* Μαρέγκης ἐκ Χίου· ἐπίσκ. Σύρας τὸ 1625. (26)
- Ἰωάννης* ἐκ Μόντε Γάτε· ἐπίσκ. Σαντορίνης τὸ 1625. (26)
- Μιχαήλ* Βερνάρδος Μιχαήλ· ἐπίσκ. Μήλου 1629. (26)
- Μιχαηλάγγελος* Ἀβελλᾶνος· ἐπίσκ. Σύρας τὸ 1633. (26)
- Γερόνυμος* ἐκ Παδούης· ἐπίσκ. Μήλου τὸ 1634. (26)
- Πέτρος* Θεόδοτος, βούλγαρος· ἐπίσκοπος Καλλιπόλεως τὸ 1637. (26)
- Φραγκῖσκος* ἀρχιεπίσκοπος Ῥόδου τὸ 1639. (26)
- Φίλιππος* ἐκ Χίου· ἐπίσκ. Βριάνης ἐν Ρουγλίᾳ τὸ 1641. (26)
- Ἀνδρέας* Ῥιδόλφος· ἐπίσκοπος Σαλκμῖνος τοποτηρητῆς τοῦ Πατριάρχου Κ)πόλεως τὸ 1655. (27)
- Βορραβεντούρας* Ἰκόλλης· ἀρχιεπίσκοπος Μίρας καὶ τοποτηρητῆς τοῦ Πατριάρχου Κ)πόλεως τὸ 1656. (27)
- Λεονάρδος* ἐκ Καμουγιόρε ἐν Τοσκάνῃ· ἐπίσκοπος Πάφου ἐν Κύπρῳ τὸ 1657. (28)
- Ἀρσένιος* ἐκ Μιλάνου· ἐπίσκ. Πάφου ἐν Κύπρῳ τὸ 1667. (29)
- Γάσπαρος* Γασπαρίνης· ἀρχιεπ. Σπίκας καὶ τοποτηρητῆς τοῦ Πατριάρχου Κ)πόλεως τὸ 1677. (30)
- Δανιήλ* Δουράντε ἐξ Ἀρέζας τῆς Ἰταλίας· ἀρχιεπίσκοπος Σκοπίας καὶ τοποτηρητῆς Σμύρνης τὸ 1691. (30)
- Πέτρος* Γιουστινιᾶνος Καμπός· ἀρχιεπ. Νάξου καὶ Πάρου καὶ εἶτα Τήνου τὸ 1691—1719. (Δ) (31)
- Φραγκῖσκος* Ἀντώνιος Τρέβερις· ἐπίσκ. Ἄνδρου 1692. (31)

- Νικόλαος* Μορτεγέσε ἐκ Χίου· ἐπίσκ. Σύρας τὸ 1710. (32)
- Πέτρος* Βάττα Μαύρη· ἀρχιεπ. Καρχηδῶν καὶ τοποτηρητῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1720. (32)
- Πέτρος* Φραγκῖσκος Λομβάρδης· ἀρχιεπ. Ταπίας, ἑξαρχος περιοδευτῆς τοῦ Αἰγαίου καὶ τοποτηρητῆς ἀποστολικῆς Σμύρνης τὸ 1721. (33)
- Γαετᾶνος* ἐκ Πόρτο· ἐπίσκ. Κουτρῶνε ἐν Καλαβρία τὸ 1722. (33)
- Ἀντώνιος* ἐκ Βαρδισόλε· τοποτηρ. Σμύρνης τὸ 1722. (33)
- Ἀντώνιος* Ματσούρας· ἐπίσκοπος Σύρας τὸ 1731 καὶ εἶτα Νάξου ἀρχιεπίσκοπος τὸ 1733. (34)
- Πέτρος* Βόσσυ· ἀρχιεπίσκοπος Νάξου τὸ 1731. (34)
- Γερόνυμος* Λάζας ἐκ Παραυίνου· τοποτηρητῆς Σμύρνης τὸ 1735. (34)
- Φραγκῖσκος* Ροζολίνης ἐξ Ἀσκούλου· ἐπίσκ. Σαντορίνης τὸ 1740. (34)
- Πέτρος* Μάρτυρος δὲ *Στέφανος*· ἀρχιεπ. Νάξου καὶ Πάρου τὸ 1751—1772. (Δ)
- Γάκιθος* Μαρία Γιουστινιᾶνος Ρικανέλλος· ἐπίσκοπος Σύρας τὸ 1752—1795. (Δ)
- Ἰωάννης* Δομένικος ἐκ Βαλθάγνου· τοποτηρητῆς Σμύρνης τὸ 1763. (34)
- Ἀνδρέας* ἐκ Βριγνάτου· τοποτηρ. Κ)πόλεως, τὸ 1779. (35)
- Ἰούλιος* ἐξ Ἀμένου· τοποτηρητῆς Σμύρνης τὸ 1781 καὶ τὸ 1788 Πατριάρχης Κ)πόλεως (*) (35)
- Ἰωάννης* Βάττα Φόντην Κονβεστουάλης· ἐπίσκ. Τήνου τὸ 1784, εἶτα Σύρας τὸ 1787 καὶ τέλος Πατριάρχης Κ)πόλεως (35)
- Πέτρος* Γραβέρης ἐκ Μαρέττας· ἐπίσκ. Χίου τὸ 1785. (35)
- Πασχάλης* ἐκ Βεργάμου· τοποτηρ. Σμύρνης τὸ 1789. (35)
- Κανδίδος* ἐκ Λεπριγνάνου· τοποτηρ. Σμύρνης τὸ 1816 (35)
- Ἀλοῦσιος* ἐκ Ρώμης· ἐπίσκοπος βοηθὸς τοῦ Σμύρνης Πασχάλη τὸ 1818, εἶτα ἀρχιεπίσκ. Σμύρνης. (36)
- Ἀλοῦσιος* Βλάχης· θεμελιωτῆς τοῦ λατινικοῦ νοσοκομείου Σμύρνης, ἐπίσκοπος Σύρας τὸ 1825. (37)

(*) Τίτλος ἄνευ ἀξίας καὶ ἐξουσίας.

Φραγκίσκος ἐκ Λεονίσσης, ἐπίσκ. Σαντορίνης τὸ 1826·
παρητήθη ὁμως, διότι προσέτιμῃσε νὰ μείνῃ ἐν τῇ
ἐπαρχίᾳ προσετώσ ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἱερέων.

Δομίνικος Ἰάκινθος Μαρία Καστέλλης, ἀρχιεπ. Νά-
ξου καὶ Πάρου τὸ 1844—1851 (θεῖος τοῦ νῦν
Τήνου Μιχαὴλ Καστέλλη). (Δ)

Λαυρέντιος Βερπερέλλης· ἀρχιεπίσκ. Νάξου τὸ 1856. (38)

Φιδέλης Ἀβδάτης ἐκ Μοδένης· ἐπίσκ. Σαντορίνης τὸ
1863· παρητήθη ὁμως. (38)

Λεοπόλδος Σαγταγὰ ἐξ Ἀκουαπάντα· ἀρχιεπίσκοπος
Ἀκρίδος τὸ 1871. (38)

Θεόφιλος Μασσούκης· ἐπίσκοπος Σύρας ἐκλέγεται δὲ
τὸ 1880 ὑπὸ τοῦ Μ. Πάπα Λέοντος ΙΓ'.

Ταῦτα ἐξ ἀναγραφῆς χειρογράφου ἀνεκδότου πίνακος εὐ-
ρισκομένου ἐν τῇ οἰκίᾳ τῶν σεβασμίων Φραγκισκανῶν ἱερέ-
ων τοῦ νεοῦ τῆς Θεοτόκου ἐν Σμύρνῃ· καὶ τινὰ δὲ ἐρανίσθη
ἐκ τοῦ «Vescovi Domenicani liguri» (ἐν Γενεύῃ 1887 ἐκδο-
θέντος διογραφικοῦ τόμου ὑπὸ τοῦ ἱερέως Ραιμόνδου Ἀμε-
δαίου Βίνια).

Ὁ παρὰ Λατίνους σεβόμενος ἅγιος Δομίνικος ἐγεννήθη ἐν
Καλαρόγγῃ τῆς Ἰσπανίας κατὰ τὸ 1170, ἰδρύσατο τὸ φερώ-
νομον τάγμα τὸ 1216 καὶ ἀπεβίωσεν ἐν Βονωνίᾳ τῆς Ἰταλίας
τὸ 1221.

Καὶ ὁ ἅγιος Φραγκίσκος ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1182 ἐν Ἀσ-
σίσι τῆς Ἰταλίας, ἐθεμελίωσεν τὸ συνώνυμον τάγμα τὸ 1223,
ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τῶν σταυροφόρων τὸ 1219,
ἀπέθανεν τὸ 1226 ἐν τῇ πατρίδι· ἐπὶ τοῦ τάφου του δὲ
ἀνυψοῦντο πρὸς ὡραῖοι νεαροὶ ὅ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ.

«**Μικρασιατικά Πραγματεῖαι**, ἱστορικά καὶ τοπογραφικά, ἤτοι, αἱ Ἐκατόνησοι τῶνδ' Μοσχονήσια, ὁ δῆμος Νυμφαίου καὶ ἡ ἐπαρχία Ἀνέων.»

Τιμᾶται γρ. ἀργυρῶν 10.

«**Τρίλογία μετ' ἐπιστολῆς**».

«**Διάκοσμος**, ἤτοι, Ἔθιμα συγχρόνων Ἑλλήνων, τὰ Δαρδανέλλια, Σύγχρονοι ἑλληνικά ἐπιγραφαὶ ἐν Σμύρνῃ καὶ τίνες συνέγραψαν περὶ Μοσχονητίων».

Τιμᾶται γρ. ἀργυρῶν 10.

Προσεχῶς ἐκδοθήσονται : Ἔθιμα συγχρόνων Ἑλλήνων (συνέχεια καὶ τέλος). καὶ **Χωρογραφικαὶ Μελέται.**

Τιμᾶται γρ. ἑσίων 10.